

STUDIUM

Revista studenților, masteranzilor și doctoranzilor în istorie
The Journal of BA, MA and PhD Students in History

Volume X / 2017

STUDIUM

Revista studenților, masteranzilor și doctoranzilor în istorie
The Journal of BA, MA and PhD Students in History

Volume X / 2017

**"The Lower Danube" University of Galați, Romania
Faculty of History, Philosophy and Theology
Department of History, Philosophy and Sociology**

Address: Romania, Galați, Str. Domnească nr. 111,
code 800.201, room AS 007
e-mail: studium.ugal@gmail.com
website: www.studium.ugal.ro

SCIENTIFIC COMMITTEE:

Şerban PAPACOSTEA
Edmund CANNON
Liam BRUNT
Plamen MITEV
Ivan PARVEV
Ion ŞIŞCANU
Virgil Ionel CIOCÎLTAN
Cristian Nicolae APETREI
Constantin ARDELEANU
Ovidiu COTOI
George ENACHE
Mihaela Denisia LIUŞNEA
Cristian LUCA
Silviu LUPAŞCU
Decebal NEDU
Constantin I. STAN
Arthur TULUŞ

EDITORIAL BOARD:

Editor in Chief:
Oana-Maria MITU
("The Lower Danube" University of Galați)

Scientific secretary:
Florin-Daniel MIHAI
("The Lower Danube" University of Galați)

Editors:
Ştefan BEJAN
("The Lower Danube" University of Galați)
Stoica Cristinel POPA
("The Lower Danube" University of Galați)

STUDIUM journal is indexed in international databases such as ERIH Plus; EBSCO; CEEOL; Index Copernicus and DOAJ.

ISSN 2248 – 2164

ISSN – L 2248 – 2164

CUPRINS / CONTENTS

Cronică / Chronicle

Petrișor-Aurelian LAZĂR

Foaia de zestre în Moldova sec. XVI-XVIII: constituire și validare. Normele de întocmire ale unei foi de zestre, cuprinse în Prăvilioara de la Iași din 1784
Dowry papers in XVI-XVIIIth century Moldova: composition and validation. Norms for drawing-up dowry papers, as contained by the 1784 Jassy Codex.....

5

Nicole CACHO

Little complaint, much grievance: the failure of the French Directory (1795-1799)
Puține plângeri, multă suferință: eșecul directoratului francez (1795-1799)..

41

Oleksii ILIN

Соотношение городского и сельского населения южной Бессарабии в конце XIX в. (по материалам первой всеобщей переписи населения Российской Империи 1897 г.)

The ratio of urban and rural population of southern Bessarabia (according to the materials of the first general census of the Russian empire in 1897)....

63

Nikolay SEMYONOV

Повседневная жизнь населения Буджака в годы Первой Мировой Войны

Daily life in Budjak during the First World War.....

73

Mihai-Octavian GROZA, Diana-Maria DĂLAN

Lucian Blaga: memorialist of the First World War and of the events preceding the Great Union

Lucian Blaga: memorialist al Primului Război Mondial și al evenimentelor premergătoare Marii Uniri.....

81

Roland OLAH

Grupul „România Liberă” - organizația anticeaușistă a refugiaților români la Budapesta

“Free Romania group” - the anti-Ceaușescu organization of Romanian refugees in Budapest.....

95

Cezarina CHIRICĂ

Turkey's secularism after the 2016 failed military coup and the state's degülenization

Secularismul Turciei după tentativa de lovitură de stat din 2016 și procesul de de-gülenizare a statului.....

107

Paradigme / Paradigms

Ştefan BEJAN

Teorii și ipoteze despre formarea poporului găgăuz
Theories and hypotheses on the formation of the Gagauz people..... 117

Tomáš NIKODYM, Lukáš NIKODYM

Nazism and the concept of economic democracy
Nazismul și conceptul de democrație economică..... 129

Salman SIDDIQI

Religious nationalism and conflict - a comparative analysis between Zionism and Pakistani nationalism

Nationalism religios și conflict - o analiză comparativă între Sionism și naționalismul pakistanez..... 145

Olga DEMCHENKO

Актуализация профессионального общения будущих специалистов морского транспорта в реализации геополитических интересов государства

The actualization of future mariners' professional communication in realizing geopolitical interests of the state..... 157

Stoica Cristinel POPA

The trials and tribulations of the Roma minority from Romania on their way to modernity

Piedicile și dificultățile minorității rome din România pe drumul ei spre modernitate..... 165

Recenzii și note bibliografice / Book reviews and bibliographical notes

Maria Alexandra Pantea, *Medalioane ale preoților și învățătorilor din Protopopiatul Ortodox Român Arad (1812-1918)*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2017, 272 p. (Iuliu-Marius MORARIU).....

175

Petrișor-Aurelian LAZĂR*

**FOAIA DE ZESTRE ÎN MOLDOVA SEC. XVI-XVIII:
CONSTITUIRE ȘI VALIDARE. NORMELE DE ÎNTOCMIRE ALE
UNEI FOI DE ZESTRE, CUPRINSE ÎN PRĂVILIOARA DE LA IAȘI
DIN 1784**

***Dowry papers in XVI-XVIIIth Century Moldova: Composition
and Validation. Norms for drawing-up dowry papers, as
contained by the 1784 Jassy Codex***

Abstract: In the Romanian society of the Middle Ages, dowry represented a part of the paternal patrimony to which a daughter was entitled after marriage; it was indispensable and only in rare cases could a girl marry without a dowry. Its composition was one of the father's obligations, and in his absence this duty was laid on another person leading the family, so girls received dowry from the parental wealth at a certain moment when the father decided to divide his heritage. The dowry was made according to the status and the possibility of each family, not too small for a boyar family and not too big for a simple-born daughter. The parents considered the value of the dowry without regard to any custom or law, but it wouldn't be inferior to their rank and family estate. In simple families, the girl went into her new house with the little that the father had endeavored to procure. The dowry comprised of personal objects for the girl, as well as some animals, according to the family's welfare; clothes and jewels started to show up in dowry documents of families with a higher social rank.

Keywords: dowry, family, negotiation, witnesses, validation.

Constituirea zestrei

Spre deosebire de veacurile anterioare când actele de înzestrare erau întărite de domn, după secolul XVII aceste tocmai intră în sfera privată. Prin urmare, zapisele și foile de zestre utilizate în scris la jumătatea

*PhD Candidate, “Dunărea de Jos” University of Galați, Romania; e-mail: lazarpetrișoraurelian@yahoo.com

Date submitted: July 15th 2017
Revised version submitted: August 15th 2017
Accepted: August 19th 2017

secolului al XVII-lea oferă informații prețioase¹, unele foi dotale fiind ascunse sub denumiri misterioase printre alte tipuri de documente, cum ar fi catastifele de averi² sau diate, menite să refacă orizontul material al vieții cotidiene³.

Despre modul în care trebuiau alcătuite foile de zestre ne vorbește Antim Ivireanul în opera sa *Didahii*; fiind preocupat de problemele societății în care trăia, el a creat un formular pentru ca foaia de zestre să se transforme într-un act irevocabil. Prin urmare, ierarhul și marele cărturar al vremii prezintă câteva reguli minime pentru redactarea foii de zestre, și anume: aceasta trebuia să fie un act scris, alcătuit în prezența martorilor, sub supravegherea unui preot, unde fiecare obiect trebuia să fie însoțit de prețul său, iar în josul paginii să fie trecută suma totală a obiectelor⁴. Iată și câteva exemple, în acest sens: dintr-un înscris oficial a lui Andonie paharnic, alcătuit la 20 mai 1798, aflăm că zestrea fiicei sale, Rucsandra, valora la momentul căsătoriei 16,295 lei:

„izvod de lucruri cine îndatorile cu agiutor lui Dumnezău spre a da zăstre pe iobitei ficii noastre Rucsandra...16,295: adică șasă sprezăci mii daosute nouzăci și mii lei, vezi magaziile și dughenile și straiele ce le dă fată mare, și aceste după a noastră putere împreună cu blagoslovenia noastră iară milostivul Dumnezeu, să dea voea me la le sale ce cu bogatu Andonie Paharnic, Marița Păhărniceasa”⁵.

Din foaia de zestre ne putem da seama că Rucsandra provine dintr-o familie înstărită, deoarece a primit de la părinții săi multe bijuterii din aur și argint, cea mai scumpă fiind o pereche de paftale cu diamant în valoare de 1,000 de lei; pe lângă acestea, paharnicul Andonie cu soția sa, Marița, și-au mai înzestrat fiica cu inele, tacâmuri, haine scumpe din blană de nurcă, precum și alte obiecte necesare treburilor casnice⁶. Documentul respectă în mare parte structura standard a unei foi de zestre, dată de Antim Ivireanul, în sensul că în dreptul fiecărei piese este indicată valoarea în lei, la sfârșit este scris prețul final, documentul fiind întărit cu iscălitura autorului și cu mențiunea martorilor. Nu este însă consemnată prezența unui preot la întocmirea documentului:

¹ „Tatăl miresei îi trece în scris o zestre cu moșii, țărani, slugi, vii” vezi: *Călători străini despre țările române* (1976): 209.

² Pentru Moldova: Catastiful lui Gheorghe Ursachi, vezi: Marinescu, IV, 1925: 19-33; catastiful lui Iordachi Cantacuzino: Ghibănescu III, 2, 1912: 29-32; Zahariuc, III, (VIII), 1996: 185-92.

³ Barbu 2011: 215.

⁴ Ghițulescu XVIII, 2000: 213.

⁵ SJAN Iași, Colecția „Documente”: 129/1.

⁶ „...1000: pentru o păreche paftale cu diamant, 750: pentru o zgardă cu diamant, 600: pentru o păreche cercei cu smăraldu ei cu mindiri, cu brațete ei de la centuru, 600: flitu cu diamant, 350: un inel cu birmaz ...1059 (lei): 15 (bani): 1359 dramuri argint sârte cu pânzele Tarigradului adică...857: pentru straile cele întâio de aclaz cusute și blănă cu samur, 300: pentru al doilea straio de dunlumă și blănă cu nurcă...225: pe douăsprezece cămăși...600: pe dao rânduri de așternuturi, 80: cel întâi tacâm al mesei...” (SJAN Iași, Colecția „Documente”: 129/1).

„Înfățoșându-să dumisale băneasa Rucsana a afândumi cu acest izvod de zăstre al său, mărturisim în cuget curat că această iscălitură de mai sus iaste adevărată a răposatului pahr. Andoni. Si fiindcă cunosc bine și fără greșeală iscălitura pomenită încredințăz cu iscălitura me de martur. N-am bârnoi suvet num Dumitru Rășcanu. Asămenea încredințez zisa că acest izvod că adevărat și fără nici o îndoială este iscălit de răposatul pahar. Andonie, părintele dumisale bănesei Rucsandei afândumi...”⁷.

Un alt document, în care fiecare piesă din foaia de zestre este însoțită de prețul aferent, este cel al lui Vasile Hermezu, numai că de această dată este vorba de o socoteală de restituire a zestrei între cel din urmă menționat și socrul său, Gheorghe Carp. Din cauza decesului Ruxandrei, soția lui Vasile Hermezu, acesta face un inventar al bunurilor primite de soția sa, în foaia de zestre, pentru ca acestea să se reîntoarcă în familia fetei. Astfel, din socoteala făcută de Vasile la 17 decembrie 1799 reiese că zestrea soției sale valora 1,935 de lei și 74 de bani; din această sumă soțul defuncției își oprește o treime, diferența de bunuri urmând să intre în posesia socrului său. Conform foii de zestre, Rucsandra a primit la căsătorie o pereche de cercei de zmarald cu aripi în valoare de 100 de lei, o lifică socotită la 150 lei, câteva haine, animale și covoare. Din document aflăm și un lucru important cu privire la cheltuielile de nuntă, acestea ajungând la 87 de lei:

„Bani ce au la prisu: lucrurile: zăstrea răpoosatilii fiucci. Dumnealui Gheorghe Carpu biv logf. i vis. 1779...100 (lei) o părechi cercei zmărald cu arip(i). 7 (lei) un emil cu 3 diiamanturi. 30 (lei) alte trii emile zu zmărald și zamfir. 76 (lei) 7 părichi cuțite argint cu lingurile lor...86 (lei) 712 (bani) o tipsie și o farfurie de dolzăt cu lingurile ei de argint. 12 (lei) on icoană ferecată argint. 12 (lei) 12 talgeri cositorii...21 (lei) 2 covoară-însă unul 7 lei fiind purtat și altul 12 lei. 20 (lei) un bou bez...12 (lei) o iapă bez...87 (lei) cheltuiala nunții”⁸.

La sfârșit, documentul este iscălit de către inițiatorul acestei socoteli de zestre, alături de socrul său, logofătul Gheorghe Carp:

„Gheorghe Carp mam iscălit. Vasile Hermezul. Această aşazare, și învoială între dum. logof. Gheorghiie Carpu și între dum. Vasile Hermezul ginerele dum. logof. Ghiorghie sau făcut dinaintea mea după cum să arată prin izvodul acesta, și pentru adeverirea am iscălit și eu”⁹.

Într-un alt document o vedem pe Măriuța cum primește la căsătoria ei o zestre ce depășește 3,811 lei și 402 dramuri; foaia de zestre este alcătuită de mama ei Zoia Palade în data de 5 aprilie. Un aspect de remarcat este faptul că scribul nu menționează prețul la toate componente din zestre, și nici la sfârșit nu este trecut prețul total. Valoarea zestrei menționată mai sus rezultă doar din suma prețurilor de la bunurile aferente, exceptând acele componente din zestre care nu sunt

⁷ SJAN Iași, Colectia „Documente”: pachetul 129/1.

⁸ SJAN Iași, Colectia „Documente Spiridonie”: 72/3.

⁹ SJAN Iași, Colectia „Documente Spiridonie”: 72/3.

însoțite de preț. Astfel, în izvodul de zestre al Măriuței sunt trecute bunuri precum inele, cercei, rochii, o haină cu blană de samur, prostiri din mătase, dar și moșii, țigani alături de numeroase pogoane de vie:

„Izvod de zestre ce am dat fiicei mele Măriuței... O icoană ferecată de argint, o zgardă cu diamanturi-750 lei, o păreche de cercei de zmarald cu arige de diamant-450 lei, o floare cu diamant și cu rubinuri cu trei picioare de zmarald de shicadinu-650 lei, un inel mare de zmarald-250 lei, un inel mic de zmarald-80 lei, un inel de rubine-50 lei, un inel de zamfir-20 lei... o giubă de șal casmeru cu șereturi de sărmă blănă de samur- 9 lei, o rochie de ghermăsuță de hindic cu petală de sărmă cu fir- 4 lei... o rochie de aclaz de cel bun cu petale de hir- 50 lei... o prostire cu fir, o prostire alba cu mătasă...²: mâneșterguri, o moie Racoviță în ținutul Sorocei, 22 suflete de țigani, 19 pogoane de vie...”¹⁰.

Din cuprinsul documentului ne putem da seama și de starea de sănătate pe care o avea Zoița Paladi în momentul când o înzestreză pe fiica sa, ea alcătuind foaia de zestre pe fondul unei stări de sănătate precară, în prezența martorilor și a preotului Vasile, care semnează acest document:

„Văzându-mă la slăbiciunea mea după izvod la ce am avut am făcut acestu adevărata izvod de toate zestre ce deplinu am dat fiicei mele Măriuței: 1771 apr. 5. Și eu preotul Vasile aice m-am tamplat și cetind izvodul am iscălit fiindu duhovnicul dumisale. Vasilachi Alexandru am fost de față când sau scris izvodul acesta. Eu Ioniță [...] am scris izvodul acesta din poronca dumi. cucoana Zoița de pe acest izvod”¹¹.

Pentru o analiză a foilor de zestre, Georgeta Fodor ne dezvăluie în studiul *Destine comune: viața femeilor între public și privat...*, cel puțin 3 perspective care pot fi luate în considerare:

- 1) Analiza zestrei prin prisma condiției indispensabile la încheierea căsătoriei¹². Astfel, zestreala era indispensabilă actului matrimonial; în lipsa ei, o femeie rareori se putea căsători, familia făcând eforturi sociale și economice pentru a o procura¹³. Numeroase obiecte prezente în foile de zestre se transmitneau din generație în generație. În Moldova, ca și în Țara Românească și Transilvania, foile de zestre conțineau deseori bunuri mișcătoare și nemișcătoare, unde animalele ocupau un loc important, dar puteau apărea și sălașe de țigani, metale prețioase, chiar și veșminte de o calitate superioară pentru clasa socială îinstărită, însă cu cât coborâm nivelul de trai, materialele prețioase erau prezente tot mai rar¹⁴.
- 2) Grija părintească pentru destinul fetelor, manifestată prin achiziționarea componentelor pentru zestre¹⁵: conducătorul de familie îi revenea sarcina de a se ocupa de elaborarea și redactarea foii de zestre. Apropiindu-se vremea pentru căsătorie, tatăl îi căuta fiicei sale un partener, dar în același

¹⁰ SJAN Iași, Colecția „Documente Spiridonie”: 72/3.

¹¹ SJAN Iași, Colecția „Documente Spiridonie”: 72/3.

¹² Fodor 2011: 194.

¹³ Barbu 2011: 215.

¹⁴ Nițu 5-6/2006-2007, 2008: 86.

¹⁵ Fodor 2011: 194.

temp făcea rost și de componentelete zestrei, pe care avea să le treacă în document¹⁶; în absența tatălui, zestrea era alcătuită de cel care conducea familia. În noua familie soția venea cu zestrea pe care o primea de la părinți. După cum rezultă dintr-o serie de documente, zestrea era definitivată după o serie de negocieri¹⁷ și se stabilea de către părinții fetei încă din ziua peșterii care avea loc în casa acesteia, dacă tinerii erau din același sat; în cazul în care tinerii proveneau din sate diferite, zestrea se negocia la casa Tânărului, tatăl îi oferea lucrurile de seamă, iar mama bunurile din casă. Fata era obligată să muncească pentru a-și procura averea în cazul în care nu avea părinți și nici rude care să o înzestreze¹⁸. La baza preocupării pentru înzestrarea fetelor la căsătorie stăteau rațiuni, ca de pildă: se evita intrarea unui străin în familie, fetele nefiind înlăturate de la moștenirea părintească; dat fiind faptul că înzestrarea fetei nu era ușor de îndeplinit pentru capul familiei, oferirea zestrei ca parte a peștelui intra într-un proces de negociere între cele două familii, dar cu toate acestea, nu întotdeauna fetele primeau zestre la căsătorie; cei care nu reușeau să-și înzestreze fiicele de prima dată apelau la diferite subterfugii, cum ar fi oferirea de proprietăți funciare, sau le înzestrau prin testament la sfârșitul vieții; neîndeplinirea acestei obligații putea să atragă acționarea în instanță a părinților de către fiică sau ginere, pentru a-și recupera partea de moștenire cuvenită prin înzestrare¹⁹.

3) Statutul juridic al zestrei, având în vedere faptul că normele de drept existente în evul mediu puneau accent pe caracterul juridic al înzestrării fetelor la căsătorie²⁰.

Despre înzestrarea fetelor la căsătorie s-au păstrat numeroase documente din care se pot reconstitui bunurile primite de mireasă de la părinții ei²¹. De pildă, într-un document din 1780, fără zi și lună, cu prilejul căsătoriei Ilinca primește de la părinți bijuterii în valoare de 3,700 lei, fiecare bijuterie fiind însotită de prețul aferent. Alături de acestea, în foaia de zestre mai sunt trecute și numeroase rochii și cămăși, prostire, oglinzi, tacâmuri, haine, printre care una din blană de nurcă și alta cu sângeac negru etc:

„izvod de zăstre ce am dat fiicei noastre Ilinca- 1 icoană chipul Macii Precista ferecată cu argint...1 zgardă cu diiamanturi prețul ei: 1500 lei, 1: pereche de paftale cu diamanturi cu colan de sîrmă prețul 1400 lei, 14: șiruri mărgăritar la brățăr, 1: păreche cercei cu diamanturi=300 lei, 1 păreche cercei cu zmarald și aripile cu diamant=150 lei, 4 inele de aur însă 2 cu diamanturi 1 cu rubini și=1= cu pălaș= 250 lei...1: farfurie de argint de duleață cu lingurițele ei, 12: zarfuri de argint cu felegenele lor...2 prostiri mari cu hir de oghial...1: oglindă mare, 1: oglindă mică...1 cămeșă

¹⁶ Ghițulescu XVIII, 2000: 215.

¹⁷ Solcanu 2005: 35.

¹⁸ Peretz II, 1928: 182.

¹⁹ Fodor 2011: 195.

²⁰ Fodor 2011: 194.

²¹ Szekely 1997: 72.

de feredea cu 20= prosoape și cu fotă...12 talgere de cositoriu...1: giubă de ștofă blănita cu nurcă...1 giubă de pirvează cu hir blănita cu săngeac negru...5: tingiri cu căpace”²².

Într-un alt document din 7 decembrie 1760 Pascal oferă zestre fiicei sale Catrina, măritată cu ajutorul stolnicului Ion Catargiul, o icoană din argint, diamante, inele, cercei etc²³. O altă fată a primit de la părinții ei covoare și mai multe rochii și cămăși²⁴.

Cel mai bogat înzestrare erau fetele din familiile de domnitori, valoarea lucrurilor primite de ele era de mii de talere²⁵: la nunta domniței Ruxandra cu Timuș, voievodul Vasile Lupu i-a dat fiicei sale 2,000 de taleri, 2,000 de ducați, o caretă și multe alte bunuri²⁶. Cu privire la familiile înstărîte o putem încadra și pe Parascheva, nepoata hatmanului Vasile Roset, care ulterior i-a devenit fică de suflet. Foaia de zestre a fost alcăuită pe măsura rangului familiei din care provine Parascheva; astfel, la 1 mai 1789, ea primește ca zestre multe moșii, un loc de casă, pogoane de vie, sălașe de țigani, numeroase bijuterii, bani-în valoare de 450 lei, obiecte din argint, așternuturi, haine (cea mai scumpă valorând 500 de lei), obiecte din aramă, dar și multe animale²⁷.

²² SJAN Iași, *Colecția Documente*: 412/236.

²³ „O sfântă icoană a Macii Preacinstitii ferecată cu argint peste tot să le fie de ajutor, 12 șiruri de mărgăritare-300 lei, un harbur de aur tot cu diamanturi-120 lei, o păreche cercei cu balsa și cu diamantele-50 lei, o păreche cercei tij cu diamanturi și cu rubini- 40 lei, o păreche brățări cut cu 8 rubini una și cu diamanturu-200 lei, inele cu diamantele-50 lei, un inel cu zamfir alb-30 lei, 2 inele cu diamantele-50 lei, un inel cu zamfir-30 lei, un inel cu matustat, o salbă de 40 de galbeni, o păreche paftale de argint poleite, o păreche tij sacle de argint, 12 linguri argint cu se cu toc și cu cuțitele lor (un toc de cuțite), (2 solnițe de argint)...cămară cu 4 cai, 14 epe cu armăsarii lor, 10 vaci, 10 boi.” Acta Olga Catargi. Surete ms XVIII, 173 (rândurile puse în paranteze se văd șterse în original), vezi Ghibănescu XVII, 1914: 274-276.

²⁴ Foaie de zestre a Catrinei Botezatu, măritată cu Teodor Giuscăneanu: „zăstre ce sau datu fiicei noastre Catrina 1785 Fv. O icoană Maica Precista-o giurea de aclaz cu singiop-tij o rochii a matrinu- O giubea de veică cu singiop-1 oghial de cutnie-1 salte de cit-8 cămeși-2 pirostii-1 cearfă-12 șervite- 1 rând de feați de pernă bun-1 rând de feați mai prost-2 meași- 2 peșchii de obraz-2 peșchiri de mâini- 20 bămale-2 sahane-2 tingiri-o căldări mari-6 talgeri de cositoriu- 1 lighean cu o maric lui- 2 lăzi- 2 scoarță turcești- 1 păreche de paftale argint cu colanul lor- o dugheană în Huși lângă Crâșsa- o crâsmă cu pivnița ei- moșia Odăluștii cu toate scrisorile ei, dar și soacrăsa să o tie în casă- și alte mărunțișuri ce nu sau arătat aice și să le de Dumnezău să trăiască și săș facă îndoite, căci cu zăstre nici o dată nime nu să mai ține, ce cu puterea sfântului Dumnezău. Anița Alexandru logofăt”. Acat Brighiu-Buznea, Condica sub anno (vezi Ghibănescu XVII, 1917: 93).

²⁵ Solcanu 2005: 41.

²⁶ „Domnul a dat ca zestre fiicei sale 2000 de taleri pe lângă Wyprany și încă 2000 de ducați, caretă și multe alte bunuri, de dragul fiicei sale a oferit lui Fetera zece coți de catifea, 20 de satin și 150 de taleri, celorlalți „asanbli” și centenari li s-au dat bani pe care îi cereau fără rușine” (vezi nota 60 din Călători străini în tările române VII, 1980: 93).

²⁷ „Izvod ce am dat fiicei și nepoatei mele Paraschivei după cum în gios se arată 1789: mai 1. Acareturi- moșia Teșcurenii peste Prut în ținutul Iași cu iaz gata, moșia Măgura tij acolo alături, un loc de casă în tîrgul Iași lângă biserică Sveti Ioan, cinci pogoane de vie în dealu lui Păun lucrătoare, cu livadă cu casă, și cu pivniță de piatră, treizeci și cinci suflete de țigani. Giuvaeruri- o zgardă cu diamanturi, o păreche paftale de aur cu colanul lor...bani

Spre deosebire de familiile avute²⁸, o fată săracă nu putea primi niciodată o zestre bogată deoarece atât numărul obiectelor cât și calitatea lor erau simțitor reduse²⁹. Acest lucru reflectă sărăcia și mai ales disperarea în fața unei atare situații când, spre a evita celibatul prelungit al unei copile, părinții preferau să recurgă la diminuarea propriului patrimoniu³⁰. Un astfel de exemplu îl găsim în foaia de zestre dată de Lupul, fiicei sale în anul 1750. În document sunt trecute 21 de componente pe care Lupul a reușit să le procure pentru a-și vedea fiica măritată, însă nu se menționează numele acesteia; prin urmare, foaia de zestre este constituită din:

„2 feșnice cu mâner; 5 perine mai curătele; 4 perine mici tij; 1 sandocă cu blană; 1 cerg cu ițele ei; 4 covoare; 1 scoarță; 4 tingiri cu capace; 1 scatulcă; 1 cadelniță cu ibrice; 12 talgere costor; 10 blide maramă; 1 plug; 2 prostire; 1 cel cu ghergă; 1 polog; 1 mîneșterguri; 1 săpet; 1 ladă; 1 cal cu rajtu cu cea cu perină cu asinu”³¹.

Nici Măriuța, fata Catrinei și a răposatului Lefter, nu se bucură de prea multă zestre primită din partea mamei sale. În schimb, la 1 februarie 1768 când a fost redactată foaia de zestre, pe lângă obiectele casnice, haine și puținele bijuterii, ea are parte de 3 pogoane de vie cu cramă la Odobești și de două case. Documentul conține însă o clauză: Măriuța avea să primească

450: lei...trei inele cu diamenturi. Argintării- o table cu 12: zarfuri cu felițenile lor, o afumătoare cu stropitoare ei, doaosprăzece părechi de cuțite cu lingurile lor...o păreche de linguri cu floarea lor, șasă păhăruțe de vutcă poleite. Straele- o giubă de canavață cu samur, cu rocini ei de stofă pentru care s-au dat bani=500= lei...o giubă de cășmeru cu săngeap negru, cu rocini ei tij de cășmeriu, o giubă stofă de cacom, cu rocini ei de agabanițe...patru sarice cu 4 sandale, patru părechi conduri, cu colțunii lor, patru basmale de nas. Așternuturi-doao perechi mari cu fir, patru perechi mici tij cu fir, o plăpumă de atlaz cu fir, o plăpumă de germescă cu flori, o salte de atlaz cu flori...șasă cămeși bărbătești cu izmenele lor, șasă cămeși borangic...un covor, o scorță. A mesii- o masă aleasă cu fir, o mâneșterguri aleasă cu fir de ibrice...12: mîneșterguri de obraz. Arămuri și costor- un lighean cu ibrice, opt tingiri cu capacele lor...Vite-4: armăsari, 5: epe cu mânzi, 3: epe a făta, 16: epe sterpe, 2: epe tremne...10 boi mai cu hurăle lor de plice, 1: vacă cu viței, 43: ai mari, 6: berbecuți...30 purcei. Toate aceste arătate prin izvodul acesta, sau dat fiicei îi nepoatei mele Paraschivei zestre cu bunăvoie și prin mâna mea, împreună și cu a mea părințască blagoslovenie” (SJAN Iași, Colecția Documente: 143/9).

²⁸ Din familiile avute mama îi dădea fiicei ca zestre: „o scoarță, o cergă cu țol, o pereche de traiste și una cu desagi și cinci lăicere; toate acestea țesute din lână; două oghialuri și opt perine; 3 catrințe două țesute cu strâmătură ca să le aibă de sârbători și una simplă, de purtat; două brâe mari de încins și la fiecare catrință câte un brânet; două prostiri și două fețe de masă, câteva ștergare de șters pe mâini și câteva șervețe; 2-3 valuri de pânză de fiuor și de călții, 6 cămăși de sârb, 2-3 cămeșoai” (vezi Mărza 1872: 100).

²⁹ Călătorul Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel într-o scurtă descriere a Moldovei din sec. al XVII-lea face referire la zestrea oamenilor simpli: “toată zestreia gospodăriei lor constă în câteva strachini, oale, linguri de lemn și căni păcătoase, în afara de acestea puțin mai găsești. Ei dorm pe pământul gol sau pe vatără, pe scânduri sau pe rogojini de țoală proastă așternută deasupra ei și cu una ca aceasta se înveselesc. Pe dedesupt nu pun fân sau paie deși își înfing oasele în acest chip, adeseori bolnavilor li se fac găuri în solduri din statul culcat în felul acesta” (vezi Călători străini în tările române VIII, 1983: 228).

³⁰ Ghițulescu 2002: 35.

³¹ SJAN Iași, Colecția Documente, 505/22.

zestrea, numai dacă achita datoria părințască de 400 lei, aşa cum o sfătuia mama sa, Catrina Arapă³².

Zestrea era alcătuită în funcție de starea și posibilitatea fiecărei familii; nici prea mică pentru o familie de boieri și nici prea mare pentru o fiică de oameni simpli. Părinții deliberau valoarea zestrei fără a ține cont de nici o cutumă sau lege, dar aveau în vedere să nu fie inferioară rangului și averii familiei³³.

Validitatea foii de zestre

Validitatea unei foi de zestre era dată de prezența unui număr de martori. Potrivit lui Antim Ivireanul, 3 martori plus prezența preotului erau suficienți pentru ca documentul să aibă credibilitate în instanță. Însă analiza amănunțită a documentelor ne arată că martorii nu erau menționați pe fiecare foaie de zestre. Prin urmare, există documente unde martorii erau numeroși, iar în altă parte martorii lipsesc cu desăvârșire; de obicei, familiile înstărite nu mai treceau martorii pe document, deoarece simpla semnatură a unui boier, dublată de prestigiul funcției, erau suficiente pentru a da credibilitate actului dotal³⁴. Din analiza documentelor s-au înregistrat 7 foi de zestre unde martorii erau menționați, dintr-un total de 22 documente inedite, iar în cele 60 de documente edite, 15 au caracterul unei foi de zestre. În restul documentelor, noțiunea de zestre apare în acte de schimb, vânzare, zălogire, dar și ca motiv de judecată în fața domnitorului între membrii celor două familii care s-au înrudit în urma căsătoriei copiilor lor. În continuare, vom veni cu câteva exemple în sprijinul acestor afirmații. Astfel, Măriuța și Constantin Petre dau zestre fiicei lor, Eni, o casă în satul Onțaști, o livadă pe care să o stăpânească împreună cu frații săi, iar în final îi mai oferă 2 vii cu livadă, o pivniță și două căzi, dar care vor fi administrate de Măriuța cât timp va fi în viață, urmând ca după decesul ei, Eni să intre în posesia lor; pentru aceste ultime părți din zestre, documentul prevede o clauză potrivit căreia frații Enii vor avea interdicție din partea mamei lor ca să emită vreo pretenție la zestre pe care Eni urma să o primească. La întocmirea acestui izvod de zestre au fost prezenți toți frații Măriuței, anume Constantin, Ion și Vasile Petre, documentul fiind întărit de Măriuța prin amprenta degetului ei, dar este scris de către Gheorghe ceterașul în prezența mai multor matori, printre

³² „Cu agiutorul lui Dumnezeu. Izvod de zestre ce am dat fiicei noastre Măriuței. 3: pogoane de vie cu crămă și cu casă la Odobești, 1: casă cu locul ei și cu pivniță de peatră în târgul Eș, 17: șiruri mărgăritar, 1: păreche de cercei de zanfir de aur, 2: inele de zmărandu de aur, 1: păreche paftale de argintu poleit cu colan, 1: rochie de antereu de belacoasă cu hir, 1: rându de străe de purtat, 10: talgere de postav, 100: săhan de aramă, 2: tingir cu capace, 1: covor, 1: ladă de chiparos, 1: oghial cu șarșaf, 1: chindir cu bumbac, 100: perini și doaă rânduri rățel, 3: prostire, 2: case, 101: șervete, 2: cănițe pergur, 8: măsuțe. Și aceasta iar scriu lui supt anul le-am dat cu mâna me și să plătească datoria părințască patru sute de lei, Catrinei Arapă o sfătu” (SJAN Iași, Colecția Documente: 412/177).

³³ Ghițulescu 2011: 149.

³⁴ Ghițulescu 2000: 216-217.

care amintim pe: „...Chirilă Stavăr. Si Criste Grecul am fostu față și m-am iscălit, Petre Constantin, Vasile Blajul. Si cu toată datoria me să naibă treabă fiica mea Eni a plăti și pentru credință am pus degetul meu, Măriuța Petre...Eu Asite iorecul...Dumitrușu Cetariu...Petre Telelin”³⁵. Un alt document ne dezvăluie prezența martorilor la oferirea zestrei prin testament, de această dată. Este cazul lui Costantin Șlicarul care, simțind că sfârșitul îi este aproape, consideră că este momentul oportun să o înzestreze pe fiica sa, prin diată. Astfel, pe lângă avereia distribuită soției sale, Costantin Șlicarul consemnează și zestreala ce i se cuvine fetei sale, Măriuca, și anume: „...2: dughene în ulița de la pod în gios unde ședeam că am dat fiicei mele Măriucăi zestre. 1: dugheană aliturea cu a fiicei mele am dat fiicei Măriuța zestre. 4: boi am dat fiicei mele Maria zestre. 4: vaci am dat fiicei mele Maria zestre. 1: vacă am dat fiicei mele Măriuța zestre...”³⁶. Din numărul redus de bunuri pe care le primește Măriuca sub formă de zestre și datorii³⁷ pe care tatăl său le amintește în document, putem deduce că era o familie mai înstărită din clasa socială inferioară. Respectarea dispozițiilor din izvodul de zestre lăsat prin testament sunt însoțite de un blestem dat de Constantin Șlicarul, în eventualitatea în care cineva din neamul său va sesiza instanța, punând la îndoială bunurile împărtășite prin izvod. La final, autorul menționează că a întocmit izvodul de zestre în prezența preotului și a mai multor martori, iscălind documentul cu mâna sa:

„...din cele s-au întâmplat și părinții care mai gios să vor iscăli cum și niamurile mele cum și eu am iscălit însumi cu mâna mea: 1800 ghenar 8. Eu Constantin Șlicariul. Eu Catrina sor dumisale adeveresc. Manolache erei: am fostu față. Ioniță am fostu față. Ioniță Fele erai am fost față. Constantin erei Oglănești am fost față. Constantin erei am fostu față. Si eu am scris cu zisa dumisale și sănt martor Alexandru Păun. Si la facerea aceștei diilate giudecând față și văzând că cu amândurora părțile era priimire am întărit și cu a noastră iscălitură. Simeon Păun. Ioniță Păun”³⁸.

Ilinca hătmăneasa a considerat că pe foaia de zestre întocmită de ea nu mai era necesar să fie și semnătura altor persoane; rangul pe care-l deține conferă credibilitate foii de zestre pe care o întocmește pentru fiica sa, Anița, în data de 25 noiembrie 1745. Prosperitatea familiei reiese din cuprinsul documentului, unde vedem că părinții ei s-au străduit să-i ofere numeroase animale, stupi, dar și bunuri de o calitate superioară care fac parte din garderoba unei fete. Astfel Anița primește de la mama sa:

³⁵ SJAN Iași, *Colecția Documente*: 13/2.

³⁶ SJAN Iași, *Colecția Documente*: 598/21.

³⁷ „...Ce am să dau pe la unul pe la alți- 60: la Păun Blănar, 40: la părintele preot Ioanu cumnatul meu, 250: la părintele igumenu Greceanu, 250: la dum(nealui) cucoana Catrina Sturza, 5: la Ioniță Popa, 2: la baş bulibașul Ianache, 2 (lei) 20 (bani): la fratele lui Toader, 30: la Ioniță Vârlan: vezi zece lei ce-am să dau căruia casa...” (SJAN Iași, *Colecția Documente*: 598/21).

³⁸ SJAN Iași, *Colecția Documente*: 598/21.

„...o dulamă de lastră gri, roșie blănita cu pasu de samur cu nasturi de mărgăritar; o dulamă de sarahir blănita cu cacom cu nasturi de sărmă și cu mărgăritar; o dulamă de canabață roș cu flori de fir cu nasturi de sărmă și cu mărgăritar...5 rochii cu flori de fir și una cu gurile de sărmă cu mărgăritar cu spâncele de aur cu robinuri, 4 ii cu sărmă, 2 măroară de Tarigrad...10 vaci cu viței și 10 vaci tinere; 10 boi mari și 10 boi tineri; 12 iape cu armăsarul lor; 1 cal de ginere cu toate pedavele lor; 5 oi cu miei, 5 mărci de stupi. Scule-1 solniță de aur vinetic dramu 95; 1 cheftu cu diamanturi cu picioarele cu zmaralduri...8 părechi de brătări de aur veneticu paftale; 8 inele aur cu un diamant cu zanfir...12 linguri de argint, 1 păreche paftale de argint, rădvan cu 10 telegari; cu hinca cu 10 telegari”³⁹.

Un document de o factură similară este și cel al Saftei Roset, soție de hatman, care nu consideră oportună menționarea martorilor în foaia de zestre alcătuită pentru nepoata sa, Elenca. Aceasta primește la data de 21 ianuarie 1788 o zestre consistentă, astfel încât bunurile nu sunt mai prejos de rangului familiei sale. Safta alcătuiește foaie de zestre din 6 părți; în prima parte ii oferă nepoatei sale o icoană, moșii în ținutul Neamț, biserică din sat, numeroase pogoane de vie, după care continuă cu bijuterii, predominând aurul și argintul, obiecte din argint, haine din blană de samur, cămăși din pânză și borangic, vii și numeroase animale:

„Izvod de zestre pentru toate cele ce am luat de la dumneaei mama Safta Rosetoiae hătm. la căsătoria mea cu nepoata dumusale Elenca...O icoană, o moșie întreagă la ținutul Niamțului anume Păstrăvenii cu casă. Biserică de piatră cu sat, cu două crame la drum, cu două roate de moară cu gîrla în Moldovei, cu pod îmblător pe apa Moldovei...10 pogoane de vie lucrătoare la Cetățuie lângă orasul Iași...10 pogoane lucrătoare la Cruce în ținutul Putnei...treizeci și cinci de suflete de țigani. Giuvaiereurile-douăsprezece șiruri de mărgăritar, o aviză cu diamanturi, două inele cu diamanturi...Argintării- o stropitoare cu afumătoarea ei poleită cu aur, două sfeșnice de argint...o lingură mare de argint, două solnițe tij...Strae și altele- o giubă de canabață blănita cu samur, cu roc(h)ie ei de stofă, o giubă de canabață tij cu samur, cu roc(h)ie ei tij de stofă...un benișel cu ghermăsucă cu sângeac...două cămăși de pânză de noapte, patru cămăși bărbătești cu izmenele lor...opt prostire de mindir...cînesprezece epe mari cu mânzii lor, cinci epe sterpe...doi armăsari, o sută cari mari, zece boi cu buhaii lor, zece boi cu plugul lor...o tavă mare de tibacă”⁴⁰.

Natura zestrei

În limbajul juridic, obiectele naturii sunt desemnate prin termenul de *lucruri*. Lucrurile susceptibile de apropiere sub forma dreptului de proprietate se numesc bunuri care fac parte din patrimoniul unei personae. Potrivit lui Gaius, lucrurile pot fi: a) patrimoniale-*res in patrimonio*; b) în afara patrimoniului-*extra patrimonium*. După modul de funcționare a unor

³⁹ SJAN Iași, *Colecția Documente*: 173/41.

⁴⁰ SJAN Iași, *Colecția Documente*: 143/7.

mecanisme juridice, romanii făceau distincție între lucrurile mobile și lucrurile imobile⁴¹. În spațiul românesc bunurile înșirate în foile de zestre aveau o viață utilitară deoarece nu toate erau dăruite în zapise sau erau destinate pentru întemeierea gospodăriei și asigurării traiului nouului cuplu⁴².

a. Zestrea funciară

O societate patrimonială prețuind pământul ca pe un bun suprem îl poate substitui în anumite condiții cu contravalorearea lui exprimată în alte bunuri. O astfel de societate, în care generația părinților hotărăște ce moșii se unesc și ce moșteniri nu se împart, încurajează modul nomenclatural, oferind tinerilor posibilitatea de a începe ei însăși o viață nouă în căminul lor. În secolul al XVII-lea înzestrarea cu pământ e puternic prezentă în toate categoriile sociale, fetele primind ca zestre bunuri mobile sau moșii, ocini și delnițe etc⁴³. În general, când se măritau fetele primeau lucruri mobile, pământul era destinat descendenților din linia masculină. Cu toate acestea era răspândit și obiceiul înzestrării fetelor⁴⁴ din patrimoniul imobiliar al familiei⁴⁵. De pildă Anghelușa Mamileasa, sulgerița, în izvodul de zestre din 12 noiembrie 1798 îi oferă și bunuri imobile fiicei sale Mărioara, înaintea căsătoriei cu logofătul Vasile Chiriac, cum ar fi:

„unu loc de casă la aşăzare în Iași a căruia mărime să fie în toate părțile de trei zăci stânjeni ipod: atât lungul cât și latul, o parte și giumentate din tot satul Cășcojnînii Suhurlui, patru pogoane vie lucrătoare, toată partea din Corcești ce i-am tot alăturiea vezi o parte și giumentate ce iam a surorii mea, o parte din sat Corcești: de cu loc baștină: trei părți din toată moșia pravileasă ținutul Soroca, vezi a patra parte a surorii mea. Toată această cea mai sus să cuprindă prin izvodu, acesta să aibă a înplini, și are datoarei ginerilui nostru dumisale logofăt Vasile Chiriac spătar cea slugiutoriul lui Dumnezeu s-au făcut aşăzare ca să ia pe fiica mea Mărioara”⁴⁶.

Într-un document din 1724, Ioana preoteasa oferă ca zestre fiicei sale Parascheva moșia Ortești la Prut⁴⁷. Gavril Budul la 28 martie 1626

⁴¹ Molcuț 1933: 102-103.

⁴² Barbu 2011: 222.

⁴³ Barbu 2011: 323.

⁴⁴ Izvod de zestre a Aniței, primit de la părinții săi, Ioniță Cotruță și soția sa, Catrina: „Izvod de zestre ce am să dăm fiicei noastre Aniții cele ce sănt arătate mai jos. 1783 noemb. 9. Giumentate din partea din Pmoșii din câte avem Dloștina și Ungurăștii ceia ce sănt încă împreună fica noastră împreună și giudecare. Si pentru aceste mai sus arătate ni-am iscălit mai gios iscălind dăm fiicei noastre Aniței. Eu Ioniță Cotruță și denpreună cu soțul meu Catrina. Si pentru Gheorghe i-am învoit mai pe urmă m-ai dat sovac m-ai plăcut din [...] tătanemeu, și o rublă banii pus la ladă. Eu Anița m-ai mulțămit peste izovd” (SJAN Iași, Colecția Documente: 110/32).

⁴⁵ Solcanu 2005: 41-42.

⁴⁶ SJAN Iași, Colecția Documente: 129/2.

⁴⁷ „Adecă eu Ioana preuteasa popii lui Timofte, datam adevărat zapiz la mâna fetei meale Paraschivei, precum să să știe că când am măritat pe Lupa, fata me iam dat zestre multe vite și bani și accareturi și alte odoară de mare preț, și eu acmu rămâind văduvă și săracă

consemnează cum unele moșii oferite ca zestre puteau proveni de la părinți; astfel el oferă mănăstirii lui Zogavie⁴⁸ o poiană în zona Bahluiului primită ca zestre de la socrul său⁴⁹. Paraschiva, nepoata și fiica de suflet a Ilenei, prin zestrea primită la 28 aprilie 1789 aduce în noua familie:

„moșia Teșcurenii peste Prut în ținutul Ieșii cu iaz gata. Moșia Măgura tij acolo alături. Un loc de casă în târgul Iașului lângă biserică Sveti Ioan; cinci pogoane în dialul lui Păun cu livadă, cu casă și cu pivniță de piatră. Doaăzăci de pogoane vie lucrătoare la Străoani, la Spărieți în ținutul Putnei...”⁵⁰.

La 9 iunie 1632 comisului Coroiu, printre alte ocine, i se întăreau și proprietățile din Făureni și Ruseni pe care le primise ca zestre de la socrul său Dumitru Gheuca, vornic de gloate, iar acestuia⁵¹ „i-au fost dreaptă cumpărătură”⁵².

b. Zestrea în obiecte de uz casnic. Trusoul

Dacă zestrea imobilă (moșii, ocini, vii, păduri) poate fi urmărită în felurite tipuri de documente chiar pe parcursul mai multor generații, trusoul alcătuit din obiecte personale (haine, bijuterii etc) și lucruri pentru viitoarea gospodărie (așternuturi, prosoape, mobilă, covoare) trebuie căutat numai în foile de zestre de tip inventar⁵³. Femeia este cea căreia îi revine sarcina de a aduce în noua căsnicie obiectele de uz casnic (tacâmuri, pahare, fețe de masă, șervețe, prosoape, talere, tingiri, lighene) și așternutul patului. După puteri, părinții cumpărău pentru fiicele de măritat astfel de obiecte, unele manufucturate, greu de procurat și costisitoare, altele țesute de viitoarea mireasă și de femeile apropiate familiei. Cele mai valoroase și apreciate obiecte erau vasele de argint, numite „scule”⁵⁴. Într-o foaie de zestre de la 1669, Safta Gospodja, soția voievodului Ștefan Gheorghe al Moldovei (1653-1658) oferă la căsătoria nepoatei sale Alexandra:

nam avut cu ce înzestra pe Parascheva la măritat ei; eu de a me bună voe nesilită de nimeni iam dat zestre parte de moșie din Ortești, ce o avem la Prut ca să o stăpânească Parascheva, iar Lupa să naibă treabă la moșia Ortești nici o dată în veci, ca una ce sau luat parte ei de zestre de altele, și pentru ca să fie știută și de bună credință am chemat și pe alte fețe cinstite de au întărit ca să să creză. Si am scris eu Toader diac martur.” (Document din 1724, vezi Ghibănescu VII, 1912: 19).

⁴⁸ Solcanu 2005: 42.

⁴⁹ „Adică eu Gavriil Budul, ginerele lui Costin Boghiul, ci au fost șoltuz în târgu în Hîrlău, scriu și mărturisesc cu acest zapis al miei, de nimene sălit nici asuprit, ci di a me bunăvoi, având eu o poiană în țărmurile Bahluiului, în Pârcovaci, cari poiană mi-au fost dată zăstri di la socrul meu, ci au fost făcută curățatură de pădure întreagă, aceia poiană unde este zidită și făcută de zugravii....”. Document din 28 martie 1626 (7134) în D.R.H XIX, 1969: 4.

⁵⁰ SJAN Iași, Colecția Documente: 143/8.

⁵¹ Solcanu 2005: 42.

⁵² „Si de asemenea dăm și întărim boierului nostru Coroiu comis a lui dreaptă ocina și dedină, din jumătatea satului Ruseni, ce se numesc acum 〈Băicanî, a șasea parte ce-i este lui de zestre〉 de la socrul său Dumitrașco Gheuca vornic la gloate, iau lui iau fost dreaptă cumpărătură...” (vezi D.R.H, XXI, 1971: 143).

⁵³ Barbu 2011: 224; vezi și Ghițulescu 2000: 62.

⁵⁴ Barbu 2011: 224-225.

„1 ceapsă cu țirite de argint poleitu; 2 coboaci mari de argintu cînd am dat păhar, 12 linguri mari de argintu, 2 linguri tij poleite, brâu de argint poleitu...1 năstrapă mare de argintu cu acoperământu poleittă preiste totu, 2 linguri de argintu, 2 furculiță tij, 2 linguri mari de argintu și poleite...”⁵⁵.

Și hagica Tudora, fiica Bălașei, se bucură de trusoul primit ca zestre în 1780; din cuprinsul documentului vedem că predomină bijuterile și obiectele casnice; chiar dacă nu sunt de o calitate superioară, totuși părinții s-au străduit să-i ofere câteva bijuterii din aur și o rochie mai scumpă, procurată din Istanbul:

„...o icoană ferecată cu argintu Maica Precista, o caducă de argintu, o farfurie de argint cu linguriță ei, o pereche paftale de argint, un colan de diamant, 2 șiruri de mărgăritar mari, o zgardă de auru, o păreche de cercei de aur cu diamantu și cu zanfir, un inel cu 5 diamanturi și cu zanfir, un inel de auru cu matostat, un inel de auru cu robin...3 prostire, o rochie de ghermăsuță, o rochie de Stanbol şalu, o giubă cu caconu, o giubă dezblănăită de vară, o scoarță mare, un covor...”⁵⁶.

Cănilor se numeau „năstrape”, aveau capac și erau de forma cilindrică. Cele turcești, numite ibrice sau „kukume”, sunt importante începând cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea, care împreună cu ligheanul de argint sunt obiecte de toaletă des menționate în foile de zestre ca elemente de igienă personală alături de cele legate de baie: ștergar, cămașă, săpun etc⁵⁷. Fetele din familiile de domnitori erau înzestrare cu obiecte din argint; astfel Dafina, soția lui Duca Vodă o înzestreză pe fiica sa cu linguri, furculițe, inele, brățări, mărgăritare etc⁵⁸.

c. Zestrea în stupi, animale și case

Belșugul de oi, vite și stupi pe care îl remarcă aproape toți călătorii străini prin țările române explică de ce în lumea celor nevoiași, animalele și albinele erau mai la îndemână decât banii în alcătuirea zestrei. Multe dintre ele nu necesitau o grija sau o investigație specială, deoarece erau crescute în sălbăticie. Fie că era vorba de cea mai nevoiașă fată de om simplu, de o preoteasă sau de fiica unui boier, caii, vitele, oile și stupii nu lipseau din zestre⁵⁹. De pildă jitnicerul Ilarion, vrând să-l aibă ca ginere pe postelnicul Toader Burghеле, are grija să nu-l dezamăgească pe acesta, astfel încât o

⁵⁵ Document din 17 aprilie 1669: Tiktin I, 1, II, 1883: 341-343.

⁵⁶ SJAN Iași, Colecția Documente: 412/239.

⁵⁷ Barbu 2011: 225.

⁵⁸ Foaie de zestre cu referire la juvaierele Anastasiei, fiica Dafinei și soția lui Duca Vodă: „...mărgăritare și dintre cele altele pre mâna Grabini: 1 gherandu de mărgăritari mare cu 7 unghi de auru; 1 gherdanu de mărgăritari mai măruntu, cu curelea, 8 șiraguri de mărgăritari mare; 1 gherdanu de mărgăritari cu 10 mărgelea de auru, înu trei ațe sucite. 14 șiraguri de mărgăritari, c-au fostu luatu mai de multu, cându s-au dusu la Iași; 1 inelu de auru bătutu micșor, tiju; 1 lânțuhu de auru dinu 60 unghi tiju; argintu ș'altea lucruri ce s'au datu la treaba cucoani Grăbinii, 222 dramu, 11 linguri, ce s'au datu totu între locu, la linguri de argintu”. Vezi Iorga, XVI, 1906: 130.

⁵⁹ Barbu 2011: 229-230.

înzestrează pe fiica sa, Bălașa, cu mai multe animale pe lângă hainele și obiectele casnice, fără a-i procura obiecte din aur și argint:

„...o icoană Maica Precista, 8 boi mari, 8 vaci cu viței, 4 epi a făta, 4 cai telegari cu cu cozii hamuri bobou, 1 cal de mirii pohodnicu, 80 mătci, 12 blide, 12 talger(e) costor, 12 părechi cuțite, 6 tingiri cu căpace, 2 căni un(a) mica, 1- o scatulșcă cu șipet, 2 șfeșnice, 1 lighean cu ibrice, 1 covor bun, 1 scoarță și levicere=2; 2 rânduri strae unele bune altele prostu, 1 așternut cu tot tacâm, 12 câmeșe cu frâe...”⁶⁰.

Într-un document din 1780, scris la data de 27 februarie, fără să se cunoască autorul și beneficiarul zestrei, aflăm că sunt consemnate următoarele componente: „...Cele ce am luat de la tatăl mieu zestre: moșie Urlați, la Fălcii, cu toate hotarele; 80 de stupi, ce-I ave tatăl mieu (...); 700 oi mari, tij; 300 vaci, mari tij; 40 boi mari, tij; 12 cai telegari, tij; 25 pogoane de vie la Diocheti”⁶¹.

Banul Constantin Bașotă din ținutul Dorohoi menționează într-o foaie de zestre din 1777 că a oferit: „cal de mire cu raft de argint i se 150 lei; 7 cai galbeni, s'au vândut în 315 lei; 3 cai tij galbini s-au vândut 150 lei; 50 stupi 2 cai suri unul din epi, unul e de la mine, 95 lei;...12 vaci bune, câte 15 lei, 180 lei. 2 buhai-40 lei, 200 pentru oi...”⁶². La 1 aprilie 1798 printre foaie de zestre C. Racoviță îi oferă fiicei sale Nastasica: „8 boi, 6 vaci, 6 iapi, 1 armăsar...50 de boi de negoț...300 de stupi”⁶³. La 15 aprilie 1652 Zlada Comisoae îi oferă fiicei sale Nastasica la căsătoria acesteia cu Panhitie numeroase animale și stupi: „50 de epe cu mânci, 3 perechi de Telegari, 50 de vaci cu viței, 50 de gonitori, 3 pluguri de boi, 3 prisăci de stupi la sat la Curtești...doaă sute șo doazeci de stupi...”⁶⁴. La căsătoria domniței Ruxandra cu Timuș, domnitorul Vasile Lupu a dat fiicei sale, ca zestre, „50 de mii de taleri...o căsuță cu șase cai și numeroase blânuri”⁶⁵. În timpul domniei a treia în Moldova a lui Gheorghe Duca (1678-1683), Iordachi Ruset se căsătorește la Iași cu Safta, fiica lui Racoviță Neculai și primește ca zestre: „61 de moșii, din care 24 de sate întregi, 9 jumătăți, 28 de părți, mori, vii, sălașe de țigani, scule, juvaiere, rădvane cu cai...”⁶⁶. Catrina Cantacuzino, fiica marelui vistiernic Iordachi Cantacuzino, în 1670 la căsătoria cu Enachi, primește de la părinții săi o zestre consistentă de 22 de sate întregi în ținuturile Cernăuți, Hotin, Soroca, Dorohoi, Fălcii,

⁶⁰ SJAN Iași, Colecția Documente, pachetul 306/2.

⁶¹ SJAN Iași, Colecția Documente: 482/4.

⁶² Iorga II, VII, 1904: 152-153.

⁶³ Documentul întreg din 1 aprilie 1798: „Izvod de zestre de cele ce dau fiicei mele Nastasiica: 1 icoană ferecată cu argint, o moșie Putredenii, 8 boi, 6 vaci, 1 armăsar, 2 rânduri strae nurcă, 2 rânduri cacon, 1 rându singiop, 2 așternut cu perinile lor, 4 prostiri, 2 masă, 2 servete, 2 părechi cuțite de argint cu lingurițele lor, 1 străchinuță de argint cu lingurițele ei, 2 perechi cercei de bălaș 6 suflete 300 lei, 50 de boi de negoț, aceștia ni iau dat înmânia după ce nau înzăstrat;- o scăfărlie de argint, 300 de stupi ni au dat la sat la Chircești în ținutul Vasluiului, 300 de oi”. Vezi Ghibănescu, XVI, 1926: 80-81.

⁶⁴ Ghibănescu, XIII, 1923: 19.

⁶⁵ Călători străini despre țările române, V, 1973: 470.

⁶⁶ Gane 2006: 34.

Cârligătura, Iași, Roman și Neamț, plus jumătăți de sate la Vaslui și un sfert din Lăhăceni și Giurgești, pe lângă sălașele de țigani, juvaiere, argintărie, blănuri, cai și vite⁶⁷.

Femeia și patrimoniul ei

La familiile simple, fata pleca în noua casă cu puținul pe care tatăl să a îndurat a-l procura; printre acestea se aflau și obiectele personale ale fetei, precum și unele animale, potrivit bunăstării familiei. Hainele și bijuteriile încep să-și facă simțită apariția în foile de zestre pe măsură ce familiile aveau un rang social mai ridicat; aici credem că hainele fetelor țăranilor înstăriți și ale micilor boieri erau confectionate din materiale simple și ieftine, precum tafta, pânza, postavul, printre acestea strecurându-se și câteva bijuterii de aur și argint⁶⁸. Clasa dominantă era caracterizată prin rafinament și opulență, unde rochiile erau confectionate din materiale scumpe de la Constantinopol, Venetia etc; în broderii se folosea firul din aur și din argint, în timp ce nasturii erau din diamante și mărgăritare; culorile predominante erau albul, roșul, albastrul și verdele. Putem afirma că pentru ceremonii și sărbători religioase, fetele foloseau rochii bogat brodate și ornamentate, în timp ce pentru interior îmbrăcămintea era mai simplă, apropiată unui port traditional țărănesc, formată din ie și fotă, iar pe cap purtau basma sau maramă⁶⁹.

Pentru femeie zestreava avea o semnificație deosebită deoarece îi apartinea și o administra; bunurile obținute din banii primiți zestre sau din vânzarea unor părți din zestre erau considerate tot bunuri dotide. Deoarece soțul era dator să conserve zestreava, în practică adesea femeia nu dispunea după bunul ei plac de respectivele bunuri dacă nu obținea încuviațarea soțului; dacă se întâmpla să se despartă de soț acesta era obligat să-i restituie zestreava și darurile pe care i le făcuse⁷⁰.

Călătorul străin Anton Maria Del Chiaro consemnează la începutul secolului al XVII-lea că una dintre îndeletnicirile femeii de zi cu zi era de a țese la războaiele de țesut care se aflau în aproape toate casele; în gospodăriile boierești slujnicele ajutau jupâneșele la țesut și brodat, excepție făcând ziua de vineri, când acul era lăsat deoparte pentru a nu supăra pe Sfânta Vineri⁷¹.

Familiile cu o situație precară erau mai rezervate în oferirea zestre; astfel, o fată putea primi de la părinți: lăicere, traiste, saci, desagi de buci și nu de lână, catrințe și brâie simple, o vită și câteva oi la mijloc. În cazul în care părinții promiteau fetei zestreava din timp, netinându-se de cuvânt,

⁶⁷ Gane 2006: 94-95.

⁶⁸ Ghițulescu 2000: 218.

⁶⁹ Ghițulescu 2000: 218.

⁷⁰ Solcanu 2005: 47.

⁷¹ Călători străini despre țările române VIII, 1983: 380.

puteau intra în conflict cu ginerii; iar dacă bărbatul pierdea zestrea soției sale, atunci era obligat de rude să facă rost de zestre⁷².

În spațiul românesc livrarea zestrei avea loc odată cu mutarea fetei în casa băiatului, mai exact după nuntă, și nu la logodnă. Dacă transferul fetei întârzia, începeau să apară nemulțumirile în rândul socrului sau a ginerelui; acesta din urmă avea posibilitatea să se adreseze domnitorului cu o jalbă, prin care cerea să i se facă dreptate, pentru a se asigura că nu a fost mințit. Totuși, mai exista o soluție pentru ca să nu se ajungă la judecata domnească, și anume renegocierea: socrii, ginerele și cununații întocmeau o altă foaie de zestre în prezența unui negustor care avea sarcina de a fixa un preț pentru fiecare componentă a zestrei⁷³. Cu prilejul ceremoniilor de logodnă și de cununie mireasa primea din partea alesului ei darurile de logodnă, iar ea îi oferea mirelui zestrea primită de la părinți. Darul de logodnă și dota, după decesul soțului sau dacă acestuia i se confiscau averile drept pedeapsă pentru vreo fărădelege, rămâneau văduvei sau soției în cazul în care nu erau copii; de asemenea, soția beneficia de avereala mobilă a soțului dacă purta numele și titlul acestuia⁷⁴.

Indiferent pe ce treaptă a societății se afla, o familie avea în atenție păzirea moralității fetei. Obiceiului acesta i se acordă o mare importanță, deoarece când o fată nu era găsită cinstită la căsătorie consecința imediată era blamarea familiei și stigmatizarea fetei. Pentru cei vinovați de astfel de fapte grave, pentru stricarea fecioriei, codurile de legi din secolul al XVII-lea au prescris ca și pedepse obligația de a înzestra victima și de a o lăua de soție cu consumămantul părinților acesteia. Dacă se întâmpla ca părinții fetei să nu fie de acord, atunci fata urma să primească zestre, iar pedeapsa celui inculpat rămânea la alegerea judecătorului⁷⁵. De pildă, într-un document din 7 noiembrie 1741 o vedem pe o anume Maria din Iași care a depus o jalbă la divanul domnesc, reclamând că a fost necinstită de către Vasile blănăr, fiul Părascăi. Divanul judecă această pricina, absolvindu-l de vină pe Vasile, astfel încât procesul se încheie cu condamnarea acestuia, după ce a refuzat să o ia în căsătorie pe Maria după incident:

„O carte lui Vasile blănariul, feriorul Părascăi, de aice din Iași, de giudecată ce-au avut cu o fată, anume Maria, iar din Iași, care fată jăluind pe acest Vasile blănariul că s-ar fi acolisit și s-ar fi făcut ris de dînsa și acum nu vra să o ia. Si ieșind ei de față, amîndoi, la giudecata Divanului mării sale lui vodă s-au îndreptat Vasile blănariul, iar fata, afîndu-să că este acolesitoare făr-de cale, s-au dat rămasă din toată giudecata. <7250 (1741)> noiembrie 7”⁷⁶.

Dacă o fată era răpită fără voia ei, dispozițiile juridice din *Carte Românească de Învățătură*, la glava 32:23 îl obligau pe bărbat să o

⁷² Mîrza 1872: 102.

⁷³ Ghițulescu 2000: 219-220.

⁷⁴ Solcanu 2005: 49.

⁷⁵ Huț, 1, 2010: 6.

⁷⁶ Caproșu, V, 2001: 58-59.

înzestreze⁷⁷ după puterea și destoinicia ei⁷⁸. Violatorul era obligat să înzestreze fata pe care o siluise, conform C.R.Î, care conține un articol întreg intitulat⁷⁹ „Când iaște datoriu cela ce va face silă vreunii fete să o îndeztreze și când o va lua să-i fie muiare”⁸⁰.

Înzestrarea fetelor intra în obligația părintilor și se făcea în momentul căsătoriei. În mod exceptional, părintii decăzuți din drepturile părintești erau obligați de pravilă să-și înzestreze fiica la căsătorie. După decesul tatălui, mama văduvă era cea care se ocupa de asigurarea zestrei; chiar și în cele mai vitrege condiții ea făcea tot posibilul să se achite de această obligație. Din lectura documentelor putem deduce că mama a avut un rol deosebit la înzestrare, ea dând propria zestre fetelor sau uneia dintre fete⁸¹. Un astfel de exemplu îl oferă Alexandra, soția răposatului sulger Gavrilă Palade, care o înzestreză pe fiica sa Vasilca; aceasta își refac căsnicia pentru a doua oară, căsătorindu-se cu vornicul Gavriliță Costachi, primind ca zestre satul Cetățuia, aflat în ținutul Tutova:

„Adică eu Alexandra sulgeroaia a lui Gavril sulgeriul, scriu cu acest adevărat zapis al miei, precum am dat satul Cetățuia zestre fetei mele Vasâlcăi vonicesăi, a vornicului Gavriliță, care sălește ieste la Tânțul Tutovii, pea pa Bârladului. Ce este data de Vasâle Vodă d-sale lui Gavriliță sulgeriul, cu vad de moară în apa Bârladului, și în tot locul cu tot venitul. Acest loc l-am date eu zestre Vasâlcăi, ca să-i fie moșie driaptă a ei și a fiilor ei în veci”⁸².

Sotul, în calitate de beneficiar al uzufructului, putea să vândă zestreia pentru achitarea unor datorii sau pentru a scoate familia din impas. Numeroase documente ne arată că, după o prealabilă consultare cu soția și eventual cu copiii, soțul punea în vânzare zestreia pe care o deținea de la soția sa. Majoritatea zapiselor de vânzare ne arată că se vindeau case, moșii, pogoane de vie, pivnițe, dugheni, prețul fiind cuprins între 30 lei și 405 lei. Dar sunt și documente în care prețul de vânzare al unei case sau al unei moșii era fixat la un quantum mai mare decât cele relatate mai sus. De pildă într-un document de la începutul secolului al XVIII-lea îl vedem pe Toader Bîtcă, cum împreună cu Safta-soția sa, fiica lui Paladi făclier din Iași, vinde egumenului Ieremia de la mănăstirea Danco o parte din zestreia primită de soția sa, prețul de vânzare fiind stabilit la 405 lei bătuți:

„Adică eu, Toader Bîtcă, și cu fămăia mea, Safta, fata lui Păladi făclierul de Iași, și cuconii noștri, scriem și mărturisim cu acest adevărat zapis al nostru precum să s(e) știe că, de nim(e) siliți, nici asupriți, ce de a noastră bunăvoie, am vîndut a noastră dreaptă ocină și moșie, optu

⁷⁷ Szekely 1997: 73.

⁷⁸ „Răpitoriu iaște datoriu să îndeztreze pre muiarea ce au răpit după puterea lui și puterea și destoinicia muerii: așijderea și giudețul să cade să-l indemnă să o îndeztreze după destoniiia amânduror” (vezi C.R.Î, gl. 32, z. 23, 1961: 131).

⁷⁹ Szekely 1997: 73.

⁸⁰ C.R.Î, gl. 37, 1961: 139.

⁸¹ Solcanu 2005: 49

⁸² Antonovici 1915: 4

pogoane de viie cu cramă gata, și cu cas(ă), și cu sură gata, cu totul îngrădit, și cu vasele viilor...Deci, acéste vii, cu toate cîte scriem mai sus, le-am vîndut sfinții sal(e) părintelui Ieremii egumănu lui de la sfânta mănăstire Danco, dreptu patru sute 5 lei bătuți, <pogonul cîte 45 lei bătuți; și unde iaste crama cu case cu tot îngrădit să fac peste 9 pogoane>. Și ne-au dat banii deplin la mînule noastre; și i-am dat li zapisăl(e) cele vechi a viilor”⁸³.

Continuând cercetarea, descoperim că aceste pogoane de vie, pe care Ieremia le-a cumpărat, i-au fost întărîte de către domnitorul Mihai Racoviță la data de 16 aprilie 1708, menționând că vânzătorul le-a primit de socrul său, Paladie:

„Adică au venit denainte noastră...Ieremia egumănu de la sf(i)nta m(ă)n(ă)st(i)ră de la Danco...scriindu și mărturisindu cu acél adevărat zapis a lor, de nimé siliți, nicé asupriți, ce de a lor bunăvoie au vîndut a lor dreaptă ocină și moșié, optu pogoane de vii, cu cramă gata, și cu cas(ă) gata și cu sură..., cari vii le sintu și lor de dzestré de la părinteli lor Paladi(e) făclieriu și de cumpărătură...Deci și domnia mea...am dat și am întărît pogoani de vii și cu toate cî<te> scriem mai sus ca să-i fie și de la domnia mea dreaptă ocină și mosie și cumpărătur(ă) și uric m(ă)n(ă)st(i)ri, cu tot, stătător în veci...”⁸⁴.

Un preț mai mare cu care au fost vândute bunurile imobile primite ca zestre îl găsim într-un document din 26 august 1793, unde după o prealabilă sfătuire cu soțul său, Maria, fiica răposatului Ștefan Purice și a Florei Dumitrachi, vinde casele primite ca zestre în mahalaua Tălpălari din Iași. Cumpărătorul este sulgerul Mihaiu Gane care oferă o sumă de 1,000 de lei în prezența mai multor martori:

„Eu, Mariia fiica răpăosatului Ștefan Purice ot vist(ierie), soțul dumisale Dimitrachi Flore poroșnicului hăt(mănesc), îl încredințez cu zapisul meu la mîna dum(nealui)i sul(gerului) Mihaiu Gan(e), precum să se știi că avînd eu o părechi de case cu locul lor în mahala(a) Tălpălarii, peste drum de casele dumisale med(elnicerului) Mihalachi Scărțiscul, care case cu locul lor le am și eu rămas(e) de la tată-meu, care mi le-au dat de zistre, deci socotî(n)du-mă eu dimpreună cu soțu meu pentru aceste case ca să le vîndu, nefiindu-se trebuitoare, s-au găsit moștiriu dum(nealui)i sul(gerul) Mihaiu Gan(e). și făcînd tocmai și așezare cu dumnealui i le-am vîndut dumisale drept 1000 lei, adică una mie lei...”⁸⁵.

Safta, fiica Nastasiei, întâmpină greutăți la vânzarea pivniței de piatră și a celor două dugheni din Iași pe care le-a primit ca zestre de la părinții săi. Inițial nu găseste cumpărători, dar în final jupânul Ion Arghirii din Iași se hotărăște să cumpere bunurile pe care Safta le-a pus în vânzare, în valoare de 100 de lei:

„Adecă eu, Safta, fata giupînesăi Nastasîi, fata lui Ghe(r)oghii Amvros, făcut-am zapisul meu la mîna dumisali giupînului Ion Arghirii neguțoriul, de aice, din tîrgu din Ieș(i), precum să s(e) știe c-am vîndut

⁸³ Caproșu, III, 2000: 292.

⁸⁴ Caproșu, III, 2000: 302-303.

⁸⁵ Caproșu, IX, 2007: 180-181.

dumisali o pivniță de piatră și cu loc de doâr dugheni, alături cu pivniță, de la deal, și cu locul teascului, care au fostu din dos...cari moșii mi-i dată de zestre de la părinții miei. Și o am vîndut dumisali dreptă o sută de lei, bani gata, ce s(ă) fui dumisali dreaptă ocină și moșii, și giupinăsei dumisali, și cuconilor, și nepoților și strenepoților dumilorsali, în veci neclătit(ă) și nerușăită..."⁸⁶.

În afară de vânzarea zestrei, soțul sau soția puteau să garanteze cu o parte din zestre când era vorba de împrumutul unor sume de bani. De pildă, un astfel de exemplu îl oferă Anița Băcărița, care a garantat cu satul Fauri de pe Jijia, primit ca zestre, în schimbul unei sume de bani; la 9 decembrie 1735 ea a împrumutat de la mitropolitul Antonie 50 de lei, angajându-se ca până în luna mai să restituie toți banii. Această promisiune este însoțită de o clauză privind neachitatea împrumutului în timp util, potrivit căreia mitropolitul să scoată satul la vânzare, fixând pe acesta un preț mai mare din care să-și poată opri suma împrumutată, iar diferența să intre în posesia Aniței:

„Adeca eu, Anița Băcărița, fata Lupului vist(iernic), făcut-am adevărat și încredințat zapisul meu la cinstiță mîna sfinții sale părintelului chir Antonie mitropolitul precum să să știe că m-am rugat sfinții sale de mi-au făcut bine cu cincizăci de lei, bani noi; și pentru acești bani i-am pus sfinții sale zălog o moșie ce-i în sat în Fauri, care-mi iaste mie dreaptă ocină de la părinții miei, dată mie dzestre... Și această moșie am pus-o zălog pîn(ă) la luna lui mai; nedîndu-s(e) banii la dici, să să prețăluască moșie și de a fi moșie să facă mai mult la acești bani, să ne mai dea părintele ce s-a mai socotî și să fie a sfinții sale”⁸⁷.

Și Velișcu, fiul lui Bebe blănar, ne mărturisește într-un document din 25 iulie 1748 că a împrumutat 160 de lei de la Constantin Balș cu prilejul înmormântării tatălui său. Pentru acești bani, Velișcu pune zălog o casă de lângă biserică Vovidenie, care a fost dată zestre surorii sale. Casa a revenit în posesia tatălui său după ce acesta s-a ocupat de înmormântarea fiicei sale și a cununatului său, însă documentul ne mărturisește că în final casa ajunge să fie administrată de către Velișcu, după ce își înmormântează tatăl:

„Adică eu, Velișcu ficiarul Blibi blănar, făcut-am zapisul meu la mîna vel păharnicului Constatin Balșu, precum să s(ă) știe că făcind tată-meu o casă în preună cu mini și măritindu-să soru-me Catrina, aşa m-am învoiuit cu tată-meu și am datu zăstri soru me Catrinii car(e) casă este lingă Vovidenie, în parte din gios, între casă(a) lui Loil și între casă(a) Ursului făcierului și din gios casa lui Andreiu Hărmiziului. Și tîmplindu-s(ă) de-u murit soru-me și cununatu-meu și copii n-au avut, deci tată-meu Stefan Blebe ș-a luat casile ca să-i fie de comîndul lui; și tată-meu au mersu de-u voit cu dum(nea)lui paharnicul, depreună cu mine și casăse să au tocmit drept 160 lei; și tată-meu nici un an n-au luat pîr-la săvîrșiré, iar piste puțină vreme i s-au tîmplat moarte. Deci eu, Velișcu, m-am dus după porunca tatîni-meu și am luat bani, 160 lei, car(e) scriu mai sus, de

⁸⁶ Caproșu, IV, 2001: 134.

⁸⁷ Caproșu, IV, 2001: 186.

la dum(nea)lui Constantin Balșu și i-am cheltuit la moarte tatâni-meu...”⁸⁸.

Zestrea mai putea fi folosită și pentru schimbul unor parcele de vie. Protagoniști într-un astfel de schimb îi avem pe Alexandru Buhuș, mare pitar, și soția sa, Alexandra, fiica lui Nicolae Ureche; cei doi au dat din zestrea lor lui Vasile Ceaurul și soției sale, Irina, trei fâlcii de vie la Hîrlău și o fâlcă de vie la Iași, în schimbul a șase fâlcii de vie de la Crivești, ținutul Romanului. Documentul ne dezvăluie că acest schimb are loc în familie la data de 25 octombrie 1688, deoarece Irina era sora cu Alexandru Buhuș:

„Alixandru Buhuș vel pitar și soțul mieu, Alixandra, fata lui Nicolae Uréche, scriem și mărturism cu cest zapis al nostru cum am făcut schimbătură cu dumnașilor frații noștri, Vasilie vornicul cel mare de Țara de Sus și cu soru noastră Irina, giupâneasa dumisale, fata lui Dumitru Buhuș... Dat-am noi dumilorsale trei fâlcii de vie în rîndul tîrgului la Hîrlău, care vii ne simtu de zestre despre părinții noștri Nicolai Uréche, și iarăși le-am mai dat noi dumilorsale și o falce de vie la Iași, în Deleni... Dumitru Buhuș, iar dumnealui Vasilie vornicul și sora noastră, Irina, și cuconii dumilorsale au dat noă, schimbătură direptu schimbătură, șease falci de vie la Crivești, în ținutul Romanului, unde simtu casale noastre...”⁸⁹.

Dacă se întâmpla un deces în rândul unuia dintre soți, zestrea revinea în familia fetei, însă în astfel de cazuri văduva intenționa să părăsească casa soțului, neavând zestrea întreagă; ajungându-se cu o jalbă la domn, reclamantului îi trebuia multă răbdare și perseverență, pe lângă violențele fizice și intervențiile părinților, luni și ani pierduți pe la curțile domnești⁹⁰. Într-o situație cu totul aparte o întâlnim pe Nastasia, fata lui Andrei Răzmeriță, care face tot ce-i stă în putință pentru a-și recupera casa primită ca zestre la căsătoria cu Dumitru salahorul. Având multe datorii și neputând să achite sumele împrumutate, soțul ei vinde casa primită ca zestre lui Dumitru herariul, fratele său. Însă acesta se bucură de casă doar până la moartea fratelui său, când Nastasia, devenind văduvă, intenționa să depună o jalbă la divanul domnesc pentru a-și răscumpăra casa vândută. În această conjunctură este oprită de către Dumitru herariul, care, pentru a rămâne în posesia casei, o ia în căsătorie pe Nastasia. Cei doi administrează împreună casa timp de 1 an și 9 luni, până ce Nastasia devine văduvă pentru a doua oară. În final casa aflată în Tîrgul de Sus este revendicată definitiv de către Nastasia la data de 5 aprilie 1783, prin plângerea făcută la Domnitor de a-și răscumpăra casa primită de la părinții săi⁹¹. Într-un alt

⁸⁸ Caproșu, V, 2001: 348-349.

⁸⁹ Ceproșu, II, 2000: 184-185.

⁹⁰ Ghițulescu 2000: 221.

⁹¹ „Înaintea noastră la Divan s-au giudecat Nastasiia, fata lui Andrei Răzmiriță, cu Gheorghe herariul, pricina fiind pentru o dugheană cu locul ei din Tîrgul de Sus. Numita fimeie au jăluit că ea au avut dugheana aceasta de la părinții ei dată zestre, și un Dumitru salahorul ce i-au fost bărbat, acela pentru datorile lui au vîndut dugheana aceasta unui Dumitru herariul ce-au fost frat(e) cu acest Gheorghie herariul, care vînzare numita jăluitoare au arătat că de nevoie au suferit-o și n-au vrut să iasă la giudecată, neputind se-

document, din 25 iulie 1789, îl vedem pe Ioan Calimah care, după decesul soției sale, respectă întru totul pravila, restituind socrului său două treimi din zestrea soției sale, el oprindu-și doar a treia parte. Documentul ne prezintă în detaliu prețul bunurilor pe care Ioan Calimah avea să și le oprească, dar și prețul celor două părți din zestre. Astfel, Ioan Calimah, împreună cu socrul său, vornicul Ioniță Sturza, calculează zestrea la 8,938 lei și 3 bani; din această sumă Ioan Calimah își oprește a treia parte, adică 2,979 lei și 3 bani, la care adaugă și cei 800 de lei pe care i-a cheltuit la îngroparea soției sale și încă 200 de lei oferiti socrului său, în total revenindu-i 3,779 lei și 49 bani. Restul de 5,160 de lei și 41 bani intră în posesia socrului său sub formă de moșii, o zgardă cu left, o pereche de cercei cu zmarald, un inel mare cu diamant, un leftișor, 10 șiruri mărgăritare mari. Nici cele 18 suflete de țigani nu rămân neîmpărțite, astfel încât Ioan Calimah își oprește doar 6 dintre ei, adică pe pitarul Enachi cu soția sa, Maria, la care mai sunt incluși 3 băieți și o fată pe nume Safta, fiecare provenind din familii diferite⁹².

Documentele ne arată că nu de fiecare dată zestre era restituită așa cum a fost oferită la căsătorie. Fiind înstrăinată în decursul timpului, la restituire zestre se întoarce în familia fetei sub forma unui schimb făcut între ginere și soacră. Un document de-o asemenea factură este cel al Ilincăi Cuculeasa și a fiului ei, Iordache, unde împart zestre cu ginerele, panul Anastasie Cernăvodeanul. Acesta s-a căsătorit cu Ruxanda, fiica Ilincăi și a lui Vasile Cucu brașoveanul, la data de 4 februarie 1778. La căsătorie Ruxanda a primit două locuri de casă alăturate, pe Ulița Bărboiului în

și strice viiața cu bărbatul ei, iar, după moartea lui Dumitru salahoru, cind ea în vădovie fiind și vrînd să iasă la giudecată pentru răscumpărarea dugheanii, atunci Dumitru herariul, cel ce cumpărase dugheana, au luat-o pe dînsa luiș(i) soție cu cununie pre lege, și au rămas dugheana în stăpînirea amândurora nedeosebiți unul de altul, iar după un an și noa luni murind și acest de pe urmă bărbat al ei, Dumitru herariul, cu care nice copii n-au făcut ea, și pe toate rămășiturile mortului puind mîna frații mortului, Gheorghe acesta și Anastase, au luat și dugheana aceasta supt a lor stăpînire ca o clironomie rămasă. Acum, numita jeliutoare au cerut dreptate se-ș(i) răscumpărare dugheana ca un lucru părintescu și zestre ce i-au fost dată” (vezi Caproșu, VIII, 2006: 193).

⁹² „Înpărțală de zăstre ce am fost luat de la dum(nea)lui nene Ioniță Sturza vornic care după moarte ficii dum(nealui) soțul meu, nerămîndu-ne copii, am dat doo părți din zăstre înapoi oprind mie a tria parte, după pravilă. 1789 iuli 15. Încăr(că)tura de toată zăstre ce est(e) asupra me: 2945 lei 60 bani: Odoarăle ce am luat, însă- 1000 lei- Zgarda cu leftul ei [i], 400 lei- o părechi cercei mari cu zmaragd... Argintăriile... 5510 (lei) Alte lucruri ce am mai fost luat... 8938 (lei) 3 (bani) fac, adică optu mii boi sute trizăci și opt lei, trii bani. Esti toată încărcătă cu cari sunt dator. 3779 (lei) 41 (bani). Scăderile cu cari plătesc suma acestor bani Mă scad ce am a luat a triiia parte di 8938 lei 41 bani, pentru griji, însă: 2979 (lei) 41 (bani)-a triiia parte din arătată; 800 (lei) din 1000 lei ce s-au cheltuit cu grijile, bez 200 lei ce i-au dat nene Ioniță la îngropare, pe care est(e) zapis(ul) meu: 3779 (lei) 41(bani)... 3779 (lei) 41 (bani) fac scăzuț(i) și rămiu dator cu 5160 lei 82 bani... 18 suflete țigani ce am fost luat înpărțindu-să în trii părț(i), s-au venit de parte cîte 6 suflete, însă 6 suflete partea mea, adică Enachi pitar Marie, fimee lui; Stefan ficiar lui Miron Chele; Iftimie ficiar Sandului Culii; Safta fata ciobanului; Lupul ficiar Anastasii văduve...” (Ibidem: 628-630).

Armenime, pe lângă alte două case de o calitate inferioară celor dinainte; pe aceste locuri ginerele Anastasie a construit 9 dugheni. Ilinca și-a mai înzestrat fiica cu un alt loc de casă, în Târgul de Jos, pe care Anastasie a ridicat o dugheană de piatră. Din document aflăm că acest loc de casă a fost vândut ulterior lui Dumitrașcu Sturza, vel logofăt, la data de 31 iunie 1778. După ce Anastasie a rămas văduv, se confruntă cu solicitarea venită din partea soacrei sale de a restituie zestrea primită la căsătoria cu Ruxanda. Chiar dacă nu are cum să restituie zestrea, Anastasie se arată cooperant în negocierile purtate cu soacra sa, astfel încât îi oferă la schimb două dughene și se angajează ca în fiecare an să-i plătească câte 10 lei. Ilinca menționează în document și modalitatea de achiziționare de către Anastasie a celor două dughene; astfel, acesta intră în posesia lor în urma unui schimb pe 14 pogoane de vie aflate în Țara Românească, cu chir Teodor Petrovici. Pentru ca zestrea să fie completă, Anastasie îi mai oferă încă o dugheană de lemn situată în Târgul de Jos, alături de 300 de lei și o floare mare cu diamante și smaralde, având 33 de pietricele și 2 pietre mari⁹³.

Femeia avea dreptul la o treime din bunurile agonisite împreună cu răposatul soț. Cu toate acestea, lucrurile se complicau atunci când femeia rămasă văduvă nu avea copii și depunea eforturi pentru recuperarea zestrei. Revenind în casa părintească, femeia întâmpina dificultăți din partea bărbaților din familiile aliate. Chiar dacă revendicarea zestrei se făcea în numele ei, discuțiile se purtau între bărbații celor două familii; de aici reiese că fiecare lucru, chiar și cel mai nesemnificativ, era important în negocierile de recuperare, mai ales când acestea se desfășurau pe fondul unor tensiuni între familiile⁹⁴. Într-un document din 8 martie 1781 îl vedem pe voievodul Constantin Dimitrie Moruzi cum îi înștiințează pe Iancu Greceanu, fost mare paharnic, și pe Andronachi, fost mare stolnic, să-i dea unei femei rămasă văduvă trei părți din moșiile Onești, Cășoteni și Lungeni din acel ținut pe care le-a primit ca zestre la căsătoria ei. În document nu se menționează numele văduvei, însă ne dezvăluie că aceasta s-a căsătorit cu Neculai, călăraș de Tarigrad, care a fost acuzat în primă instanță pentru o

⁹³ „Adică noi mai gios iscăliții, Ilinca Cuculeasă...din preună cu fiul meu Iordachi, adiverim cu această adevarată scrisoare a noastră de învoială și schimb ce am făcut cu ginerele meu, cu dumnealui Anastasie Panul Cernăvodeanul, precum să să știe că luind dumnealui întră căsătorie pe fiica mea, pe răposata Ruxanda, cu care s-au cununat la velet 1778 februarie 4, osăbit de altele ce i-am dat zestre o foaie... i-am dat aice în Ieși și două locuri de casă alăturate...și deosăbit încă i-am mai dat zăstre un loc, peste care loc este făcută dugheană de piatră, în Tîrgul de Gios...Iar acum, fiindcă s-au tîmplat moartea fizicei mele Casandrei, nefăcind cu dumnealui copii de moștenire, au rămas ca să ne dea zestrea ce am dat înapoi care ne-au și dat ceealaltă zestre toată deplin înapoi pînă la un capăt de ată, după foaie de zăstre ce-i dedesem. Dar...ne-am învoit cu dumnealui ginerele de am făcut schimb și am primit de ne-au dat în locul celor trei locuri ce sunt arătate mai sus, alte acareturi drepte a dumisale, schimb, adică mi-am dat un loc de două dugheni pe Podul Vechi... Si încă ne-au mai dat ginerele o floare mare de aur cu diamanturi și cu rubini și smaragduri... Tij ne-au mai dat ginerele și bani gata 300 lei, adică trei sute...” (Ibidem: 240-242).

⁹⁴ Ghițulescu 2000: 221.

faptă de tâlhărie asupra lui Hristofor Papafil, producându-i acestuia o pagubă de 1,200 de lei; în săvârșirea acestei fapte i-a avut complici pe Enuță, nepotul său, crâșmarul Chirică, și pe un alt Chirică, slugă la curtea lui Hristofor Papafil. Într-un alt proces de judecată îl vedem pe Neculai condamnat la pedeapsa capitală; pe fondul neînțelegerii la restituirea banilor furați, instanța îl găsește vinovat pe Neculai pentru moartea lui Chirică, sluga lui Papafil, hotărând ca Neculai să fie pedepsit prin spânzurare. Rămânând văduvă și neavând copii, soția lui Neculai își cere în instanță zestrea pe care a primit-o la căsătorie; pe lângă acest lucru, ea mai revendică și 3 părți din moșii deținute de soțul său în ținutul Fălcicului. Văduva lui Neculai nu se oprește aici, ea se gândește să-și asigure și hrana pentru o perioadă de timp, cerând în instanță doi boi și o vacă din averea pe care a agonisit-o alături de soțul ei⁹⁵.

Mult mai simplă era situația când la mijloc se aflau copiii. În acest caz, femeia rămasă văduvă era considerată moștenitoarea soțului în numele copiilor ei, având posibilitatea de a rămâne în casă și de a se ocupa de administrarea averii comune⁹⁶. Ca protector al văduvelor și orfanelor, Domnul avea obligația să înzestreze fetele ce proveneau din astfel de familii aflate în grija sa⁹⁷; prin urmare înzestrarea fetelor sărace era una dintre atribuțiile Domnului; documentele în acest sens sunt foarte rare, păstrându-se în schimb surse care arată că Domnii dădeau zestre fetelor și cu prilejul nunții⁹⁸.

Revenind la întocmirea foii de zestre, am amintit mai sus că Antim Ivireanul a dat indicații cu privire la conținutul unui astfel de document. Din aceste scrisori s-au inspirat și cărturarii din Moldova, astfel încât din

⁹⁵ „Io Constandin Dimitrie Moruz voevod, cu mila lui Dumnezău, domn Țării Moldaviei. Credincioși boieri domniei mele, d(u)m(nea)lui Iancu Greceanu biv vel paharnic i d(u)m(nea)lui Andronachi biv vel stolnic, ispravnici de ținutul Fălcicului, sănătate. Să face știire domniilor voastre pentru un țilhar, anume Neculai ce au fost calaraș de Tarigrad, dimpreună cu Enuță, nepotul lui, ce a fost iarăși calaraș de Tarigrad, făcîndu-să tovarăși cu un Chirica crîșmar și cu un Chirica, slugă la d(u)m(nea)lui Hristodor Papafil din tîgul Eșilor, au furat toată avereia lui Papafil: un sîpițeș cu odoare și bani și alte lucruri, în somă de 1200 lei, precum pre largu s-au arătat la izvodul ce au dat Papafil cu dovdă, atît despre lucrurile ce s-au găsit vîndute de dînșii și pe Pascal ruptaș, fratele lui Neculai, fiind dovedit gazdă talharilor... și domnia mea am hotărît cu giudecată că atît pentru paguba ce au făcut lui Papafil, cît și pentru fapta ce au făcut talharii, fiindcă Neculai au fost omorît pe Chirica, slugă lui Papafil, împreună cu nepotul său Enuță și cu îndemnul lui Chirica crîșmar, că pe Neculai s-au spînzurat, fiindcă au mai fost făcut o moarte de om, venind de la Tarigrad, cum pre largu să arătă în anaforaoa vinovațior de temniță, iar pe Enuță și pe Chirica i-au trimis la închisoarea Onii: iar fimea lui Neculai, ce s-au fost spînzurat, au jăluit domniei meale arătînd în jalonă ei ca luînd-o Neculai fată mare cu zestrile ei, domnie mea cercețînd pricina am hotărît... să i să dea trei părți din moșii ce zise că are Neculai împreună cu fratele său Pavăl ruptaș în Onești o parte, în Cășoteni altă parte și în Lungeni, carele aceste trei moșii sunt în ținutul Fălcicului, să i să mai dea și doi boi și o vacă pentru hrana ei...” (Caproșu, VIII: 25-26).

⁹⁶ Ghițulescu 2000: 221.

⁹⁷ Barbu 2011: 243

⁹⁸ Solcanu 2005: 39.

tiparnițele vremii au ieșit la lumină cărti ce conțineau astfel de prevederi. Dintre acestea amintim *Prăvilioara de la Iași-1784*, care cuprinde un capitol numit *Mijlocirile cu care potu să rămîne foile zestriloru temeinice și ne strămutate*. În continuare vom reda textul transliterat care conține dispoziții cu privire la alcătuirea unei foi de zestre.

Normele de întocmire ale unei foi de zestre, cuprinse în Prăvilioara de la Iași-1784

Acest îndreptar pastoral, fiind cercetat foarte puțin de către istoricii români, se găsește în depozitul Bibliotecii Academiei Române-București, și are cota CRV 478. Conține 2 încuietori, iar coperta este de culoare neagră, având o stemă princiară reprezentând acvila bicefală. Apărută la sfârșitul secolului al XVIII-lea, *Prăvilioara de la Iași-1784*, scrisă de mitropolitul Moldovei, Gavril Calimachi, cuprinde o sinteză a învățăturilor bisericești, venind în sprijinul preoților pentru a se aprobia mai mult de oameni și de a-i determina să înțeleagă mai bine dogma bisericească, sănătățând totodată și practicile ieșite din tiparele dreptei credințe. Cartea este structurată în 20 de capitole și cuprinde o sinteză a celor Șapte Taine, însotite de dispozițiile canonice, precum și indicații pentru alcătuirea diatelor și foilor de zestre. În continuare, vom prezenta textul transliterat, de la capitolul XVIII, cu referire la foile de zestre:

Mijlocirile cu care potu să rămîne foile zestriloru temeinice și ne strămutate

Veri ce lucru să voru îndura părinții să dea fetiloru loru, cumu scule de argintu, s-au de auru, s-au arămuri, s-au haine, și ori ce altu asemenea acestora, să se prețuiască, ori înaintea nunții cu 40 de zile s-au cel multu 7. Iară țigani s-au vite aceste să nu să prețuiască și priimindu-le foaia de cătră⁹⁹ ginere să o iscălească, însuși cumu că s-au mulțămitu pe acea zestre, și să fie întărîtă acea foae și de cătră vreunu arhiereu al locului, s-au iscălită de marturi vrednici de credință spre doavadă, și mai vîrtoșu să să și treacă foaia în condice, care condici după hotărârea dinnu prăvniceasca condica D(o)mnească, să aibă a să păzi pe la mînăstirele cele mari în ori ce eparhie să va face nunta ca să nu să întîmpile vro dinioară, prigoniri, și jurămînturi pentru răpunerea foiloru de zestre. Iar cîndu de acumu înainte nu să va face această prețuire la orînduita vreme, să nu aibă nici o datorie bărbatul nici moștenitorii lui să îplinească de plinu zestre ce să cuprinde în foae, ci mueea s-au moștenitorii ei să-și ia numai cîte lucruri de ale zestruii ce să voru găsi dinnu cele mișcătoare ce amu zisă mai sus ca să se prețuiască, iară cele latle ce să voru fi stricatu cu purtarea de mută vreme, fiindu că s-au lenevit¹⁰⁰ de n-au făcutu prețuirea la vremea cea orînduită, să le piarză, după hotărîrea ce să coprinde în p(r)avilă.

⁹⁹ B.A.R, C.R.V 478, f. 52^f.

¹⁰⁰ B.A.R, C.R.V 478, f. 52^v.

Înștiință să vă fie și aceasta cîndu să va întîmpla moartea muerii, și copii nu va fi făcutu să n-aibă volnicie bărbatul să cheltuiască la moartea ei mai multu de cîtu a treia parte dinu zestrile ei. Iar cele lalte doao părți să stea de plinu, pentru ca să ia rudele ei, după cumu o poartește dreptatea de vreme ce el după porunca pravilii, altă parte n-are să ia dinnu zestrile muerii sale, fără numai așternutulu patului.

Izvodul foii de zestre

Fie D(o)amne mila ta spre noi precum amu nădăjduitu spre tine. Făcutu s-au această foae de zestre ce s-au datu fiicii noastre (cutare) pre cumu scrie în josu anume, să fie întru cea mai de pre urmă în științare și încreințare la cei ce s-aru cuveni întărită cu iscălitura noastră, și cu a mărturiilor ce s-au tîmplat la acestă tocmeală. Leat. luna¹⁰¹. Iată darea că vă facem însăși, de cîte amu socotită că săntu trebuincioase, și de folosu. Ca să vă luminați și voi preoțiloru, să știți ce să faceți, și ce să învățați. Si de care să vă feriți: Deci de vă veți lenevi și nu le veți învăța această ce să cuprindă întraceastă prăvilioară, ca să știți în ce chipu să le săvărșiți, și cumu să îndreptați pe creștinii la cele sufletești, bine să știți că pre unulu ca acela după pprunca sfinteloru canoane, nu-lu vomu lăsa fără pedeapsă. Iar de le veți ceti dea pururi, și de veți păzi acestea, atunci veți fi preoți adeverați ai lui D(u)mnezeu, și vă va dărui pentru paza porunciloru lui și într-această lume bunătățile lui și în viiata cea viitoare, Înpărăția lui cea cerească. Așa să urmați ca și darulu D(o)mnlui nostru Iis. Hs; cu rugăciunile și blagosloveniia smereniei noastre: să fie cu voi cu toți. Aminu¹⁰².

BIBLIOGRAFIE

Colecții de documente, croniici, memorii și alte izvoare

Biblioteca Academiei Române, *Carte Românească Veche* 478. [B.A.R. C.R.V]

Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale [SJAN Iași], Colecția *Documente Spiridonie*, pachetul LXXII/3.

SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 110/32.

SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 129/1.

SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 129/2.

SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 13/2.

SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 143/7.

SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 143/8.

SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 143/9.

SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 173/41.

SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 306/2.

SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 412/177.

SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 412/236.

¹⁰¹ B.A.R, C.R.V 478, f. 53^f.

¹⁰² B.A.R, C.R.V 478, f. 53^v.

- SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 412/239.
- SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 482/4.
- SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 505/22.
- SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachetul 598/21.
- SJAN Iași, pachetul LXXII/3.
- Antonovici, Ioan (1915). *Documente bârlădene-Acte de proprietate ale moșilor Pălădești*, vol. III, Bârlad: Tipografia și Legătoria de cărți Constantin D. Lupașcu.
- Caproșu, Ioan (2000a). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. II, Iași: Dosoftei.
- Caproșu, Ioan (2000b). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. III, Iași: Dosoftei.
- Caproșu, Ioan (2001a). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. IV, Iași: Dosoftei.
- Caproșu, Ioan (2001b). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. V, Iași: Dosoftei.
- Caproșu, Ioan (2006). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. VIII, Iași: Dosoftei.
- Caproșu, Ioan (2007). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. IX, Iași: Dosoftei.
- Călători străini despre țările române* (1973). vol. V, București: Editura Științifică.
- Călători străini despre țările române* (1976). vol. VI, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Călători străini în țările române* (1980) .vol. VII, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Călători străini în țările române* (1983). vol. VIII, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- D.R.H, seria A (1969). vol. XIX, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- D.R.H, seria A (1971). vol. XXI, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Ghibănescu, Gheorghe (1912a). *Ispisoace și zapise*, vol. III, 2, Iași: Tipografia Dacia P și D. Iliescu.
- Ghibănescu, Gheorghe (1912b). *Surete și izvoade*, vol. VII, Iași: Tipografia Dacia P și D. Iliescu.
- Ghibănescu, Gheorghe (1914). *Surete și izvoade*, vol. XVII, Iași: Lețcae.
- Ghibănescu, Gheorghe (1923). *Surete și izvoade*, vol. XIII, Huși: Lețcae.
- Ghibănescu, Gheorghe (1926). *Surete și izvoade*, vol. XVI, Iași: Institutul de Arte Grafice Viața Românească.
- Iorga, Nicolae (1904). *Studii și documente cu privire la istoria românilor: cărți domnești, zapise și răvașe*, partea a II-a, vol. VII, București: Stabilimentul graphic I.V. Soceanu.
- Iorga, Nicolae (1906). *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVI, București: Editura Ministerului de Instrucție.

- Marinescu, Iulian (1925). „Documente relative la familia Neculce”, în *Buletinul Comisiei Istorice a României*, IV, București: Tiparul Așezământului tipografic: Datina Românească-Vălenii-de-Munte.
- Tiktin H. (1883). „O foaie de zestre din 1669 cu două xilografii în text”, în *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, anul I, vol. 1, fascicula II, București: Tipografia Academiei Române.
- Zahariuc, Petronel (1996). „Catastiful lui Dumitrașco Ștefan. Cronică de familie”, în *Arhiva Genealogică*, III, (VIII), Iași: Editura Academiei Române, filiala Iași.

Manuale juridice:

Carte Românească de Învățătură de la 1646 (1961). București: Editura Academiei Republicii Populare Române.

Lucrări, studii și articole

- Barbu, Violeta (2011). *O istorie a instituției căsătoriei în Țara Românească în secolul al XVII-lea*, București: Editura Academiei Române.
- Fodor, Georgeta (2011). *Destine comune: viața femeilor între public și privat Țara Românească, Moldova și Transilvania, secolele XV-XVII*, Cluj-Napoca: Argonaut.
- Gane, Constantin (2006). *Amărâte și vesele vieți de jupâneze și cucoane*, București: Editura Fundației Culturale Gheorghe Marin Speteanu.
- Ghițulescu, Constanța (2000). „Zestrea între normă și practică. Țara Românească în secolul al XVII-lea”, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, (I), XVIII, Brăila: Istros.
- Ghițulescu, Constanța (2011). *În șalvari și cu işlîc*, București: Humanitas.
- Huț, Anca-Daniela (2010). „Căsătoria în familiile boierești din Țara Românească și Moldova în secolul al XVII-lea. Între constrângeri și interes”, în *Sargeția. Acta Museu Devensis*, serie nouă, 1, Deva: Altip.
- Mârza, Ion (1872). *Regulile nunțiloru*, Huși: Tipographia Asociațiloru.
- Molcuț, Emil (1993). *Dreptul roman*. București: Şansa S.R.L.
- Nitu, Florentina (2008). „Ponderea podoabelor în cadrul acumulărilor de avere și a zestrejui jupânițelor și domnițelor din spațiul românesc în sec. XVI-XVIII”, în *Revista Muzeului de Istorie <Acta Moldavie Septentrionalis>*, nr. 5-6/2006-2007, Botoșani: Axa.
- Peretz, Ion (1928). *Curs de istoria dreptului român*, vol. II editat de Alex Th. Doicescu, ediție revizuită, București.
- Solcanu, Šarlota (2005). *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în evul mediu*, București, Humanitas.
- Szekely, Maria Magdalena (1997). „Structuri de familie în societatea medievală moldovenească”, în *Arhiva Genealogică*, IV, (IX), nr.1-2, Iași: Editura Academiei Române.

ANEXE

Foaie de zestre ce a dat-o Ilinca hătmăneasa fiicei ei, Aniții - 25 noiembrie 1745:

„Foaie de zestre ce am dat fiicei mele Aniții cum să va arăta mai jos anume noemb. 25 7253

O dulamă de lastră gri, roșie blănăită cu pasu de samur cu nasturi de mărgăritar; o dulamă de sarahir blănăită cu cacom cu nasturi de sârmă și cu mărgăritar; o dulamă de canabață roș cu flori de fir cu nasturi de sârmă și cu mărgăritar; 2 gheordin una de atlaz roș cu flori de fir și alta hatan cu flori de fir, plăcută cu cacum cu zagarale camum; 5 rochii cu flori de fir și una cu gurile de sârmă cu mărgăritar cu spâncele de aur cu robinuri 4 ii cu sârmă; 2 mărora de Tarigrad, 5 ii cu fir și 10 ii cu mătasă; așternuturi cu toată arânduiala; paploma de atlaz cu flori de sedef; 2 scoarțe pat; 12 covoară cu ițe doi lei; 1 brâu pentru cear cu fir; tulni; rânduiala mesăi cu toate ale ei; lighean cu ibrice; 12 tipisii de cositor; 12 talgere de cositor; 1 scatulcă cu 5 clondice de cristal; 10 vaci cu viței și 10 vaci tinere; 10 boi mari și 10 boi tineri; 12 iape cu armăsarul lor; 1 cal de ginere cu toate pedavele lor; 5 oi cu miei, 5 mătci de stupi.

Sculele

1 solniță de aur vinetic dramu 95; 1 cheftu cu diamanturi cu picioarele cu zmaralduri; 1 păreche de cercei de aur cu un picior de zmarald mare sur cu un diamant; o păreche de cercei de aur cîte cu 12 picioare de mărgăritar mare și în mijloc cu zmarald; 12 șiruri de mărgăritar; 1 păreche de brățări de aur tot cu un diamanturi cumpărat ci slituri; 8 părechi de brățări de aur veneticu paftale; 8 inele aur cu un diamant cu zanfir cu [...] cu balașe; 1 suhudar de argint; 2 covoare de argint doule mari unul dram-100; 12 linguri de argint; 1 păreche de paftale de argint-dram 100; 20 mărămi fămeești denainte; 1 păreche de cercei de aur cu 3 picioare de mărgăritar; humuz sur cu 12 rubinuri icu un smarald, iar doi ficămii Marica; 1 rochie de belacoasă cu flori de fir iar dela Marica; 4 perine mici cusute sai a cu fir iar dela Marica; 2 perine mari curățăule cusute tot cu fir; însă pentru salbă iam dat moșia de la Căiata; 11 pog. de vie la Văraticu cu crame de viță; casa de șăzut; 11 suflete de țigan cu o țigancă ce am dato la mânăstirea Rămfăiru, Anița acolo îngropată; moșia Plăroin cătă să va alege partea noastră; rădvan cu 10 telegari; cu hinca cu 10 telegari. NAINCA.L.X.”

SJAN IAȘI, Colecția „Documente”, pachetul 173/41.

Izvod de zestre ce dăm cu voie lui Dumnezeu și a noastră, fiicăi noastră Bălașa, ce vrem să o dăm după Toader Burghele postelnic - 1766 (7274), fără zi, lună:

„Izvod de zestre ce dăm cu voie lui Dumnezeu și a noastră fiicăi noastre Bălașa, ce vrem să dăm după fiul nostru Toader Burghele postelnic 1766

O =icoană Maica Precista. 8= boi mari. 8= vaci cu viței. 4 = epi a făta. 4= cai telegari cu cu cozii hamuri bobou. 1= cal de mirii pohodnicu. 80= mătci. 12= blide. 12= talger costor. 12= părechi cuțite. 6= tingiri cu căpace. 2= căni un mica. 1= o scatulșcă cu șipet. 2= sfeșnice. 1= lighean cu ibrice. 1= covor bun. 1= scoarță și levicere= 22= rânduri strae unele bune altele prostu. 1=așternut cu tot tacâm. 12= câmeșe cu frâe. La moșie să aibă parte și alți frați fii noștri atâtă îi baștină și cumpărătură. Aceste toate le dăm cu voia noastră și milostivul Dumezeu să le blagoslovească și să să înmulțească și a iscălit.

Ilarion jitn”.

SJAN IAȘI, Colecția „Documente”, pachetul 306/2.

**Izvod de zestre dată de hagica Tudora fiicei sale hagica Bălașa -
1780, fără zi, lună:**

„Izvod de zestre de cele ce dau fiicei mele hagiicăi Bălașei să se știe anume:

Casale din târgu care șăd întrânsa. O crâșmă cu pivniță de piatră cu casă de piatră cu pivniță ce iaste lângă băcănie. O dugheană ceste nouă care face fratemu. O icoană ferecată cu argintu Maica Precista. O caducă de argintu. O farfurie de argint cu lingurița ei. O pereche paftale de argint. Un colan de diamant. 2 șiruri de mărgăritar mari. O zgardă de auru. O păreche de cercei de aur cu diamantu și cu zanfir. Un inel cu 5 diamanturi și unu zanfir. Un inel de auru cu matostat. Un inel de auru cu robin. Un tonu de talgere, 12 de costoriu . O sinie de oi, de torcaz. 40 săhane de torcaz cu bolduri. O căldare mare. O gimă de tocaz. 2 tingiri mari de tocaz. O tavă mare, o tigaie . O schinie mai mica. Un lighean cu ibricu. Un sfeșnicu mare. O ladă de tiparos. O ladă de Brașovă. 2 mindururi mai de divanu. 8 perine de părete, 2 de catifea și 6 lup țăconești măcar pe mundur. Un aștenut curățale de ibroșicu cu fir și cu fețe de mătasă. 3 prostire. 2 mesă. 24 șervete. 5 peșchire. 10 cămeși de mătasă, 5 cu margine . O rochie de balicosă cu flori de hir. O rochie de ghermesuță. O rochie de Stanbol şalu. O giubă cu caconu. O giubă dezblănăită de vară. O scoarță mare. Un covor. 2: leghicere. Un oghial de taftă. O salte de bunbac de taftă. 12 cuțite cu furculică. Un răvădanu. O păreche de hamuri, iar pentru telegari va fi învoială. 100 lei pentru telegari. 6 zarfuri de argintu. O giubă înblănăită cu sângeac. o [...] Hagiica Tudora”.

SJAN IAȘI, Colecția „Documente”, pachetul 412/239.

**Izvod de zestre dată de Safta Rosetoiae hătmăneasa nepoatei
sale, Elenca - ianuarie 1788:**

„Izvod de zestre pentru toate cele ce am luat de la dumneaei mama
Safta Rosetoiae hătm. la căsătoria mea cu nepoata dumusale Elenca.

1788: ghenar 21

O icoană

O moșie întreagă la ținutul Niamțului anume Păstrăvenii cu casă. Biserică de piatră cu sat, cu două crame la drum, cu două roate de moară în gîrla în Moldovei, cu pod îmblător în apa Moldovei, și cu partea de moșie ce sau cumpărat iar de ia să le stăpânească

Zece pogoane de vie lucrătoare la Cetățuie lângă orașul Iași pe locul mânăstirei Cetățuiei cu două case.

Zece pogoane de vie lucrătoare la Cruce în ținutul Putnei la Străoani cu locul lor.

Treizeci și cinci de suflete de țigani cu mare cu mic.

Giuvaiereurile

Douăsprezece șiruri de mărgăritar; O aviză cu diamanturi; O păreche cercei cu zmaraldu; Două inele cu diamanturi; O păreche de paftale chehribar ferecat cu aur; O păreche paftale de argint poleite cu aur; O păreche paftale de argint mic; O păreche de cercei cu picioare de mărgăritar cu rubinașe.

Argintării

O stropitoare cu afumătoarea ei poleită cu aur; Două sfeșnice de argint; Douăsprezece părechi de cuțite de argint cu lingurile lor; O lingură mare de argint; Două solnițe tij; O tabla tij de argint cu douăsprezece zarfuri felitianile lor; Ofarfurie de argint cu lingurița ei.

Străe și altele

O giubă de canabață blănăită cu samur, cu rocie ei de stofă; O giubă de canabață tij cu samur, cu rocie ei tij de stofă; O giubă de canabață cu săngeac negru cu rocie ei tij de stofă; Un benișel de mantie cu samur, cu rocie lui de citără; Un benișel de ghermesucă cu săngeac, cu rocie lui de ghermesucă; O malotă de lahuri, cu blană de râs; Două antereji de noapte de Stambol șalu.

Două părechi de cintieni, una de Stambol șalu, și alta de ghermesucă; Patru cămeși de burangic; Patru părechi de izmene, două de burangic, două de pânză; Două cămăși de pânză de noapte

Patru cămăși bărbătești cu izmenele lor; Patru rânduri de mese cu treizeci de șervete, patru mâneșterguri de mână, și mâneșterguri de obraz; Opt prostire de mindir; Șasă cearșafuri de plapomă; Două plapome de ghermescu cu flori; 8 saltele cu sănt cu două perinițe; Patru perini mici cu puf; O perină mare tij; Trei rânduri de față de perini, două de borangic, una de alesătură; O prostire de plapomă de alesătură; Douăsprezăce talgere de cositor; Douăsprezăce bande de cositor; Două căciule tij; Două tingiri cu capacele lor; Două sfeșnice de alamă cu mucările lor; Șasă părechi de cuțite proaste cu lingurile lor de ceibac; Șasă zarfuri de timbac cu feleginile lor de farfurie cu tavele sale zugrăvite; Un lighean cu ibrice; Două ibrice de café; O scatulcă cu opt șiruri poleite; Un siper mare de străe; Două sipețele de catifea; Două linguri, una mare și alta mică

Patru zarice cu calupurile lor și cu sanfrilurile lor de acoperit; Șasă părechi de condici cu tirlicii lor; Patru părechi de câlții de bibacă;

Două cheptene de fildeș; O păreche de foarfece; Două covoară; O scoarță; Din farfurii ce sau găsit la Păstrăveni în casă precum întocmai; Un polomoc de postav

Opt bolăcele de cus pentru strae; Douăsprezece cu bârnețe cu mătasă; Un bârnet cu fir; Opt basmale cu petece i cu fir; Patru basmale de nas; O cerve cu fir; Din arămuri mărunte câte sau găsit la Păstrăveni, pe giuematate

Vie

Cincisprezece epe mari cu mânzii lor; Cinci epe sterpe; Cinci epe trătice; Cinci cai străjnici; Doi armăsari; O sută cai mari; Zece boi cu buhaii lor; Zece boi cu plugul lor; Din buhai câți sau găsit la Păstrăveni pe giuematate; Din rămători câți sau găsit iarashi pe giuematate

Aceste câte se arată prin izvod, leam luat cu bună primire că dela dumneaei mama Safta Roset. Hătm.

Două cămăși cu burangic tij sau dat; Două cesti care de pus de înainte tij; O prostire de burangic; Patru mâneșterguri în cinci ițe de obraz; Două zăci coți pânză în cinci ițe de mesa; Două mese în cinci ițe; Două părechi izmene; Patru fețe părechi ales cu fir cu una mare; Douăsprezăce șervete în cinci ițe; O prostire de așternut cusută cu mătasă; Un bârnet cu mătasă cu petice; Un brâu de tulpan cu cercenuri de fir; Duoă botăceni de cașmiru ce sau făcut din două țavelă; Aceste toate ce sau mai scris sau dat pe urmă; Trii căldări de beniș; Un bănilag tij; O căldare de căserie; O tavă mare de tibacă.

Izvodul de zestre asămeni după cei am dat nepoatei mele Ilencăi 1788 ghen. 21

SJAN IAȘI, Colecția „Documente”, pachetul 143/7.

Izvod de zestre dată fiicei și nepoatei Paraschivei, zestreala Ilenei și a Paraschivei - 28 aprilie 1789:

„Zestre ce am dat fiicei și nepoatei mele Paraschivei după cum se cuprinde în gios 1789: ap. 28

Moșia Teșcurenii peste Prut în ținutul Ieșii, cu iaz gata. Moșia Măgura tij acolo alături. Un lod de casă în târgul Iașului lângă biserică lui Sveti Ioan. Cinci pogoane în dialul lui Păun cu livadă, cu casă și cu pivniță de piatră. Doaăzăci de pogoane vie lucrătoare la Străoani, la Spărieți în ținutul Putnei. Treizăci și cinci de suflete de țigani.

Giuvăeriri

O zgardă cu diamanturi. O păreche de paftale cu aur, cu colanul lor. O păreche de paftale de sidef cu argint poleite cu aur tij cu colan. O păreche cercei de aur cu diamanturi cu smarald. Trei inele cu diamanturi.

Argintării

O talpă cu 12 zarfuri de argint cu felițenile lor bune. O afumătoare cu stropitoarea sa tij. Douăsprezece părechi de cuțite cu lingurile lor. O lingură mare. O păreche de solnițe poleite. O străchinăță cu două lingurițe.

Două sfeșnice. O păreche de mucări cu floarea lor. Șese păhăruțe de votcă poleite.

Straele

O giubă de canavață cu sacuri cu rocine ei de stofă

Tot straele

O giubă de aclaz cu săngiac negră cu rocinj ei cășmiriu. O păreche de stofă cu cacom, cu rociej ei de gabanii. O păreche de canavață din blănita cu rociej ei de mătasă de hindie. Două antereâi de noapte de maltin. Două părechi de cintieni de maltin. Patru părechi de conduri cu colțunii lor. Patru sarice.

Așternuturi

Două perechi mari cu hir. Patru perechi mici tij cu hir. O prostire de mândir cu hir. O prostire de oghial curățele cu hir. O prostire aleasă cu mătasă. O plapomă de aclaz cu hir. O salte de aclaz cu flori. O pereche de maltim. Două rânduri de perechi de părtam, fețele de alesătură. Opt prostori de mindiri. Patru prostiri de ogheal. Dooi boccealâcuri. Opt cămeși bărbătești cu izmenele lor. Șase cămeși burangic. Patru părechi izmene burangic. Opt bărnețe. Doao bucăți de cis cu fir. Un bernalic cu hir. Un polog de tulpan ai lățel. O moară. Un covor

Ai mesii

Şasă mese în 5 ițe. 72: şerlete tij în 5 ițe. 4: peșcuri cu horbice. 6: mânașterguri de mâna. 12: mânașterguri de obraz

Tot a mesii

O masă a aleasă cu hir. O mânaștergură aleasă cu hir de ibric.

Alese

Două sipete mari. Un sippet mic. O scatulcă. O oglindă mare. Oglindă mica. Ligheni cu ibrice. Un tacâ de farfurie= 130 de bucăți. 12: talgere costor. 2: castroane costor. 1: tablă mare de tenechea, cu 12 farfurii mici. Asemene de medele cu lingurițele lor de timbri. 3 castroane cu cei. Opt tingiri de aramă cu căpacele lor. 1: sinie de aramă. Căldări de velniță

Iar pentru vie, făcândulisă samă să vor pune în izvod câte or fi.

Izvoadele de zestre ai Ilencăi și a Paraschivei”

SJAN IAȘI, Colecția „Documente”, pachetul 143/8.

Izvod de zestre a Măriuței Petre și Constandin Petre, care dau ficei lor, Eni, o casă, mai multe lucruri, precum și moșia

Bogdana - 5 noiembrie 1794:

„Izvod de zestre ce au dat fiicei mele Eni ce iau dat casa me din Onțăști cu toate a casăi și livada de acasă să stăpânească cu toți frații cei buni din Cepești amu dat fiicăi mei Eni însă via cea bătrână cu livadă cu tot cu pivniță cu două căzi și cu ciubăr și perji o sută eră vie cea Tânără râmâne a me cătu ai ave zile și după moartea mea să fie toată a fiică me Anii, dar alți feciori ai mei să naibă a să amesteca cum și partea de moșie

ce pe [...]¹⁰³ e mi dat cea parte cu ală mei cu da săzeci stânjeni era din celelalte țifeciorii mei de împreună și cându amu dat acestu izvodu au fost toți frații mei de față anume Costantin Petre și Ion Petre și Vasile Petre și eu Măriuța Petre ami datu acest izvodu și mam iscălitu:

Eu Măriuța Petre

Eu Constantin Petre 1794 noemb. 5

Eu Ion Petre, Vasile Petre

Și această scrisoare sau făcut denainte noastră și sau scris cu zisa lui Măriuța Petre de mine Gheorghe ceterașul

[...] și au fostu de față Chirilă Stavăr

Și Criste Grecul am fostu față și mam iscălit

Petre Constantin, Vasile Blajul

Și cu toată datoria me să naibă treabă fiica mea Eni a plăti și pentru credință am pus degetul meu, Măriuța Petre.

Eu Măriuța Petre, eu Vasile Blajul, 1794, octombrie

Eu Asite iorecul.

Am dat moșie de la Bogdana lui fiicăme Ianei să stăpânească din toate hotarele ca și Mălinei să stăpânească frățăște- 1794 noem.

Eu Măriuța Petre

Eu Constandin Petre

Gheorghe ceterașul Dumitrașcu Cetariu.

Chirilă Stavăr, Petre Teletin”

SJAN IAȘI, Coleția „Documente”, 13/2.

Izvod de zestre ce o dă Anghelușa Mamileasa sulgerița fiicei sale, Mărioara, căsătorită cu logofătul Chiriac - 12 noiembrie 1798:

„Cu agiutorul milostivului Dmnezeu

Izvodu pentru zestre ce dau fiicei mele Mărioara

1798: noiembrie: 12

Una icoană ferecată cu argint; Șasă zarfuri de argint; Șasă feleține bunii; Una tavă de argint; Una farfurie de dulceață cu a sa linguriță de argint; Șasă părechi cuțite de argintu; Șasă linguri de argint; Unu fianru; Opt șăraguri mărgăritari; Doăā inele cu diamant; Doăā bulgealăcuri; Patru cămeși bărbătești; Zăce cămeșie tij; Patru bărneță; Doii rânduri fețe de perină mari; Doii perine mari; Patru perine mari; Unu mînere aclaz; Unu oghialu aclazu; Doii cearșafuri de oghealu; Unu măndire atlaz; Unu oghialu aclazu; Doii cearșafuri de oghealu; Patru prostiri; Patru măňășterguri de șters pe mânu; Doă zăce și patru șărvenete în 3 ită; Doi zăci și patru șărvenete în doi ită; Patru fețe de masă; Un pologu; Una scantoșcă; Una oglindă; Unu săpetu mare; Unu săpetu micu; Unu lighean cu ibricul său; Două sfeșnice; Șasă tingiri cu alor căpace; Șasă blide costori; Una tigae; Unu rădvanu; Șasă telegari cu hamurile lor fără alămuri; Un cal pohednicu; Unu bobou de rădvanu;

¹⁰³ Documentul este rupt la mijloc.

Unu chelimu; Două lăvicere; Cincisprezăce epi fătătoare; Un armăsar; Cincisprezăce vaci fătătoare; Unu buhai; Doisprăzăce boi de giugu; Una sută stupi; Două sute oi fătătoare; Două; suflete de țigani; Trei mii lei bani gata; Două mii lei: bani strailor a patru rânduri; Una butcă de vin iarnă, ori una sută galbeni; Unu loc de casă la aşăzare în Iaşu a căruia mărime să fie în toate părțile de trei zăci stânjeni ipod: atât lungul cât și latul, o parte și giumătate din tot satul Căşcojini Suhurlui, patru pogoane vie lucrătoare, toată partea din Corceşti ce iam tot alăturie vezi o parte și giumătate ce iam a surori mea, o parte din sat Corceşti: de cu loc baştină: trei părți din toată moşia pravileasă ținutul Soroca, vezi a patra parte a surorii mea.

Toată această cea mai sus să cuprindă prin izvodu, acesta să aibă ai înplini, și are datoarei ginerilui nostru, dumisale logofăt Vasile Chiriac spătar cea slugiutoriul lui Dumnezeu sau făcut aşăzare ca să ia pe fiica mea Mărioara, deci pentru orice pricina să va întămpla ca să le păzască ori vreo parte de moșie din traceste ce să arată, sau măcar altăceva să fiu, îi datorescă a răspunde și ai înplini la locu, în tocmai, după prețu ce vor face. *Şi am iscălit. Iscălind și fiul meu Petrache.*

Angheluşa Măniloasa, [...] 1798: noemv. 12”

SJAN IAŞI, Colecția „Documente”, pachetul 129/2.

Izvod de zestre lăsată prin testament: dugheni, părți din moșia Murgeni, Vaslui, vite, lucruri, etc. de Constantin Șlicariu soției sale Maria și copiilor săi. Se arată datoriile pe care le are:

„30 ghenar 1800

Eu Constantin Șlicarul fiind în viață am făcut diiata între neamurile mele la mâna soție mele, Maria și fiicei mele Măriica precum să se ştie în ce chip să se clironomisască toate ale mele. După ducerea mea din lumea aceasta după cum sufletul lui au rânduit și cânva miau grăit și că ce mai gios va iscăli. După ce se vor arăta toate care prin traceastă diiata să vor cuprinde atât toate părțile arătate cele cu mam dat vieții mele și fiicei mele și neamurilor cum și cele ceam să dau și cele ce am să iau, după cum în gios arată 1800: Ghenar 30.

2: dughene în ulița de la pod în gios unde ședeam că am dat fiicei mele Măriucăi zestre.

1: dughenă aliturea cu a fiicei mele am dat fiicei Măriuța zestre.

2: dughene ce sănt tot întraceste fiind cu pivniță supt dinsele să fie pentru grija cea asupra soțului meu.

2: ce mai sănt din gios de alui Antohi Blănar intra lui Vasile Eșanu între locul lui Enachi Gărbovețăr, acestea două leam dat neamurilor mele.

1: cum și o palmă de moșie anume Murgeni ce să fie în ținutul Vasluului pe din sus de Mânzești ce este hotărâtă de mine cu toată cheltuiala cea cu hotărnicie și cu zapisele de față palme cea ce să alege să alege să fie a niamurilor.

4: boi iam dat fiicei mele Maria zestre.

4: vaci am dat fiicei mele Maria zestre.

1: vacă am dat fiicei mele Măriuța zestre.

1: vacă roisie am dato argatului Dumitru Hâncul lui.

1: cal ce este asupra soțului meu.

3: vase bune ceam lăsat asupra soțului meu să fie pentru grija mea și pentru datorie. Și toate ale casei steroi a lămuri leam dat asupra soției mele și a fiicei mele.

Marfă ce am la Păun lăsate

20: cușme leșești cu fundul de postav

14: cușme leșești cu plasă

3: cușme moslinești negre

2: cușme cu fundul de mielu aceste de sus arătate sănt la Păun să se vânză să se dea la datorie.

Marfă ce am la Gheorghe Mocanu

1: malotă din șal cu sângop aur

6: mesâne de pântece de sângop aur și aceasta să se vânză să se dea la datorie.

2: locuri pe ulița veche între Năstase Pârțul și între locurile besericii Gospod unul să fie a besericii Gheorghe ce lam luat zestre iar unul ce lam cumpărat să fie a Sfântului proroc Ilie.

Cele ce am să iau

453: logofătul Contantin Tăutul după zapisele ce are la mine

Ce am să dau pe la unul pe la alți

60: la Păun Blănar

40: la părintele preot Ioanu cumnatul meu

250: la părintele igumenu Greceanu

250: la dum. cucoana Catrina Sturza

5: la Ioniță Popa

2: la baş bulibașul Ianache

2: 20 la fratele lui Toader

30: la Ioniță Vârlan: vezi zece lei ceam să dau căruia casa.

Toate aceste de sus arătate între această diiată ce am lăsato la mân soției mele și a ficei mele să se păzască nestrămutate până la al doile vedere să aibă a stăpâni fiește care după cum leam înpărțit și nimănu din niamurile mele să nu aibă a trage părere sau giudecată cu soțul meu sau fiicămea cear cere din niamurile mele să vor scula să nu le să ţâe în samă și încă de mine să fie neertați și de Dumnezeu și silind am făcut această diiată. Din cele sau întâmplat și părinții care mai gios să vor iscăli cum și niamurile mele cum și eu am iscălit însumi cu mâna mea: 1800 ghenar 8.

Eu Constantin Șlicariul

Eu Catrina sor dumisale adeveresc

Manolache erei: am fostu față

Ioniță am fostu față

Ioniță Fele erei am fost față

Constantin erei Oglănești am fost față

Constantin erei am fostu față

Și eu am scris cu zisa dumisale și sănt martor Alexandru Păun

*Și la facerea aceștei diilate giudecând față și văzând că cu
amândurora părțile este priumire am întărit și cu a noastră iscălitură.
Simeon Păun, Ioniță Păun”*

SJAN IAȘI, Colecția „Documente”, pachetul 598/21.

Izvod de zestre

*„Izvod de zestre: moșia Urlați (Fălcium) 80 stupi, vite și 25 pogoane
de vie date zestre la Diacheti, 700 oi mari, 30 vaci, 40 boi mari, 12 cai
telegari- 1780, febr. 27*

Cele ce am luat de la tatăl mieu zestre:

Moșie Urlați, la Fălcii, cu toate hotarele;

800 stupi, cei ave tatăl mieu în (...)

700: oi mari, tij

300: vaci, mari tij

40 boi mari, tij

12 cai telegari, tij

25 pogoane de vie la Diocheti”.

SJAN IAȘI, Colecția „Documente”, pachetul 482/4.

Nicole CACHO*

**LITTLE COMPLAINT, MUCH GRIEVANCE: THE FAILURE OF
THE FRENCH DIRECTORY (1795-1799)**

***Puține plângeri, multă suferință: Eșecul Directoratului francez
(1795-1799)***

Abstract: A popular idea during the French Revolution was that under Maximilien Robespierre blood ran but there was bread; under the Directory, blood did not run but there was no bread. Therefore, it was agreed: blood needed to run. The Directory (1795-1799) did more damage than just failing to provide bread. Unfortunately, historians typically focus on the years up to 1794 before jumping straight to Napoleon's reign in 1800. The purpose of this thesis is to fill the knowledge gap regarding the Directory—the government ruling a year after Robespierre's execution to the year Napoleon becomes First Consul. This thesis discusses the Directory's failures to manage war, royalism, terrorism, finances and the Catholic Church.

Keywords: French Revolution, Directory, Napoleon Bonaparte, coup d'état, La Terreur

* * *

Based on Enlightenment beliefs, the French Revolution (1789-1799) was a revolution of excitement and rage, patriotism and violence, only to end in indifference. The revolutionaries of each provisional government promised equality and freedom from absolutism, but failed to provide them. This created a never-ending cycle of mayhem within and beyond France. Many historians assumed the largest failing government is the notorious de facto government, the *Comité de salut public* (Committee of Public Safety). On the contrary, it was an abstruse government who significantly failed the French people during the last four years of the revolution. The *Directoire* (Directory) — ruling from November 1795 to November 1799 — failed to manage royalism, terrorism, war, finance and the Church. Through its failures, the Directoire dragged France, as well as the world, into its vicious maw.

Before beginning the discussion, there are a few things to note. The first is that, though the article is based on a historical topic, the events are

* BBA, St. Edward's University in Austin, Texas, USA; e-mail: cachonicole@yahoo.com.

Date submitted: March 13th 2017
Revised version submitted: August 14th 2017
Accepted: August 20th 2017

not going to be presented in chronological order. They are going to be presented based on thematic concepts. The second thing to note is the fact that France replaced the Gregorian calendar with its Republican calendar. The last thing to note is that in this article the context of *terrorism* means civil war within France.

An Overview on the French Revolution (1789-1799)

The French Revolution began in 1789 but the sparks were lit long before then. Financial troubles accumulated gradually since the Seven Years' War (1756-1763). French involvement in the Seven Years' War cost it 1.3 billion livres. This amount nearly doubled when the French involved themselves in the American Revolution (1775-1783), spending more than 2.01 billion livres. These high costs created financial conflict between the monarchy and the nobility. When Louis XVI tried to implement a tax reform in the mid-1780s, it brought France into bankruptcy. The agrarian crisis of 1788-1789 left the people starving and broke. Internationally, the struggle for European hegemony outstripped France's fiscal resources. Socially, the Enlightenment values from Montesquieu and Rousseau intensified the political situation in France. These factors led to Louis XVI calling an Estates General meeting in 1789, the first since 1614. The unsuccessful progress of the Estates General led Emmanuel Joseph Sieyès to publish his infamous pamphlet *Qu'est-ce que le tiers état* (What is the Third Estate) in January 1789. Sieyès asserted the private and public activities of a functioning society were solely performed by the Third Estate, an injustice to society. He defined a nation as a "body of associates living under common laws and represented by the same legislative assembly."¹ With this pamphlet, Sieyès established the *Assemblée nationale* (National Assembly) out of the Third Estate, becoming one of the Fathers of the Revolution. The first two Estates — the clergy and nobility, respectively — prevented the Assemblée nationale from attending the meeting in June 1789. The Assemblée nationale brought their meeting to the tennis courts where they took the *Serment du Jeu de Paume* (Tennis Court Oath) of June 20th 1789. The members vowed not to "separate, and to reassemble whenever circumstances require, until the constitution of the kingdom is established."² This pivotal event led to a succession of essential events such as the storming of the Bastille on July 14th 1789, the writing and passing of the *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen* (Declaration of the Rights of Man and of the Citizen),³ and the imprisonment of Louis XVI and

¹ Kaplow 1971: 73.

² Doyle 2002: 49.

³ This document, together with the American Declaration of Independence and the American Bill of Rights, largely inspired the United Nations' *Declaration of Human Rights* of 1948. Doyle 2002: 157-158.

his family in October 1789.⁴ What the revolutionaries did not know was that these early events led to a path filled with violence, bloodshed and chaos. There were numerous massacres such as the Champ de Mars Massacre (July 17th 1791) and the Insurrection of August 10th 1792. There were three constitutions and seven governments. Countless people were executed, including Louis XVI, Marie Antoinette, Frederic Dietrich⁵ and Rozalia Lobomirska.⁶ Finally, radicals came into power, notably Maximilien Robespierre.

Robespierre was the leader of the Committee of Public Safety from 1793 to 1794. He and his radical Jacobin supporters implemented the law of 22 Prairial Year II. This law — also known as the *Loi de la Grande Terreur* (Law of the Grand Terror) — made a killing machine out of the Revolutionary Tribunal.⁷ This law gave the Revolutionary Tribunal only two options for a verdict: acquittal or death. It gave the people an active obligation to denounce conspirators and counterrevolutionaries.⁸ This brought in an era of paranoia that was the Reign of Terror. Though most of the suspects guillotined were in fact guilty, the shift in paranoia took a turn for the worse when Robespierre executed Georges Danton, a Father of the Revolution, and Camille Desmoulins, a journalist, on the basis of what crimes they could have potentially done. In July 1794, the peak of the Terror, the number of executions pushed 796, a 600 increase from the spring of 1794.⁹

The Montagnards, a minority political group in the *Convention nationale* (National Convention), as well as Robespierre's fellow Jacobins feared Robespierre had gone too far. The Convention nationale arrested Robespierre and his inner circle. He was executed by guillotine on July 28th 1794. His execution began the Thermidorian Reaction of 1794-1795, the first step in establishing the Directoire.

Establishing the *Directoire* (1795-1799)

The Thermidorian Reaction lasted from July 28th 1794 to October 26th 1795. The Thermidorian Montagnards were categorized into three groups. The first group was made of detained suspects released from prison due to the law of 22 Prairial Year II being repealed on 14 Thermidor Year II. The second group were rebels desiring to continue the Terror on royalists beyond Robespierre's extent. The third group were moderates desiring to

⁴ The Bourbon family was taken to Paris after more than a century of ruling from Versailles. Doyle 2002: 157-158.

⁵ Frederic Dietrich was patron to Rouget de l'Isle, writer of France's national anthem *La Marseillaise*. Doyle 2002: 157-158.

⁶ The death of Rozalia Lobomirska, a Polish noble, was the reason the Polish stopped supporting the French Revolution. Doyle 2002: 160.

⁷ Andress 1999: 152-153.

⁸ Schama 1989: 715-766.

⁹ Matrat 1975: 6-7.

follow Danton's agenda. These groups wrangled for political power after Robespierre's fall, letting their own people essentially starve. This brought up a popular idea that under the Jacobins there was bloodshed and food; under the Thermidorians, there was no bloodshed and no food.¹⁰

The most violent of these outbreaks was the White Terror of spring and summer 1795. Reign of Terror suspects – the Royalists – had their chance at revenge on their former prosecutors. Extreme Royalists would target radical Jacobins then murder them. The public tended to turn a blind eye on blood-shedding vengeance when it came to bringing a pro-Terror Jacobin to justice.

There was a political attempt from the monarchy to regain power over France. In June 1795, the Comte de Provence, Louis XVI's brother, took the title of Louis XVIII and proclaimed himself King of France.¹¹ Louis XVIII's Verona Declaration was of "hardline royalism"¹². The restoration of the king would bring back Old Regime privileges and execute anyone who voted for the king's death. This declaration did not work with the French public. Fortunes had been made supplying anti-royalist troops. A new generation of officers accustomed to the years of anti-royalist combat was rising. Church property had been seized and sold as *biens nationaux* (national property). Even land-owning peasants had a vested financial interest in the survival of the Republic. Louis XVIII did not reappear onto the political scene until 1814.

With these violent outbreaks, the Thermidorians made sure the Constitution of the Year III closed any loopholes from previous constitutions, including a provision on the Declaration of rights. The famous statement "men are born and remain free and equal in rights" is changed because of its vague meaning to "the law is the same for all men."¹³ The Constitution of the Year III also established an extreme separation of powers within the new government body. There were three bodies of government: a bicameral legislature (the first in the ten years of the Revolution) and an executive branch. The bicameral legislature composed of a lower house – the *Conseil des Cinq-Cents* (Council of Five Hundred) – and an upper house – the *Conseil des Anciens* (Council of Ancients).¹⁴ The *Conseil des Cinq-Cents* was composed of 500 men. Their function was to propose laws to the *Conseil des Anciens*. The *Conseil des Anciens* was composed of 250 men at least 40 years of age. The *Conseil des Anciens* approved or rejected the proposed laws. Both councils were subject to re-

¹⁰Andress 1999: 152-153.

¹¹Louis XVII, son of Louis XVI and Marie Antoinette, died at the age of ten in Parisian captivity. Andress 1999: 152-153.

¹² Andress 1999: 153.

¹³ Andress 1999: 153.

¹⁴ This setup of the legislature is quite similar to Great Britain's with the House of Commons (lower house) and the House of Lords (upper house). Also note that the Council of 500 is loosely based on the Athenian Council of 500 of Classical Greece.

election every 3 years, with one-third of each legislative body elected yearly. Electoral assemblies chose these deputies. These assemblies were made up of citizens who owned or rented property worth 100-200 days' worth of labour. Out of a pool of 1 million people, 30,000 men were chosen to be in the electoral assembly.¹⁵

The executive branch was placed in the power of five directors. The Conseil des Anciens elected these directors from shortlists proposed by the Conseil des Cinq-Cents. The directors were "formally responsible for internal and external security." The directors could not demand legislation but suggest it. In order to make its acts legal, there needed to be a majority rule among the directors. The directors appointed and controlled ministers. These ministers were not allowed to be sitting members of either council or the Directoire. This was to prevent bias and nepotism on any piece of legislation. The five directors were a "collective representation" of the role fit for a king following the 1791 Constitution, except without the power to veto. The first five directors were Paul Barras, Louis-Marie de la Revellière-Lepaux, Lazare Carnot, Jean-François Ruebell and Étienne-François Letourneur.¹⁶

All seemed fine up until the Convention nationale established the Two-Thirds Law to go with the Constitution of the Year III. The Two-Thirds Law decreed that two-thirds of the first legislative body had to be former members of the Convention nationale. This protected the vision of an unpopular government and rendered voters' power for alternative candidates useless. 315,000 members voted on the law and over one-third of the group — 19 départements (departments) and 47 Parisian arrondissements (administrative districts) — rejected it.¹⁷ They believed it was an obvious anti-royalist plot. In response, the royalists led the 13 Vendémiaire Year IV coup d'état. These royalist protesters were defeated by troops led by Napoleon Bonaparte, who was sent by Paul Barras.¹⁸ The Constitution was enacted on October 26th 1795, dissolving the Convention nationale and establishing the Directoire. On November 2nd 1795, the Directoire assumed power, beginning the longest four years of the French Revolution.

Managing Royalism

The first order of business for the newly elected directors was to mitigate the power of the opposition by the upcoming election in 1797. Their focus was on the Royalists, categorized as "beyond Paris" and "within Paris".

¹⁵ Stewart 1951: 588-591, 610-612.

¹⁶ Andress 1999: 154.

¹⁷ Andress 1999: 154.

¹⁸ Paul Barras and Napoleon Bonaparte actually met in 1793. Lefebvre 1964: 161.

Beyond Paris, the Directoire's priority was ending le *Guerre de Vendée* (The War in the Vendée), a Royalist and Catholic uprising in the western coastal region of Vendée. The war had been going on since March 1793. By the time the Directoire assumed power, the war was just about coming to an end. The Vendean signed treaties with the Republican Army and stopped fighting for the most part. Those who continued were lone soldiers and Royalists fighting in the *Chouannerie*, another Royalist uprising in Western France between 1795 and 1796. Three Republican Armies were set up to stop the uprising led by Lazare Hoche, Jean Baptiste Camille de Canclaux and Jean-Baptiste Annibal Aubert du Bayet. In December 1795, the Directoire gave Hoche the ultimate authority over the army in Western France. To stop the Chouans, Hoche gave an ultimatum to the Royalist soldiers. If they were to lay down their arms, they were guaranteed amnesty and religious freedom. Many Royalist soldiers followed suit. Hoche then turned his focus on pacifying the Vendée. In February 1796, Royalist leader Jean-Nicolas Stofflet was captured and executed in Angers, France. In March 1796, the Republican Army captured and executed Royalist soldier François de Charette. The execution of these two men concluded the War in the Vendée and the Chouannerie.

Within Paris, the pragmatic Directors Lazare Carnot and François-Marie de Barthélemy realized that peace without significant concession would lead to instability. They called for a relationship with the newly elected Royalists, who won the majority of seats in the May 1797 elections. The first person on this Royalist list was French national hero Jean-Charles Pichegru, the President of the Conseil des Cinq-Cents.¹⁹ However, Pichegru did not hold the same objective. Pichegru was the mastermind for the 18 Fructidor Year V coup d'état, which occurred after the Royalists won the majority in the September elections. As a result, the three directors in power nulled the election results for the May as well as the September elections. They gave the dry guillotine (exile to French Guiana) to Carnot, Barthélemy, Pichegru and 53 out of 117 deputies. Anti-Royalist deputies filled the empty seats. The Directoire ordered the military to seize all Parisian Royalist strongholds and to surround the legislative chambers for protection. It also closed down 30 newspapers. This coup, though unsuccessful, was bloodless and experienced no resistance. Propaganda denouncing Royalist machinations flourished. The people still did not give up hope. They did not show support for the Directoire. This event ended the liberal republic of the first phase of the Directoire. With an end comes a

¹⁹ Pichegru was the French general who overran Belgium and the Netherlands in the early 1790s. The National Convention gave him the title *Sauveur de la Patrie* (Savior of the Fatherland) because he subdued the *sans-culottes* of Paris during the Thermidorian Reaction. What the public did not know was that he betrayed plans of the Rhine invasion to the enemy in 1795. He was let off without punishment. Doyle 2002: 226-245.

new beginning and that new beginning was the stringent security state called the *Deuxième Directoire* (Second Directory).²⁰

Managing Terrorism

The most wanted terrorist for the Directoire was Gracchus Babeuf, a socialist who founded the *Tribun du Peuple* (People's Tribune), a pro-democracy newspaper. He wrote the *Equality Doctrine* in May 1796, dictating there would be no true equality until all private property and goods were abandoned and equally distributed among common ownership.²¹ He and his group, the *Conjuration des Égaux* (Conspiracy of the Equals), frequently met in the Pantheon Club throughout 1795 and early 1796. The Conjuration des Égaux was largely radicalized Royalists and Jacobins. The Directoire, fearing an uprising from them, banned meetings at the Pantheon on February 26th 1796. Along with the Pantheon, four other clubs as well as a theatre were shut down by Napoleon Bonaparte's troops. The Conjuration des Égaux continued to meet in secret, planning for a coup d'état. Babeuf organizes an Insurrection Committee whose aim was to gather multiple political groups, the subvert Police Legion and military units to attack the Directoire on May 19th 1796. Unfortunately, the plan failed. Some sects of the Police Legion mutinied 3 weeks too early. Babeuf and his Conjuration were arrested on May 10th 1796. As a result, the Directoire brought on more anti-Royalist and anti-Jacobin repression, dissolved the Police Legion and dismissed Babeuf supporters who held a position in power. Babeuf and his Conjuration des Égaux were convicted of treason on May 27th 1797. Before the Directoire could execute the group, its members took their own lives as if giving one last rebellious act.²²

By 1797, France was torn in body and soul, despite the fact it had extended its borders into Italy. The youth protested against conscription. The Vendée region continued to revolt. Belgium, a recently conquered land, rose against the French overlords. Tax collectors and municipal officers were murdered in the countryside. Hundreds of brigands terrorized merchants in the cities and provincial regions alike. No home, estate or abbey was safe from pillaging. 45 out of the 86 departments were near a complete government and moral breakdown.²³ There were conflicting aims that needed to be tended to from the nobles and plutocrats, the Vendéan Catholics and the Jacobin atheists. From the Babeuvian socialists to merchants demanding liberty to a starving population, the Directoire had many views to satisfy. The only view they dare not satisfy was the Jacobin one. After the Coup of 18 Fructidor, the Directoire began to focus on limiting the power of the Jacobins. Here were several ways the Directoire

²⁰ Doyle 2002: 226-245.

²¹ This doctrine provided the essential elements to the foundation of Communism. Stewart 1951: 656.

²² Doyle 2002: 245-261.

²³ Doyle 2002: 245-261.

did this. The first was an out-of-sight, out-of-mind strategy. This plan's mastermind, Louis-Marie de la Révellière-Lepaux, pointed out that "man, having experienced abrupt changes, tends (...) to fall back into old ways through force of habit."²⁴ In order to prevent this, Revellière-Lepaux called for national fêtes celebrating marriage, old age, youth, Enlightenment and agriculture. He never saw his plans successfully come into action because of their high financial costs. François de Neufchâteau, another director, was much more successful in establishing fêtes and creating propaganda as Minister of the Interior. What Neufchâteau did that Revellière-Lepaux did not was establish a relationship with theatre groups. The theatre was a space for "social relations of acquaintance" and "validated shared emotions."²⁵ Money and buildings expropriated as theatre space would be offered to theatre groups if they actively participated in the fêtes.

Even with the establishment of the fêtes and the use of theatre groups, the people did not show support for the Directoire. They knew it was an out-of-sight, out-of-mind plan to shut down Jacobin plans. Rather than falling for the smoke and mirrors, the people fought back. On May 11th 1798, the Jacobins won 106 seats in the election for Conseil des Cinq-Cents deputies. The Directoire, however, nulled these results with the law of 22 Floréal Year VI, which was enacted that same day. Neufchâteau was forced to resign as a result of this coup. Jean Baptiste Treillhard replaced him. This was the third coup for the Directoire, occurring six months after the Coup of 18 Fructidor.²⁶

After three unsuccessful coups, the people had had it. On June 18th 1799, the Jacobin won a strong minority in the Conseil des Cinq-Cents. This forced out all Directors except Paul Barras. Emmanuel Joseph Sieyés (a Father of the Revolution) was elected into the Directoire as a symbol of law and order. Other Directors elected included Louis-Jérôme Gohier, Jean-François Moulin and Roger Ducos. The Jacobin clubs reopened in Paris. All seemed to return to stability.²⁷

This perception of stability did not even last a month. On July 12th 1799, the Directoire passed the *Law of Hostages*, a strategic move to prevent terrorism by ordering every commune to compile a roster of local citizens related to outlawed nobility and opposing political groups. For every robbery committed, the hostages were fined. For every murder of a patriot (those loyal to the Directoire) 4 hostages were deported.²⁸ The people had nowhere to hide and plot their revenge. By this point (10 years since 1789) the people were sickened by what the French Revolution had become. They considered Louis XVI's reign as "the good old days", truly believing only a king could bring France back to normal. Though they did

²⁴ Robison 1938: 281–86.

²⁵ Parker 1990: 164.

²⁶ Doyle 2002: 261–279.

²⁷ Doyle 2002: 261–279.

²⁸ Doyle 2002: 261–279.

not care to admit, the Directors themselves were also exhausted by the Directoire and wanted the Revolution to end.

Managing Finance

As mentioned earlier in the overview, France spent 1.3 billion livres — the national currency of France in the XVIIIth century — on the Seven Years' War and 2.01 billion livres on the American Revolutionary War. The effects of the French Revolution did not help either. The British blockade disrupted imports. Domestic production was saved for the armies. Because of this, items such as basic foodstuff, candles and firewood were strictly rationed. This left the black market flourishing during the mid-to-late 1790s.²⁹ Therefore, when the Directoire assumed power, France was in the middle of an ongoing financial crisis. It was just under them, the financial system drove off the cliff.

In June 1796, the *Caisse des comptes courants* was established after the 1793 liquidation of the *Caisse d'escompte*. This bank essentially mistrusted any form of speculation and promised reasonable profits. The discount rate offered was 0.5% per month — 6 times lower than the market.³⁰ In November 1797, the *Caisse d'escompte du commerce* was also established. This bank took advantage of the freedom given to traders desiring to find a home bank. To turn a bill into coinage, the bank only required 2 signatures as opposed to 3 signatures at the *Caisse des comptes courants*. The *Caisse d'escompte du commerce* had a lower interest rate at 1% as opposed to the average 3%. This bank also promised to pay the effect in 2 months or less as opposed to 4 to 6 months. This allowed merchants to receive a higher level of cash. These banks did not last long individually.³¹ In late 1799, the Directoire proposed for a central bank called the *Banque de France*. However, with the change in government towards the end of 1799, the *Banque de France* was not established until 1800 under Napoleon's Consulate.

Considering a bank was not necessarily in existence for the first half of the Directory's rule, the latter relied on proposals and legislation to come out of the financial rut, starting with the law of 3 Messidor Year III. One of the last acts of the National Convention, this law established a sliding scale of depreciation for debts and contracts, fixing the value according to the quantity of *Assignats* (expl) in circulation at the time of signing. This failed because the law was not applied to all contracts and the treasury did not have sufficient reserves.

One of the first proposals from the Directoire came on December 6th 1795. It proposed for a “forced loan payable in specie, corn or in Assignats taken at [one percent] of their face value.” The *Assignat* was worth less than

²⁹ Doyle 2002: 261-279.

³⁰ Cambacérès (*Banque de France*) website – see References for link and date of retrieval.

³¹ Bergeron 1999: 121-145.

one percent by 1796 and the lack of specie ensured the failure of this proposal. The Directoire then made a small, timid attempt at deflation in the early half of 1796. The manufacturing of the Assignat was discontinued on March 21st 1796. They also made a small, not so timid attempt to increase tax revenue. Receipts for payments of forced loans were to be accepted in the form of direct tax payments.³² Again, these attempts were not successful. The Assignat collapsed in 1796. By this point, 1 pound of bread cost 50 livres. Butter cost 100 livres and coffee cost 250 livres. Government officials, including the directors, were paid in grain.³³ A second proposal needed to come.

The Directoire's second experiment came a few days before the discontinuation of the Assignat. On March 18th 1796 Finance Minister Ramel-Nogaret issued *mandats territoriaux* (territorial mandates). This was a new form of currency to replace the Assignat and be immune from depreciation. As an incentive to use this new currency, the holder was entitled to "obtain [national property] at the fixed-valuation of twenty-two years' purchase of the annual value of 1790."³⁴ This experiment encountered many issues though. The Conseil des Cinq-Cents made the Assignat convertible into the mandates at "one-thirtieth of their nominal value." Therefore, rather than being immune from depreciation when acquiring unsold national property, the new currency was bound to collapse in the near future because of its connection to the over-valued Assignat. Also, real estate purchasers were hesitant to buy property near the French-Austrian Netherlands border since the area was a warzone. One of the most important reasons the new currency failed was because it was not easily available to the public. When the mandate was issued, the government only gave promissory notes for the old currency rather than the new currency itself. Because of these issues, Ramel-Nogaret's experiment, like its predecessors, somewhat failed. It did prevent inflation from getting out of hand. It also brought the use of metallic currency back into popularity. The mandates were withdrawn from circulation by law on February 4th 1797.³⁵

The Directoire could not find a solution in time to save France from financial collapse. In 1797 France went bankrupt. The Directoire's response to the repudiation was simple: the law of 9 Vendémiaire Year VI, which stated one-third of the public debt be consolidated and entered on "the Grand Livre as a sacred charge."³⁶ Stockholders would be issued the remaining two-thirds of capital in the form of *bons des deux tiers mobilizes* (bearer bonds). As compensation, the Directory guaranteed these bonds would be available for the purchase of national property. This was not

³² Goodwin 1971: 98-109.

³³ Doyle 2002 : 261-279.

³⁴ Goodwin 1971: 98-109.

³⁵ Goodwin 1971: 98-109.

³⁶ Goodwin 1971: 98-109.

popular among the public due to the amount of income that had been destroyed in the bankruptcy.

The Directoire's shining light for financial stability came with the recasting of the tax system. The legislation rearranging direct taxation became known as *les quatre vielles* and had four components. The first direct tax related to *contribution des patentes* (trade licenses). This was not necessarily put into place for financial reasons but more for shielding trade practices, an extreme form of protectionism. This was re-established in 1795 but not made final until October 22nd 1798. The second direct tax was the *contribution foncière* (land tax), which received immense opposition because of its English origins. This tax (enacted on November 23rd 1798)³⁷ was paid first by the landlord then ultimately by the tenant; it taxed windows and doors and it was the closest thing to an income tax. It was doubled in March 1799 and quadrupled 2 months after that. This tax was based on a proportionality in which the wealthier classes had to pay more. In order to avoid paying it, people built less doors and windows, even placing fake windows in their homes, which drastically reduced the quality of homes.³⁸ Public buildings, skylights, domes and openings for air cellars were exempted.³⁹ The third and fourth taxes were a partial *contribution mobilière et personnelle* (poll tax and moveable property tax). They were reconstructed and re-enacted on December 23rd 1798.⁴⁰ Direct taxation also changed in the form it was collected. In November 1798, the power to assess and collect direct taxes was removed from the local elected bodies into the hands of committee officials which worked in departments under the direct control of a commissioner from the central government. This new system did not end with the Directory but continued with the Consulate and successfully stayed in place until 1914.

The reconstruction of the tax system also affected indirect taxation. Highway tolls, gold ornaments, powder and playing cards were some of the items that received an indirect tax. These too, like the land tax, were unpopular because of their English origins. The indirect taxes did not last long.

The Directoire did find financial stability towards the final 2 years of its rule. However, the direct and indirect taxation played only a small role in this prosperity. Much of France's prosperity came from victorious military campaigns and seized church lands (which would cause much rift between the Church and the State)..

Managing the Catholic Church

³⁷ The land tax was not repealed until 1926. Goodwin 1971: 98-109.

³⁸ Goodwin 1971: 98-109.

³⁹ Net Industries website – see References for link and date of retrieval.

⁴⁰ Goodwin 1971: 98-109.

For much of France's history, it was the norm for Protestants and Jews to live with restrictions while the Catholics enjoyed religious freedom. During the French Revolution, the Catholics joined its rivals under the ranks of restricted freedom. As mentioned in the overview, the Catholic Church received harsh treatment for the first 6 years of revolution. Though many religious sects were affected by the Directoire's policies, the Church had the most influence on the French public and therefore experienced the most restrictions from the government.

The writers of the Constitution of the Year III desired political normalcy. Fortunately, they were not alone. The Church, as well as the French public desired the same thing. Having learned from the mistakes of the immediate past, the writers needed to marginalize the extremists on both sides while being wary of any policies regarding the Church. Any policy that would "extirpate expression of the Christian faith (...) created martyrs and confirmed the vast majority of Catholics in their loyalty." A truce, at minimum a silent truce, needed to be made. If the Church, including the Constitutional clergy, could live peacefully with the Republic, then the Republic could try to co-exist with the Church. The decree of 3 Ventôse Year III — confirmed under Article 354 of the Constitution of the Year III — stated the Republic was "legally committed to religious neutrality." Also, the law of 11 Prairial Year III required "priests to submit to the laws of the state in order to minister in public." As long as the priests' activities were of no threat to the French Republic, the state would not coerce them.⁴¹

The Directoire's mindset of religious neutrality proved to be a challenge to all religious groups. For the first time, there was a "free market in faith" in which the public can try out any religious organization as casually as trying out different pairs of sunglasses at the department store.⁴² This ideology, known as *voluntarism* in today's religious context, bewildered just about every priest, minister and religious figure in Europe.⁴³ For the first time in Post-Reformation Europe a state was in every aspect disinterested in the survival of a faith. If Catholicism were to dissolve in France the next day, then the faith deserved it for failing to supply and satisfy the demand of worshippers. Again, so long as Christians did not interfere with politics and respected the restrictions placed upon them, they were free to worship privately and denounce one another as much as they so desired.

Priests and worshippers were still cautious to practice their faith. Along with the law mentioned earlier regarding religion, the Edict of September 29th 1795 prohibited "all external manifestations of religion."⁴⁴

⁴¹Aston 2000: 279-280.

⁴²Aston 2000: 279.

⁴³Berger 1969: 137.

⁴⁴Aston 2000: 281.

Priests could not wear clerical dress in public. Statues and crosses once seen by the general public were also banned. Bell-ringing from churches was forbidden. Finally, service times were required to be registered at the town hall. The law of 3 Brumaire Year IV did not help the religious community either, re-establishing legislation passed in 1792-93 against refractory priests.⁴⁵ This law denied amnesty to all refractory priests and “gave émigré priests recently returned to France 15 days to leave [the country] or face execution.”⁴⁶ These contradictions in legislation before and during the early years of the Directoire’s rule illustrated the divide between anti-clerical members and those in favour of the clergy.

The silent truce did not last long. After the coup d'état of 18 Fructidor, the Directoire launched campaigns minimizing the oppositions’ power, including the Church’s. Anti-religious legislation brought up to the Directors offered “substantial encouragement both to anti-clericalism and to advocates of toleration.”⁴⁷ These legislations caused Church lands to be sold off more quickly and grand abbeys such as Cluny to be demolished. In one department of the Nord, approximately 425 parish churches and 60 chapels were sold off.⁴⁸ The pieces of legislation also gave rise to alternative religions, such as *Theophilanthropy* — the “crankiest religious manifestation of the late 1790s.”⁴⁹ Theophilanthropy, organized by Thomas Paine and other disciples of Rousseau and Robespierre, had several components. It recognized natural laws, claimed God as the “Father of the Universe,” emphasized one’s duty to the other as well as to the *patrie*.⁵⁰ It did not gain popularity until the 18 Fructidor Year V coup d'état when anti-clerical directors such as La Révellière-Lepaux became patrons to the religious organization. However, once the Jacobins showed their support for the religion, the directors found it best to stop supporting this alternative religion. They found the Jacobin support as dangerous to the current state of order. Plus, Theophilanthropy made little impact outside of Paris due to the religion being based on “abstracted ideas, without [colour] or emotional inspiration.”⁵¹ This only attracted a small minority as opposed to attracting a large scale popular devotion like Catholicism.

Since Theophilanthropy did not work, the Directoire sought out to eliminate religion altogether and focused on culturally changing the people’s view on religion with national fêtes. Note this is the same plan the Directoire used to distract the public from creating Jacobin uprisings. With the same plan came the same result. The people could not get into the spirit

⁴⁵ Refractory priests were those who refused to take the oath of loyalty to the constitution. *Encyclopaedia Britannica* website – see References for link and date of retrieval.

⁴⁶ Suratteau 1991: 82.

⁴⁷ Ackroyd 1995: 81.

⁴⁸ Lefebvre 1924: 161.

⁴⁹ Aston 2000: 281.

⁵⁰ Lyons 1975: 111.

⁵¹ Lyons 1975: 111.

of the holiday. Some considered these state-mandated holidays as “anniversaries for private mourning rather than public celebration.”⁵² These fêtes created a gender divide in many regions of France, namely Paris and eastern France, which were largely secularized areas. The men found these republican fêtes as more masculine forms of sociability. The women, on the other hand, remained loyal to Christianity. They felt the family and community values expressed by the Church were more genuine.

The Directoire grew frustrated by its inefficient plans to control the Church. It took education of the young away from the nuns so there would be no “supernatural ideas” in teaching. In 1797-1798, over 1,448 priests were deported from France and 8,235 priests were deported from Belgium. Still, people renewed their faith in the Church by praying for sanity and order. There was nothing else the Directoire could do within French borders to minimize the Church’s power on its people. Therefore, the Directoire took it up with the seat of Catholicism: Rome.⁵³ On February 10th 1798, General Louis Berthier entered the city of Rome with his troops. Five days later, he proclaimed Rome as the Roman Republic. He gave Pope Pius VI one last chance to recognize the French Republic by taking the “Liberty-Equality” oath the French priests took. Pope Pius VI refused. As a result, Berthier arrested him on February 20th 1798. Pope Pius VI was transported from Rome to Siena, then to Florence where he stayed until March 1799. From there he was moved to Parma, Piacenza, Turin before crossing the Alps to Briançon in April 1799. By this point, the pope was seriously ill, suffering from a seizure which left his legs paralyzed during the transport. Despite the illness, he was moved from Briançon to Grenoble and finally to Valence. Throughout his time in France, the Pope received unexpected comfort from the French public. This showed that even taking away the leader of Catholicism could not stop the French people from holding on to their faith. On August 29th 1799, Pope Pius VI died in imprisonment in a citadel of Valence.⁵⁴ Pope Pius VII took his seat in power, continuing to provide hope and stability for those in France.

The French public felt indifferent to the Revolution. In fact, they were exhausted by the Revolution’s toll on them. All they wanted was stability and normalcy. The Church provided that for them. Sundays were still holy days and religious holidays were still celebrated — although the latter in secret — in the confines of the Church. The people refused to switch to the *décadi* (expl). The Directoire, though never fully admitting it, knew the obvious point: unity could only be achieved when “citizenship was married up to Christianity.”⁵⁵ Yet, their greed and thirst for complete control blinded them from taking action for a more peaceful Republic. Then

⁵² Aston 2000: 291.

⁵³ Durant and Durant 1975: 129-134.

⁵⁴ Florida International University website – see References for link and date of retrieval.

⁵⁵ Aston 2000: 295.

again, as will be discussed in the next section, conflict and war brought in profits. Peace only brought financial ruin.

Managing War

The Directoire was completely dependent on the French Republican Army. The military provided financial capital through territory acquisitions and stopped uprisings within France. Though the military played a major role in keeping the Directoire in power, their reliability was constantly called into question. For one thing, there were military generals such as Napoleon Bonaparte forming secret treaties with the enemy. For another thing, there were domestic military units who were hungry, bored and broke.

When the Directoire assumed power, France was in the middle of the War of the First Coalition. Allies fighting against France included Great Britain and Austria. The plan for the French Army was for General Jean-Baptiste Jourdan, General JeanVictor Marie Moreau (both of which were on the Rhine) and General Napoleon Bonaparte (who was in Italy) to meet up in Tyrol before marching onto Vienna. However, the plan never followed suit. Jourdan advanced across the Rhine and into the German states. He reached as far as Amberg before Archduke Charles, Duke of Teschen forced him to retreat back across the Rhine. Moreau reached Bavaria to the edge of Tyrol in late September 1796. Bonaparte did not reach Tyrol until February 1797 due to his successful sieges across Italy. During these sieges, he defeated the armies of Sardinia and Austria at the Battle of Montenotte. He then forced a Peace on Sardinia on King Victor Amadeus III of Piedmont-Sardinia. This peace had Sardinia recognize the French Republic and ceded the original Duchy of Savoy as well as the County of Nice to France. Sardinia abandoned the War of the First Coalition as a result of this treaty.⁵⁶ Around the same time, there was a new French invasion of the Germanic States that Moreau joined, dissolving the plan.

The Directoire's international conflicts did not stay within Europe. In 1796, the Directoire ordered for the seizure of American merchant ships. This was a revenge plot against the United States for not siding with France throughout the French Revolution and for signing Jay's Treaty with Great Britain. In response, President John Adams dispatched three American diplomats to negotiate peace with France.⁵⁷ When the 3 arrived in Paris, Talleyrand, the Foreign Minister, refused to meet with them, sending intermediaries instead. These intermediaries known as X, Y and Z would allow the Americans to meet Talleyrand if certain conditions were met. The first condition was that the United States had to give a low-interest loan of 32 million florins to the Directors. On top of the 32 million florins, Talleyrand demanded a private douceur for himself totalling £50,000. This

⁵⁶ Encyclopaedia Britannica website – see References for link and date of retrieval.

⁵⁷ They were Elbridge Gerry, Charles Cotesworth Pinckney and John Marshall.

was both a stall tactic and gain of personal wealth for Talleyrand. He desired to improve his status within the Directoire by stopping the attacks on the U.S. ships before meeting with the Americans. However, as the French grew more powerful through their military victories, Talleyrand changed the loan terms and threatened that if the Americans did not comply, the French would invade the United States. This *XYZ Affair* led to the Quasi War, which was fought entirely on sea. The Americans did not take the bluff. John Adams requested the navy to be reformed so attacks on France could occur. A final treaty did not surface until 1800 between John Adams and Napoleon Bonaparte.

By far the most successful French general was Napoleon Bonaparte. He was victorious in achieving peace negotiations with the Holy Roman Empire and Austria to end the War of the First Coalition. On April 18th 1797, the Treaty of Leoben was signed between the French Republic and the Holy Roman Empire.⁵⁸ In this treaty, there were 9 public articles and 11 secret articles. In the public articles, the Holy Roman Empire (HRE) ceded the Austrian Netherlands (Belgium) to the French Republic. In the secret articles, the HRE ceded Lombardy in exchange for the eastern half of the Republic of Venice. Even with the personal losses to the Habsburg family, this treaty preserved the integrity of the Holy Roman Empire. The Directoire, on the other hand, was not pleased with Napoleon's diplomacy; it wanted full control of the Republic of Venice. Napoleon did what he felt was right to bring peace while enriching his political resume.

The Peace of Leoben led to the Treaty of Campo Formio of October 18th 1797. This treaty ended the War of the First Coalition between Austria and France. In the public articles, this treaty brought out the Second Congress of Rastatt, which met in December of 1797 to rearrange the map of the Germanic States. Compensation was ordered for the German princes that lost land to France.⁵⁹ In the secret articles, Austria promised to work with France to certain ends while also extending French borders to the Rhine.⁶⁰ The peace between these two nations did not even last 6 months. On March 12th 1798 France declared war on Austria, beginning the War of the Second Coalition.

Though Austria posed a threat to France, France's true rival was Great Britain. In the spring of 1798, Great Britain could not successfully fight off the French Republican Army. Not because the French were talented and skilful, but because the British were too focused on the United Irish Rebellion. This gave the perfect opportunity for France's greatest asset, Napoleon Bonaparte, to complete the grandest military mission the world had seen: India. To get to India, Bonaparte's plan was to travel

⁵⁸ Bonaparte signed on behalf of the Directory. General Maximilian von Merveldt and the Marquis of Gallo signed on behalf of Emperor Francis II. Durant and Durant 1975: 97-105.

⁵⁹ Durant and Durant 1975: 97-105.

⁶⁰ *Encyclopaedia Britannica* website – see References for link and date of retrieval.

through the Mediterranean, keep the Ionian peninsula within French hands and conquer the Ottoman Empire to get to Egypt. From Egypt, France would travel through the Middle East before getting to India, Great Britain's crown jewel colony. If France were to conquer it, then Great Britain would be dethroned as the top global power. With this logic, stated in Talleyrand's *On the Conquest of Egypt* report, the Directors were happy to send Bonaparte away. His amphibious expedition was cheap and effective. Plus, Bonaparte was a general with political ambitions so the farther away he was, the safer the Directors felt from any overthrow.⁶¹ The Egyptian Campaign did not go as planned, a common theme in this article. Bonaparte captured Malta as well as the city of Alexandria. His troops also defeated the Mameluke Army at the Battle of the Pyramids in July 1799. Once Bonaparte's troops entered Cairo, things went south. The British, who were waiting on the French to attack from the English Channel to help the Irish rebels, realized the French were indeed in Egypt. British Royal Navy Officer Horatio Nelson — who was in the Mediterranean Sea at the same time as Bonaparte — was ordered to go to Egypt to defeat Bonaparte's troops. Nelson's navy destroyed the French at the Battle of Nile on August 1st 1798. This re-established British supremacy in the Mediterranean, leaving Bonaparte trapped in Egypt for 15 months and France's satellites wide open.⁶²

Despite the loss of Egypt, France was thriving during the War of the Second Coalition, also called War of the Crippling Coalition. Allies within the Second Coalition were fighting with one another. Russia and Austria could not get along. Prussia was neutral. The German princes were loyal to the French. The Directoire thrived off this invincibility and lived off war. It kept the armies out of France as justification to abuse the Constitution of the Year III for its own greed. However, its failure to manage war was ironically from its invincibility: it kept the military out, giving them autonomous power. Because of this, the Directoire's downfall came from its best general.

Napoleon and 18 Brumaire

As mentioned earlier, Sieyès was the symbol of law order. With him as Director, the French government would find peace and stability. Things did not exactly turn out that way. Sieyès was itching for a new government and a new Constitution when 1799 came round. To start a new government, though, one needed a new face for the new government. Sieyès' original choice had been General Barthélemy Catherine Joubert, but he was killed in combat at the Battle of Novi earlier that same year. The next best choice was none other than General Napoleon Bonaparte. Bonaparte had the perfect combination of intellect, vision and willpower. Plus, Bonaparte was

⁶¹ Durant and Durant 1975: 108-114.

⁶² Blanning 1997: 173-205.

returning from his expedition in Egypt as a crowd favourite.⁶³ Bonaparte arrives in Paris on October 16th 1799. The only thing on his mind, according to the Durants, was fixing his and Joséphine's marriage as well as seeing Hortense.⁶⁴ Overthrowing the Directoire — the government Bonaparte dreamed of becoming part of when he turned 40 — was never the plan until he gave a seminar of his scientific expedition in Egypt at the French Institute (*Institut de France*). At the seminar, Sieyès approached Bonaparte, told Bonaparte the plan, and after some haggling Bonaparte agreed to it. Bonaparte and Sieyès held secret negotiations with the Left and the Right at Bonaparte's home. Bonaparte promised the Jacobins he would preserve the republic and defend the interests of the masses. Roger Dacos, another Director, and Talleyrand swore their loyalty to him. Bonaparte was fully supported by the Council of Ancients, partly because they feared for a Jacobin revival. Select members from the Council of 500 supported him, primarily due to his brother, Lucien Bonaparte's role as president of the Council. Bonaparte was one with the people and without; he distanced himself from the army to increase his reputation as a politician but not to the point of abandoning his military career entirely.

On November 9th 1799, the Council of Ancients used its constitutional powers to order itself and the Council of 500 to transfer the assemblies to the suburb of St. Cloud by the next day. Bonaparte was appointed Commander of the Paris garrison and was sent to the Tuileries to take the oath of service. He told his army he wanted a "Republic based on liberty, equality and the sacred principles of national representation."⁶⁵ As the two Councils met, there was much protest calling for an end to dictatorship. Bonaparte grew impatient and gave an incoherent address to the Council of Ancients calling for equality and liberty. This thoughtless move nearly cost him the plan. Deputies began to question Bonaparte's credibility. Again, Bonaparte grew outraged, calling the Directoire a failure full of hypocrites. He also accused Barras and Moulin of being conspirators of an alleged Jacobin plot. His career nearly saw the end when his evidence faltered and his army lost trust in him. To revive his status, Lucien gave to the army a speech full of half-fibs and passionate ethos on his brother's plan to save them all. Both the supporting members of the Council of 500 and the French Army swore their loyalty to Bonaparte. The army stormed the Council of 500's meeting place (*Orangerie*) and gave the resistant members a "healing purge."⁶⁶ The Council of Ancients, who was not hurt in the purge, dissolved the Directoire on November 10th 1799. They set up 3

⁶³ Word had not yet reached the public that Napoleon actually lost to the British in Egypt. Durant and Durant 1975: 114-123.

⁶⁴ Hortense was Joséphine's daughter from her first marriage. Hortense married Napoleon's brother, Louis Bonaparte, in 1802. Durant and Durant 1975: 119-124.

⁶⁵ This was stolen from a Jacobin in Grenoble, but it still won military support. Vandal 1897: 274.

⁶⁶ Durant and Durant 1975: 119-124.

provisional Consuls — Bonaparte, Sieyès and Ducos — to form what would notoriously be known as the *Consulate*.

Why Did the Directoire Fail?

The Directoire failed because they could not manage the Royalists, terrorism, France's financial troubles, the Wars of the Coalition and the Church all at once. Rather than focusing on the country and doing what is right in a democratic fashion, the Directors let their greed get in the way. They were primarily not supposed to have this much power, but after the Coup of 18 Fructidor they abused the Constitution to get what they so desired. They jumped back in time to the days of Louis XVI and his noble court.

Because of their greed, France went into bankruptcy in 1797. The Church flourished in the late 1790s. The royalists planned two (unsuccessful) coup d'états. There was constant civil war within French borders. The Catholics fought with the Jacobin atheists who fought with the Royalists who fought alongside the brigands who fought with the merchants who fought with the Directors who fought with just about everyone. There was no control in the provinces. Obvious opportunities for peace were intentionally dismissed to keep the military out. Not because of the profits gained through conquest, but a general like Napoleon Bonaparte would come in and take over the country, which did happen.

There were a few accomplishments made by the Directoire. The successful direct taxation system lasted until 1914. In the aggregate, the power of the Catholic Church via secularization had been reduced. This had not been done in Europe since the Reformation Era. Important figures like Napoleon Bonaparte came onto the scene. However, these few accomplishments cannot live up to the error of the Directoire's ways, especially the biggest mistake they committed when they assumed power.

The Directoire failed most of all in providing what Albert Goodwin states as the "first condition of effective rule": the security of individual freedom and order at home.⁶⁷ As learned through different revolutions throughout history — American, French, Russian, etc — if individual freedom is not secured, then it is easier for a tyrant to come in and abuse the public's rights, freedoms and political voices.

The Directors' greed and thirst for power not only proved their failure, but the failure of the French Revolution as a whole. Rather than being a linear revolution like the American Revolution (1765-1783), the French Revolution was a spiral revolution. With each new round of tyranny toward the black hole was a more dangerous, more power-hungry government. The sparks of 1789 were unrecognizable by the time the Revolution hit the black hole of November 10th 1799.

⁶⁷ Goodwin 1982: 218-231.

In a larger context, the Directoire's 4-year rule truly puts into question what the true aim of the French Revolution was. According to Tocqueville, it was to rid the country of feudalism. It also puts into question whether or not that true aim would have occurred with or without France and if without France, then with whom and when?

REFERENCES

- Ackroyd, Marcus Lowell (1995). *Constitution and Revolution: Political Debate in France, 1795-1800*. Oxford: D. Phil. dissertation.
- Andress, David (1999). *French Society in Revolution: 1789-1799*. Manchester: Manchester Univ. Press.
- Aston, Nigel (2000). *Religion and Revolution in France, 1780-1804*. Washington, D.C: Catholic University of America Press.
- Bergeron, Louis (1999). *Banquiers, négociants et manufacturiers parisiens du Directoire à l'Empire*. Paris: Ed. de l'EHESS.
- Blanning, Timothy Charles William (1997). *The Origins of the French Revolutionary Wars*. 8. Impression. *Origins of Modern Wars*. London: Longman.
- Davies, Glyn (2002). *A History of Money: From Ancient Times to the Present Day*. 3rd ed., with revisions. Cardiff: University of Wales Press.
- Doyle, William (2002). *The Oxford History of the French Revolution*. 2nd ed. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Durant, Will & Durant, Ariel (1975). *The Age of Napoleon: A History of European Civilization from 1789 to 1815*. Vol. XI. *The Story of Civilization*. New York: Simon and Shuster.
- Kafker, Frank A. & Laux, James Michael (1983). *The French Revolution: Conflicting Interpretations* (eds). 3rd ed. Malabar, Fla: Krieger.
- Kaplow, Jeffry (1971). *France on the Eve of Revolution: A Book of Readings*. New York: Wiley.
- Lefebvre, Georges (1962). *The French Revolution from 1793 to 1799*. London; New York: Routledge & K. Paul; Columbia University Press.
- Lyons, Martyn (1975). *France Under the Directory*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Matrat, Jean (1975). *Robespierre Or The Tyranny of the Majority*. New York: Scribner.
- McEvedy, Colin (1972). *The Penguin Atlas of Modern History (to 1815)*. Harmondsworth: Penguin.
- Parker, Noel (1990). *Portrayals of Revolution: Images, Debates, and Patterns of Thought on the French Revolution*. Carbondale: Southern Illinois University Press.

- Robison, Georgia (1938). "Moulding Public Opinion Under the French Directory." *Public Opinion Quarterly* 2, no. 2 (4/1/38 1938): pp. 281–86.
- Rosaz, Sébastien Louis (1810). *Concordance de l'Annuaire de La République Française Avec Le Calendrier Grégorien*. Paris: Brunot-Labbe.
- Ross, Steven T. (1971). *The French Revolution: Conflict or Continuity?* European Problem Studies. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Schama, Simon (1990). *Citizens: A Chronicle of the French Revolution*. 1st Vintage Books ed. New York: Vintage Books.
- Schroeder, Paul W. (1987). "The Collapse of the Second Coalition". *The Journal of Modern History* 59, no. 2 (1987): pp. 244–90.
- Stewart, John Hall (1951). *Documentary Survey of the French Revolution*. First. Macmillan.
- Suratteau, Jean-René (1991). "Le Directoire. Avait-Il Une Politique Religieuse?". *A.H.R.F*, no. 63., pp. 79-92.
- Vandal, Albert (1897). *Napoleon et Alexandre 1er: L'Alliance Russe Sous Le Premier Empire*. Paris: Plon.

Online Sources:

- French Revolutionary Wars*. Encyclopaedia Britannica.
<https://www.britannica.com/event/French-revolutionary-wars>
[Accessed April 20th 2016]
- Les Dirigeants de la Banque de France sous les Consulat et l'Empire* (suite). Cambacérès (Banque de France).
<http://www.cambaceres.fr/vie-politique-france/2/banque-france.html> [Accessed May 1st 2016]
- Sefhwartz. *Causes of the French Revolution*. History 151 - The French Revolution: Causes, Outcomes, Conflicting Interpretations.
https://www.mtholyoke.edu/courses/rschwartz/hist151so3/french_rev_causes_consequences.htm [Accessed May 2nd 2016]
- The Cardinals of the Holy Roman Church - Biographical Dictionary - Consistory of April 26nd 1773*. Florida International University.
<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1773-iii.htm> [Accessed April 29th 2016]
- Treaty of Campo Formio | France-Austria [1797]*. Encyclopedia Britannica.
<https://www.britannica.com/event/Treaty-of-Campo-Formio>
[Accessed April 29th 2016]
- Window Tax* - Online Information Article. Net Industries.
http://encyclopedia.jrank.org/WIL_YAK/WINDOW_TAX.html
[Accessed May 2nd 2016]

Oleksii ILIN*

**СООТНОШЕНИЕ ГОРОДСКОГО И СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ
ЮЖНОЙ БЕССАРАБИИ В КОНЦЕ XIX В. (ПО МАТЕРИАЛАМ
ПЕРВОЙ ВСЕОБЩЕЙ ПЕРЕПИСИ НАСЕЛЕНИЯ
РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ 1897 Г.)**

**The Ratio of Urban and Rural Population of Southern
Bessarabia (According to the Materials of the First General
Census of the Russian Empire in 1897)**

Abstract: *The article analyzes the ratio of urban and rural population of Southern Bessarabia according to the materials of the First General census of the Russian Empire in 1897. A comparison between the population ratios of Southern Bessarabia's counties and other districts of the Bessarabian province was made. In order to show the dynamics of changes in rural and urban population in the second half of the XIXth - early XXth centuries, other sources were also used - reviews of the Bessarabian province for 1878 and 1910. Special attention was paid to the ratio of ethno-confessional groups. The features of the distribution of ethnic groups in towns and villages were considered, as well as the reasons that caused such a structure.*

Keywords: *Southern Bessarabia, the First General census of the Russian Empire, population dynamics, urbanization, ethno-confessional composition.*

* * *

В настоящее время в мире и Украине идут активные процессы урбанизации, постепенно повышается доля городского населения, меняется его состав и структура. В свою очередь, растет интерес к изучению истории городов Украины, в том числе и Южной Бессарабии. Ценным статистическим источником, который дает информацию о состоянии населения Бессарабской губернии в конце XIX в., является Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Она позволяет проанализировать соотношение городского и сельского населения по состоянию на конец XIX в. Кроме того, Южная Бессарабия является мультикультурным регионом, в

*MA, Izmail State University of Humanities, Ukraine; e-mail: aleshailin17@gmail.com

Date submitted: June 30th 2017

Revised version submitted: July 30th 2017

Accepted: August 15th 2017

котором проживает значительное количество этносов. Используя данные переписи, можно исследовать её этнический состав в конце XIX в.

Изучением численности и структуры населения Южной Бессарабии во второй половине XIX – начале XX вв. занимались Я. С. Гросул, И. Г. Будак, Л. С. Берг, В. С. Зеленчук, Н. В. Бабилунга и Д. Поштаренку. Социокультурные и этнодемографические процессы в Южной Бессарабии раскрываются в работах Л. Ф. Цыганенко, А. Ю. Балицкого, М. С. Касьянса, М. И. Башлы, И. Е. Татаринова и других.

Автор поставил целью исследовать соотношение городского и сельского населения Южной Бессарабии по материалам Первой всеобщей переписи населения Российской империи 1897 г., его этническую и конфессиональную структуру, раскрыть вопросы динамики численности населения во второй половине XIX – начале XX вв.

Южная Бессарабия в конце XIX в. включала в себя территорию Аккерманского и Измаильского уездов, в том числе города Аккерман, Измаил, Болград, Килию, Рени, а также Кагул, ныне входящий в состав Республики Молдова. В Аккерманском уезде насчитывалось 168 населенных пунктов: 1 город, 3 посада, 1 местечко, 51 колония, 4 казачьих станицы, 15 слобод, 34 села, 17 деревень, 36 хуторов и 6 других мелких поселений¹. Измаильский уезд включал 5 городов, два посада, три местечка и 182 селения².

Первая всеобщая перепись была проведена 28 января 1897 г. путем непосредственного опроса всего населения в один день в соответствии с утверждённым в 1895 г. положением о Первой всеобщей переписи населения Российской империи. Собирались статистические данные по количеству населения, его составу и структуре. Её данные достаточно полно отражают картину распределения населения, однако перепись содержит некоторые недостатки. Например, учитывалось лишь наличное население, то есть те, кто на момент переписи находился в губернии или уезде. Только в первой таблице российские и иностранные подданные учитывались отдельно, а в остальных вместе³. Также в ней отсутствует информация о размере возможной погрешности.

Согласно результатам переписи, в Аккерманском уезде проживало 265 247 чел., из которых в г. Аккерман – 28 258 чел. Население Измаильского уезда составляло 244 274 чел., из них городского населения – 60 231 чел. В Измаиле проживало 22 295 чел., в Болграде – 12 300 чел., в Килие – 11 618 чел., в Кагуле – 7 077 чел., в Рени – 6 941 чел. В сельской местности в Аккерманском уезде

¹ Артемьев 1861: 73.

² Обзор Бессарабской губернии за 1878 год 1879: 8.

³ Тройницкий 1905: VII.

проживало 236 789 чел., а в Измаильском – 184 043 чел.⁴. Таким образом, соотношение городского и сельского населения в Аккерманском уезде составляло 10,65% к 89,35%, а в Измаильском – 24,65% к 75,35%. Население Южной Бессарабии составляло 509 521 чел., из которых городское – 88 489 чел. (17,37%), сельское – 421 032 чел. (82,63%). В целом в Бессарабской губернии проживало 1 935 412 чел.: в городах – 293 332 чел. (15,16%), в сёлах – 1 642 080 чел. (84,84%).

Следует отметить, что в первом издании переписи в указании численности населения г. Измаила была допущена ошибка, реальная его численность составляла 22 295 чел.⁵, тогда как в издании 1897 г. было указано завышенное количество – 31 293 чел.⁶.

Согласно переписи 1897 г., Аккерманский и Измаильский уезды по численности населения занимали соответственно 3 и 4 места в Бессарабской губернии. Первое же место занимал Хотинский уезд с населением в 307 532 чел. Наибольшее количество горожан проживало в Кишинёве (108 483 чел. или 38,8% всего населения уезда). Измаильский уезд был на втором месте с 24,7% городского населения, на третьем – Бендерский уезд (31 797 чел. или 16,3%).⁷ В остальных уездах проживало менее 11% городского населения. По численности сельского населения Аккерманский уезд занимал второе место, Измаильский – шестое.

Проследить динамику соотношения городского и сельского населения Южной Бессарабии мы можем путём сравнения данных переписи 1897 г. со статистическими данными второй половины XIX в.

В 1859 г. в Аккерманском уезде проживало 118 001 чел., в том числе в г. Аккерман – 23 061 чел. (19,5%), в сельской местности – 94 940 чел. (80,5%)⁸. К 1897 г. доля городского населения упала до 10,7%. Основной фактор – опережающий рост сельского населения. Оно возросло на 149,6% или на 142 049 чел., а городское – на 22,53% или 5 197 чел. Таким образом, снижение доли городского населения произошло за счёт более чем двукратного увеличения сельского населения. Всего по уезду население выросло на 124,78% или на 147 246 чел.

Население Измаильского уезда в 1878 г. составляло 139 147 чел., в том числе в городах – 36 674 чел. (30,1%), в сёлах – 114 635 чел. (69,9%)⁹. Как видим, к 1897 г. доля городского населения упала почти на 5,4%. При этом произошёл существенный рост населения. Сельское

⁴ Тройницкий 1905: 1.

⁵ Тройницкий 1905: 5.

⁶ Тройницкий 1897: 5.

⁷ Тройницкий 1905: 1.

⁸ Артемьев А. 1861: XXVI-XXVII.

⁹ Обзор Бессарабской губернии за 1878 год 1879: 8.

население выросло на 86 753 чел. или на 89,2%, городское – на 18 374 чел. или на 43,9%.

В начале XX в. ситуация существенно не изменилась. В 1910 г. в Аккерманском уезде проживало 354 768 чел.¹⁰, из которых в г. Аккерман с посадами – 33 585 чел.¹¹. Таким образом, доля городского населения немного уменьшилась – до 9,5%. Население Измаильского уезда составляло 125 998 чел.¹², а доля городского населения упала до 23,4%. Как видим, доля городского населения в обоих уездах снизилась по сравнению с 1897 г. приблизительно на 1%.

По мнению молдавского историка Н. С. Бабилунги, причина снижения доли городского населения связана с несоответствием между городским и сельским населением, возникшим в период заселения края с 1812 г. Кроме того, поскольку характер экономики края был аграрным, то промышленность развивалась слабо и города не могли удовлетворить избыточное предложение рабочей силы¹³.

После завершения русско-турецкой войны 1812 г. началось заселение края. С этого момента Южная Бессарабия начинает складываться как полигэтнический регион. Необходимо отметить, что в переписи не выяснялась этническая принадлежность опрашиваемого, а вместо этого собирались данные о его родном языке. При этом в условиях имперской политики царизма в переписи к «русским» были причислены говорящие на «малороссийском» (украинцы), «белорусском» (белорусы) и «великорусском» (собственно русские) языках. Кроме того, все языки, на которых говорили евреи, сведены в один столбец – «еврейский». По мнению Л. С. Берга гагаузский язык в переписи отмечен как «турецко-османский». Он также утверждает, что большинство поляков по переписи являются украинцами-католиками, а белорусы являются русскими-старообрядцами, выходцами из свобод Белоруссии и Литвы¹⁴. Также следует учитывать то, что часть населения могла быть двуязычным и указать родным языком русский как основной язык Российской империи.

Рассматривая данные по языковой принадлежности, можно сделать приблизительный вывод об этнической структуре населения Южной Бессарабии в конце XIX в. При этом мы будем относить языковой критерий как основной при причислению к определенному этносу.

Согласно данным таблицы, этническая картина в сёлах Аккерманского уезда и в г. Аккермане существенно отличалась. В городе наибольшими по численности были украинский (53,73%),

¹⁰ Обзор Бессарабской губернии за 1910 год 1911: 2.

¹¹ Бабилунга 1981: 57.

¹² Обзор Бессарабской губернии за 1910 год 1911: 2.

¹³ Бабилунга 1981: 60.

¹⁴ Берг 1923: 10-11.

русский (20,26%) и еврейский (19,72%) этносы. В сёлах преобладали болгары (23,74%), украинцы (23,47%), молдаване (18,24%) и немцы (18,24%). В Измаильском уезде картина была более пестрая. В городах преобладало пять этносов: украинский (26,67%), русский (22,91%), болгарский (16,98%), молдавский (16,76%) и еврейский (12,65%). В свою очередь, в сельской местности преимущественно проживали молдаване (46,40%), украинцы (17,28%) и болгары (11,06%).

Этнический состав городов Измаильского уезда был достаточно разнообразен. Так, в Болграде преобладали болгары (68,93%), в Измаиле – украинцы и русские (соответственно 37,10% и 34,96%), в Килие – украинцы (39,21%), в Кагуле и Рени – молдаване (39,37% и 37,63%). Во всех городах проживали евреи – в Измаиле, Болграде, Кагуле и Рени от 9 до 12%, а в Килие – 18,45%. В целом в городах Южной Бессарабии насчитывалось 35 этнических групп, а в селах – 38.

Исходя из данных таблицы, мы можем охарактеризовать следующим образом этническую структуру населения Южной Бессарабии. Во-первых, в селах преимущественно проживали представители немецкого, гагаузского, молдавского и болгарского этносов. Во-вторых, украинцы и русские тоже в основном проживали в сёлах, но процент городского населения этих двух этносов превышал 25%. В-третьих, большая часть евреев, греков и поляков проживала в городах.

Одним из вопросов переписи 1897 г. являлась религиозная принадлежность, которая в Российской империи фактически замещала этническую. Выяснив конфессиональную структуру населения Южной Бессарабии по данным переписи, мы можем проследить, насколько религиозная принадлежность совпадала с языковой.

Как видно из таблицы, в Южной Бессарабии были распространены преимущественно православие (82,72% от общего количества населения), иудаизм (11,81%), лютеранство (2,77%) и старообрядчество (1,47%).

Подавляющее большинство населения Бессарабской губернии было православными или единоверцами. При этом доля православных в городах повсюду была немного ниже, чем в сёлах. Это объясняется наличием в городах значительного количества евреев, исповедавших иудаизм.

Практически совпадают показатели по языковой и религиозной принадлежности по евреям. В Аккерманском уезде проживало 12 332 чел., говоривших на еврейском языке, и 12 280 чел., исповедующих иудаизм, в Измаильском уезде соответственно 11 753 и 11 715 чел. Иудеи составляли значительную долю городского населения – 37,38%, при этом их доля в сёлах меньше – 7,24%.

Как правило, на немецком языке говорили лица, исповедавшие лютеранство и католичество. Большая часть лютеран проживала в сёлах Аккерманского уезда. Так, в 1897 г. в нем насчитывалось 39 863 лютеран и 4 273 католиков. При этом на немецком не говорило лишь 1 196 чел. В свою очередь, 862 чел. Из 43 171 немецкоговорящих были православными¹⁵.

Согласно данным таблицы, часть русскоговорящих были старообрядцами. При этом старообрядцы проживали в основном в Измаильском уезде. Они переселялись в Южную Бессарабию из-за религиозных противоречий. Также, по указанию В. С. Зеленчука, многие русские, как и украинцы, являлись служащими или приезжали из других губерний в поисках работы¹⁶. Кроме того, возможной причиной большей численности русскоязычных, чем старообрядцев, является языковая ассимиляция в городах.

Проследить динамику численности отдельных этносов позволяет исследование В. Н. Бутовича, в котором содержатся статистические сведения об этнографическом составе всех внегородских поселений Бессарабии, собранные автором в 1907 г.

За 10 лет численность ряда этносов изменилась. В наибольшей степени выросла численность гагаузов – на 46,67% в сёлах Аккерманского уезда и на 36,25% – в сёлах Измаильского уезда. Выросла также численность болгар на 22,02% в Аккерманском и на 20,09% в Измаильском уездах, украинцев – на 33,18 и 17,5%, молдаван – на 4,56 и 11,91%. Сократилась численность русских в сёлах Аккерманского уезда на 33,18%, а в сёлах Измаильского – на 14,54%. Численность немцев в сёлах Аккерманского уезда почти не изменилась, а в сёлах Измаильского уменьшилась на 12,89%. Численность евреев в сёлах Аккерманского уезда уменьшилась на 10,72%, а в сёлах Измаильского возросла на 30,24%.

Таким образом, большая часть населения Южной Бессарабии к концу XIX в. проживала в сёлах. В Измаильском уезде, по сравнению с Аккерманским, проживало больше горожан, а население Аккерманского уезда по численности превосходило население Измаильского. Сравнивая данные переписи 1897 г. с другими статистическими материалами, можно прийти к выводу, что темпы урбанизации в южных уездах Бессарабской губернии были очень низкими. Специфической чертой структуры населения Южной Бессарабии является ее этническое многообразие. Данные переписи 1897 г. показывают, что этноконфессиональная картина в городах и сёлах отличалась. Так, молдаване, немцы и гагаузы преобладали в сёлах, а доля украинцев и русских в городах была выше по сравнению

¹⁵ Тройницкий 1905: 80-81.

¹⁶ Зеленчук 1979: 136.

с другими этносами. Единственной этнической группой, которая по численности преобладала в городах, были евреи.

ССЫЛКИ / REFERENCES

- Артемьев А. (Eds.) (1861). *Списки населенных мест Российской империи, составленные и издаваемые Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. Вып. 3: Бессарабская губерния: по сведениям 1859 года.* СПб.: изд. Центр. стат. ком. МВД.
- Бабилунга Н. В. (1981) Динамика городского населения в Бессарабии в эпоху империализма (1897–1914 гг.). *Известия Академии наук МССР* (2), 53-61.
- Балицький О. Ю. (2014) *Соціокультурна трансформація міст Бессарабії (XIX – початок ХХ ст.)* (Doctoral dissertation)
- Башли М. (2013). Дворянство Бессарабии за материалами первого загальноросийского перепису населения (1897 р.). *Краеведение: научный журнал* (1), 37-40
- Берг Л. С. (1923). *Население Бессарабии: этнографический состав и численность.* Петроград: Б. и.
- Бутович В. Н. (1916) *Материалы для этнографической карты Бессарабской губернии.* Киев
- Гросул Я. С. (1972). *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1861–1905 гг.).* Кишинев: Академия наук Молдавской ССР
- Зеленчук В. С. (1979). *Население Бессарабии и Поднестровья в XIX в. Этнические и социально-демографические процессы.* Кишинёв: Штиинца.
- Касьяненс М. (2013). Етнічна структура торгової спільноти Південної Бессарабії наприкінці XIX ст. *Етнічна історія народів Європи* (41), 69-73
- Обзор Бессарабской губернии за 1878 год (1879). Кишинев: Бессараб. губ. стат. ком
- Обзор Бессарабской губернии за 1910 год (1911). Кишинев: Бессараб. губ. стат. ком
- Татарінов І. Є. (2013) Німецьке населення Бессарабії напередодні та в роки Першої світової війни. *Етнічна історія народів Європи* (41). 74-79
- Тройницкий Н. А. (Eds.). (1897) *Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 года. [Вып. 2]: Население городов по переписи 28-го января 1897 года: Сост. Центр. стат. ком. на основании местных подсчётных ведомостей.* СПб: Центр. Стат. комитета МВД.

- Тройницкий Н. А. (Eds.). (1905) *Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 года Т. III: Бессарабская губерния.* СПб: Центр. Стат. комитета МВД.
- Poștarencu D. (2010) *Populația urbană a Basarabiei în perioada 1850–1918* (Doctoral dissertation).

ПРИЛОЖЕНИЕ / ANNEXES

Таблица 1.

Распределение населения в южных уездах Бессарабской губернии по языковой принадлежности

(Distribution of population by language in the southern counties of Bessarabia)

Родной язык	Аккерманский уезд			Измаильский уезд		
	По уезду (в %)	Аккерман (в %)	В сёлах (в %)	По уезду (в %)	В городах (в %)	В сёлах (в %)
Молдавский	16.38	0.78	18.24	39.10	16.76	46.40
Украинский	26.69	53.73	23.47	19.60	26.67	17.28
Болгарский	21.32	1.02	23.74	12.53	16.98	11.06
Русский	9.62	20.26	8.35	12.38	22.91	8.93
Немецкий	16.36	0.77	18.22	1.96	0.25	2.52
Гагаузский	3.91	0.17	4.36	7.26	0.41	9.50
Еврейский	4.63	19.72	2.83	4.80	12.65	2.23
Цыганский	0.42	0.08	0.47	0.46	0.23	0.53
Греческий	0.04	0.13	0.03	0.74	1.74	0.41
Польский	0.11	0.58	0.06	0.22	0.57	0.11
Другие	0.51	2.75	0.25	0.96	0.83	1.04

Источник: Тройницкий 1905: 70-73

Таблица 2.

Соотношение населения по языковой принадлежности в городах и сёлах Южной Бессарабии

(Ratio of population by language in towns and villages of Southern Bessarabia)

Родной язык	Абсолютная численность			Относительная численность	
	Всего	В городах	В сёлах	В городах (в %)	В сёлах (в %)
Молдавский	138,936	10,315	128,621	7.42	92.58
Украинский	118,668	31,244	87,424	26.33	73.67
Болгарский	87,128	10,518	76,610	12.07	87.93
Русский	55,758	19,525	36,231	35.02	64.98
Немецкий	48,170	366	47,804	0.76	99.24
Гагаузский	28,104	296	27,808	1.05	98.95
Еврейский	23,995	13,191	10,804	54.97	45.03
Цыганский	2,248	160	2,088	7.12	92.88
Греческий	1,904	1,087	817	57.09	42.91
Польский	847	510	337	60.21	39.79

Источник: Тройницкий 1905: 70-73

Таблица 3.
Конфессиональная структура населения Южной Бессарабии
(Confessional structure of the population of Southern Bessarabia)

	Православные (в %)	Лютеране (в %)	Старообрядцы (в %)	Иудеи (в %)
Аккерманский уезд	78.41	15.12	0.28	4.65
Аккерман	75.41	0.85	0.57	19.86
В сёлах	78.77	16.82	0.24	2.84
Измаильский уезд.	86.64	1.90	6.15	4.81
В городах	77.76	0.19	8.30	12.72
В сёлах	89.55	2.46	5.45	2.22

Источник: Тройницкий 1905: 68-69

Таблица 4.
Соотношение численности русскоязычных и старообрядцев
(Ratio of Russian-speakers and Old Believers)

	Родной русский язык	Старообрядцы
Аккерманский уезд	25,523	736
Аккерман	5,724	161
сёла	19,799	575
Измаильский уезд	30,235	1,5021
города	13,801	4,999
Измаил	7,795	2,587
Болград	1,391	171
Килия	2,200	1,381
Кагул	1,225	806
Рени	1,190	54
сёла	16,432	10,022

Источник: Тройницкий 1905: 68, 70

Таблица 6.
Соотношение этнической структуры сел Южной Бессарабии по переписи 1897 г. и данным В. Н. Бутовича
(The ratio of the ethnic structure of the villages of Southern Bessarabia according to the census of 1897 and the data of V. N. Butovich)

	Перепись 1897 г.		Бутович, 1907 г.	
	Аккерманский	Измаильский	Аккерманский	Измаильский
Молдаван	43,220	85,401	45,190	95,575
Украинц	55,614	31,810	74,066	37,377
Болгары	56,253	20,357	68,640	24,447
Русские	19,799	16,432	13,230	14,043
Немцы	43,171	4,633	44,434	4,036
Гагаузы	10,333	17,475	15,155	23,809
Евреи	6,707	4,097	5,988	5,336
Цыгане	1,105	983	1,584	293
Греки	67	750	0	151
Поляки	137	200	0	33

Источник: Тройницкий 1905: 70-73; Берг Л. С. 1923: 46-47

Nikolay SEMYONOV*

ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ НАСЕЛЕНИЯ БУДЖАКА В ГОДЫ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Daily life in Budjak during the First World War

Abstract: During the First World War, Southern Bessarabia was in close proximity to the war zone. This led to drastic changes in the way of life of the local population. Substantial restrictions were imposed on a number of spheres of daily life (a curfew was enforced, more than two people were not allowed to gather in the streets, and telephone conversations were conducted in Turkish, German, Hungarian and some other languages). To maintain public order, military and civil authorities issued various anti-alcohol policies. Due to the underdeveloped infrastructure, there was an important lack of food and essential goods. Later, local residents were actively involved in the construction of defensive structures.

Keywords: Bessarabian province, martial law, food deficit, dry law.

У современной историографии, как украинской, так и зарубежной, одним из самых перспективных направлений исследований является повседневная жизнь населения. Мы в статье рассматриваем повседневную жизнь мирных жителей Российской империи в ходе Первой Мировой войны. Разные аспекты, что влияли на повседневность имперского населения во время Первой Мировой войны, рассматривали такие учёные как Е. Пашков, Н. Шапошникова, И. Белов, В. Дроздов, И. Татаринов и другие.

Войны всегда тяжело отражаются на населении стран, которые их ведут. Первая Мировая война не стала исключением. После вступления Российской империи 1 августа 1914 г. в этот военный конфликт население познало все тяготы и лишения военного времени. Введение военного положения, «сухой закон», дефицит товаров и другие подобные явления стали обыденной частью повседневной жизни граждан империи. В особенности они касались таких

* BA, Izmail State University for Humanities, Ukraine; e-mail: qazxc5829@gmail.com.

*Date submitted: April 5th 2017
Revised version submitted: July 30th 2017
Accepted: August 15th 2017*

прифронтовых территорий как Буджак (территория южного междуречья Днестра и Дуная, южная часть Бессарабской губернии).

С началом Первой Мировой войны было введено военное положение, прежде всего на прифронтовых территориях империи. Еще до официального вступления России в конфликт были отданы приказы о мобилизации и общей подготовке к военным действиям. 28 июля 1914 г. руководство Бессарабской губернииполучило тайные указания об ограничении передвижения населения, особенно военнообязанных, подготовки транспортных коммуникаций, усиления охраны всех административных ведомств и т.д. 31 июля 1914 г.губернатор М. Гильхен официально объявил о введении военного положения на территории Бессарабской губернии (Буджак был ее частью)¹.

Одновременно с военным положением был учрежден комендантский час. Жителям региона было запрещено появляться на улицах после захода солнца, особенно группами. Так же было объявлено, что любой проступок будет наказываться по законам военного времени². Власти старались бороться и с занятиями азартными играми. 1 октября 1915 г. бессарабский губернатор, в связи с широким распространением азартных игр, в особенности в сельской местности, приказал всеми возможными средствами искоренять это негативное явление³.

Одной из главных причин введения военного положения на юге Бессарабской губернии являлось не только то, что она было приграничным участком, но и важной тыловой базой для российских войск в Юго-Восточной Европе. В связи с этим активно защищались железные дороги как главные линии для подвоза амуниции и провизии, а также быстрой переброски войск на нужные участки фронта. Населению было запрещено подходить на близкое расстояние к железнодорожным путям, выходить из вагонов на станциях во время остановок и прочее.

Особо тяжело пришлось немецким колонистам, которых подозревали в пособничестве врагам России. Так, по постановлению от 7 ноября 1914 г., им было запрещено собираться в группы более чем из 2-х человек, разговаривать на немецком языке, они должны были убрать все вывески, плакаты, объявления и т.п., где использовался немецкий язык⁴. Такие меры предосторожности были использованы также и по отношению к телефонным разговорам (постановление от 22 февраля 1915 г.), где, как и на немецком, было запрещено общение на венгерском, турецком и иврите⁵.

¹ Татаринов 2014b: 53.

² Коммунальное учреждение «Измаильский архив», ф. 796, оп. 1, д. 17, стр 6.

³ Татаринов 2014b: 54.

⁴ Коммунальное учреждение «Измаильский архив», ф. 759, оп. 1, д. 161, стр 47.

⁵ Татаринов 2014b: 54.

В марте 1915 г. во избежание дефицита и для борьбы со спекуляцией было издано очередное постановление. Гражданам запрещалось покупать товары первой необходимости, цены которых контролировались. Также была запрещена покупка дров и других горючих материалов с целью перепродажи. Торговцам, в свою очередь, запрещалось без видимых причин поднимать цены на муку и зерновые, а также продавать эти товары за дополнительную плату спекулянтам.

В 1916 г. стало известно, что Румыния вступит в войну на стороне Антанты. Это означало, что России придётся помочь новому союзнику и Буджак станет ещё ближе к районам боевых действий. Началось укрепление этого региона. Эта территория была преобразована в Дунайско-Добруджанский оборонительный район (территория от устья р. Дунай и до впадения в него р. Прут)⁶.

Чаще всего для выполнения оборонительных работ привлекались местные жители. Так как к этому району ближе всех был Измаильский уезд, то и большая часть рабочих была из него. Большая часть нарядов была связана с работами на реке Дунай. Поэтому активно привлекались местные рыбаки (в основном из посада Вилково). Привлечение вилковчан к оборонительным работам началось в июне 1916 г. Они выполняли самые разнообразные задачи армейского командования. На сооружение позиций возле с. Картал требовалось 100 человек, которые менялись через каждые 2 недели. На землечерпательном караване для загрузки угля еженедельно работало 12 человек. На разгрузку угля с транспорта требовалось около 100 человек, которые менялись через 2-3 недели. Примерно 100 человек грузили песок на баржи. На выполнение этих нарядов требовались десятки и сотни рабочих⁷.

Из-за массового привлечения к оборонительным работам население посада сократилось, а также начал приходить в упадок основной промысел вилковчан – вылов рыбы. Это грозило критической ситуацией зимой. Местная власть делала попытки прекратить эксплуатацию жителей посада, но мелкие уступки Бессарабского губернатора не облегчили жизнь рыбакам. Дальше становилось только хуже. Увеличивалось количество нарядов, требовалась замена мобилизованных рабочих, усилились разнообразные реквизиции в пользу армии. В конце октября 1916 г. в Вилково произошли вспышка холеры. Вместо введения жесткого карантина из посада пришло распоряжение закончить все начатые наряды.

Факт добросовестного выполнения вилковчанами оборонительных работ не остался без внимания. На рубеже 1916-1917

⁶ Татаринов 2014с: 88-89.

⁷ Татаринов 2014с: 89-90.

гг. 83 рыбака были награждены серебряными медалями с лентами ордена Св. Станислава. Также при отъезде в Севастополь свою благодарность жителям выразил контр-адмирал М. Веселкин⁸.

Очень остро для городского населения Буджака стал дефицит потребительских товаров. Первая Мировая война негативно повлияла на экономику Российской империи. Это отразилось на обеспечении городов продовольственными товарами и товарами первой необходимости, а также на ценовой политике.

Ситуация по обеспечению населения потребительскими товарами привлекла внимание губернских властей с самого начала боевых действий. Ещё в конце июля 1914 г. были приложены усилия для поставок на местные рынки товаров первой необходимости и продовольствия. Но уже на рубеже 1914-1915 гг. начала ощущаться нехватка потребительских товаров в большинстве городов империи. Это было последствием активной переброски войск на фронт с помощью железных дорог, что тем самым затрудняло поставки необходимых товаров для мирного населения.

Одной из первых попыток организовать снабжение товарами потребления в регионе стало создание в мае 1915 года Измаильского уездного комитета по обеспечению населения предметами первой необходимости. По постановлению этого комитета от 2 июня 1915 г. городским головам нужно было помогать объединению мелких торговцев для закупки товаров большими партиями, узнавать еженедельно количество вагонов, необходимых для перевозки товаров и прочее. На протяжении второго полугодия 1915 г. Измаильский комитет регулярно сообщал губернатору о необходимости поставок продовольствия и предметов первой необходимости в буджакские города⁹.

В январе 1916 г. в Кишиневе состоялось заседания Особого губернского совещания по вопросам продовольствия. Земствам вместе с городскими управами поручили борьбу с повышением цен и поставили задачу самостоятельно обеспечивать население провиантом. Было рекомендовано через Губернское земство осуществлять закупку товаров в больших объемах для их удешевления. Также земским и городским учреждениям разрешалось брать в долг у частных кредитных контор¹⁰.

В конце 1915 – начале 1916 гг. острым вопросом стало обеспечение городов сахаром. В марте 1916 г. вся торговля сахаром была взята под контроль Особого губернского совещания. Именно этот орган стал отвечать за дальнейшую закупку и обеспечение населения сахаром. Но это не решило проблему в полной мере. В

⁸ Татаринов 2014с: 90-91.

⁹ Дроздов 2016: 60-61.

¹⁰ Дроздов 2016: 62.

начале лета 1916 г. города региона практически не имели этого продукта. В ноябре 1916 г. в г. Измаиле произошла вспышка холеры. Из-за этого все запасы сахара были быстро исчерпаны. Этот ценный продукт удалось завезти только в начале декабря, когда ситуация стала критической¹¹.

Еще одним атрибутом повседневной жизни населения края во время войны явился «сухой закон», который активно насаждался местными властями после введения военного положения. До Первой Мировой войны он действовал только на время призыва новобранцев, проведения военных учений, крестных ходов, государственных праздников. После начала войны антиалкогольные меры были значительно ужесточены. Крепкий алкоголь можно было купить только в ресторанах I-го разряда, клубах и аптеках. Нельзя было продавать и распивать пиво и виноградное вино возле военных объектов¹².

После заседания 4 августа 1914 г. Совета Министров, на котором присутствовал император Николай II, было решено возобновить продажу алкоголя на территориях, где было введено военное положение. Такие полномочия имела только местная военная власть.

Однако, на территории Бессарабской губернии по приказу главного начальника Одесского военного округа М. Белова от 14 августа 1914 г. все места сбыта алкогольных напитков должны были быть закрыты. В свою очередь, губернатор М. Гильхен 27 августа 1914 г. издал постановление о запрете распития алкоголя в общественных местах; появлении в общественных местах в нетрезвом виде; хранении количества алкоголя в частных помещениях, превышающего норму потребления лиц, проживающих в этих помещениях и т.д. Наказанием за нарушением постановления был тюремный срок до 3-х месяцев или штраф в размере 3 тыс. рублей¹³.

Естественно «сухой закон» вызывал некоторое недовольство у жителей региона. Производство и потребление виноградного вина традиционно являлось одной из нерушимых традиций жителей края. Но роль Бессарабии как важного источника тылового обеспечения и её близкое расположение к зоне боевых действий не располагала местные власти идти на уступки в ходе этой жесткой антиалкогольной компании. Единственным послаблением стало постановление от 8 сентября 1914 г., разрешившее продавать вино с 11.00 до 14.00.

Несмотря на незначительное смягчение «сухого закона» избежать подпольного производства и открытой торговли нелегальным алкоголем не удалось, хотя военная власть пыталась

¹¹ Дроздов 2016: 63.

¹² Татаринов 2014а: 35.

¹³ Татаринов 2014а: 36.

предотвратить такой поворот событий. Местному населению было запрещено хранить вино, спирт, водку и другие алкогольные напитки в больших, превышающих потребление, количествах. Также запрещалось пополнение запасов спирта на оптовых базах. В первую очередь, это касалось частных лиц (учреждено 19 апреля 1915 г.). В итоге, в мае 1915 г. было принято обязательное постановление, которое полностью запрещало продажу любых алкогольных напитков. К концу весны 1915 г. «сухой закон» постепенно был полностью законодательно воплощен на территории Буджака. Отметим, что подпольное производство и торговля алкоголем так и не были прекращены окончательно¹⁴.

Таким образом, Первая Мировая война кардинальным образом повлияла на повседневную жизнь населения Российской империи в целом, и жителей Бессарабской губернии, в частности. Введение военного положения и «сухого закона», как его составляющей, стали необходимыми мерами для поддержания порядка на прифронтовых территориях, что бы те, в свою очередь, должны были служить надежным тылом и опорной базой обеспечения русской армии. В тоже время местное население столкнулось с дефицитом продовольствия и товаров первой необходимости. Местные власти всеми силами пытались побороть это явление, вызванное медленным экономическим развитием Российской империи и плохой подготовкой царского правительства к военным действиям.

REFERENCES

- Дроздов В. В., «Дефіцит споживчих товарів у містах Південної Бессарабії в роки Першої світової війни» / Дроздов Віктор Володимирович // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: збірник наукових праць. Серія «Історичні науки». – Ізмаїл, 2016. – Вип. 34. – стр. 60-64.
- Коммунальное учреждение «Измаильский архив», ф. 759, оп. 1, д. 161, 58 стр.
- Коммунальное учреждение «Измаильский архив», ф. 796, оп. 1, д. 17, 57 стр.
- Татаринов І. Є. Антиалкогольні заходи в Бессарабській губернії у 1914-1915 рр. / Іван Євгенович Татаринов // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2014а. – Вип. 1. – С. 34-38.
- Татаринов І. Є. Особливості військового стану в Бессарабській губернії (1914-1915 рр.) / Іван Євгенович Татаринов // Black sea.

¹⁴ Татаринов 2014а: 36.

Scientific journal of academic research. – Tbilisi, 2014b. – Vol. 10. – P. 52-56.

Татаринов І. Є. Участь мирного населення Бессарабії в обороні краю в 1915 – 1917 рр. (за матеріалами посаду Вилкове Ізмаїльського повіту) / Іван Євгенович Татаринов // «Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії» : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24-25 жовтня 2014 року). – Львів : ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2014c. – С. 88-92.

Mihai-Octavian GROZA*, Diana-Maria DĂIAN**

**LUCIAN BLAGA: MEMORIALIST OF THE FIRST WORLD WAR
AND OF THE EVENTS PRECEDING THE GREAT UNION**

Lucian Blaga: memorialist al Primului Război Mondial și al evenimentelor premergătoare Marii Uniri

Abstract: For many people «*Hronicul și cântecul vârstelor*», a paper studied during gymnasium and college years, rests after the completion of studies a simple paper that can be easily found in the compulsory school bibliographies, remaining however unexplored from a historical point of view. Read from a historical approach, the paper becomes an authentic source for outlining various experiences, ideas and social-political views. In the context of commemorating the centenary of the First World War, we aim through this study at re-introducing this paper in the historical debate by capturing the experience lived by young Lucian Blaga and by some of his family members during the war years and in the period preceding the Great Union, as well as the way in which these events had an impact upon them.

Keywords: Lucian Blaga, First World War, Great Union, memoirs, cultural history.

Lucian Blaga¹ (1895-1961), known to the public due to his quality of poet, dramatist, philosopher, translator, due to his volume entitled *Hronicul și cântecul vârstelor*, published after his death in the year 1965², is to be considered as author of memoirs. Studied during gymnasium and then in the first years of college, *Hronicul și cântecul vârstelor* remains for many people a simple literary work, met in the compulsory scholarly

*PhD Candidate, “Babeș-Bolyai” University, Cluj-Napoca, Romania; e-mail: grozamihai@ymail.com.

**PhD, “Babeș-Bolyai” University Cluj-Napoca, Romania; e-mail: diana_daian1989@yahoo.com.

Date submitted: August 9th 2017

Revised version submitted: August 25th 2017

Accepted: August 28th 2017

¹ Philosopher, poet, translator, diplomat, politician. Member of the Romanian Academy, professor at the University in Cluj, founder of “Saeculum” magazine, Nobel Prize nominee in 1965 (Blaga, 2013: 5-6).

² Started by Lucian Blaga in 1945 and finished in the spring of 1946 and referring to the period between 1895-1920 (Blaga, 2012: 7).

bibliographies, but in the hands of a historian this work becomes an authentic source for outlining various experiences, ideas and socio-political views belonging to the author, its memorial qualities investing it with a testimonial dimension³. Taking this assertive affirmation as a starting point, we will try to capture in our study the experience lived by the young Lucian Blaga during the First World War and the events preceding the Great Union, as well as the manner in which these events influenced his future evolution.

The study of memoirs relating to the First World War, to Romania and to the territories with Romanian inhabitants to this conflict and to the Great Union represents a struggle “[...] for re-making the collective memory” regarding an event with a major impact on the Romanian society⁴. Even though the bibliography dedicated to these events contains a relevant number of titles (general papers, special articles) published during the conflict but especially after the war, these concentrate on the military, political-diplomatic and socio-economic history and to a lesser extent on the cultural history of the war, on the history of representations, feelings and emotions belonging to the people who lived that period, simple and modest individuals that filled the battlefield or remained behind the front⁵, this last aspect becoming the object of the present study through the analysis of the memoirs signed by Lucian Blaga⁶.

In the summer of 1914, after having graduated from “Andrei Șaguna” College from Brașov and having passed the “maturity exam”, the young Lucian Blaga was returning home with the intention of following the courses in philosophy at the University in Jena, full of dreams and hopes which would shortly collapse. Travelling to Sebeș, dominated by the euphoria of having been liberated from scholar norms and regulations, the first sign of the future disaster would be received in the train station of Vințu de Jos: “[...] At Vințu de Jos I was on the verge of taking the train to Sebeș-Alba. At the moment between the two changes, when I moved my luggage from one train to another, within the train station appeared the rumour that Franz Ferdinand, the heir of the Habsburg throne had been killed. I took the train, taking this news with me. The stuffiness was accumulating. There was a moment of stupor. I stopped for a moment so as to think about the entire situation. Then I talked to my neighbour: «This means war». And like a bird claw a doubt entered my heart: will I still be departing for Jena in the autumn as I had decided?”⁷. The news of the crime, the imminence of the outburst of a conflict agitated not only the town inhabitants (that reunited themselves “in groups, on the rooftops”), but also the members of the Blaga family, in particular the young lawyer

³ Bocșan, 2015: 42.

⁴ Bocșan, 2012: 31.

⁵ Nicoară, 2009: 141-154; Groza, 2014a: 88.

⁶ Chapthers 28-43 from *Hronicul și cântecul vârstelor*.

⁷ Blaga, 2012: 155.

Lionel Blaga who in case of war would have been mobilized⁸. Soon, the hush before the storm came over the town, Lucian Blaga confessing that “[...] during the first two weeks of July, the press, the spirits and the public opinion did not seem to be so agitated so as to enforce in such a way the fear that we would be on the eve of a cataclysm. On the contrary, we had the impression that everything was directing to appeasement. And life was going on as if on earth nothing would have been possible”⁹.

In order to forget the concern provoked by the possibility of a conflict outburst, the young Lucian Blaga approached the newly-founded theatre group from Sebeş, coordinated by Nicolae Băilă, sponsored by an ASTRA's special fund; this was his first direct contact with the universe of theatre which would be useful to create his future dramas¹⁰.

In this elusive situation of calm, at the end of July 1914 came the news of the conflict outburst and of the general mobilisation¹¹. After the war statements, “exchanged as lurid greetings between nations”¹², war was also present in the Blaga family, the poet's elder brothers, Lionel and Longin, both sub-lieutenants in reserve, being obligated to abandon their family and go into the army (Lionel on the Galician front and Longin on the Bosnian one)¹³. The moment of the two elder brothers' mobilization, especially that of Longin, awoke in the young Lucian Blaga an intense patriotic feeling, illustrated by the blame put onto his elder brother who had come from Romania, where he had been active as a functionary in a factory in Bucharest, so as to answer the call launched by the emperor: “[...] within me there was wavering a desire to kick him because he was so lacking in conscience to follow the enrolment order. «You'd better stand on the other part! You'd better go into the Romanian army! If you were to collapse, we would know the reason!». I was blaming him for resting without words. He felt in the yard as a stupid, convinced that it was all about simple demonstrations and that there would be no war”¹⁴. For the same reasons and to be sure that his brother, Liciniu, at that moment in Romania, at Constanţa, would not repeat the same mistake, Lucian Blaga telegraphed him “not to follow the path of the imperial orders”¹⁵.

In this lurid atmosphere of despair and uncertainty, Lucian Blaga was thinking about the brothers over the Carpathians, formulating the logic question “What would Romania do?” in the conditions in which it had signed a secret treatise of adherence to the Triple Alliance¹⁶, a possible

⁸ Blaga, 2012: 155.

⁹ Blaga, 2012: 155.

¹⁰ Molda, 1999: 28-29.

¹¹ Mitu & Gräf, 2009: 255-256.

¹² Blaga, 2012: 158.

¹³ Bălu, 1995: 114.

¹⁴ Blaga, 2012: 158.

¹⁵ Blaga, 2012: 158.

¹⁶ Bărbulescu *et alii*, 2006: 340; Hitchins, 1996: 159-161.

answer coming in the moment when “[...] the factors in which destiny embodied decided that the Romanians should not go into army with Austro-Hungary. For us, Transylvanian people, this was the decision we had been waiting for with strong tenseness, a precise proof: that in spite of all obstacles Romania was searching for the path of its interests that were at the same time identical to all the Romanians’ interests”¹⁷.

As we have already stated, after passing the maturity exam, Lucian Blaga intended to attend the University of Jena, the outburst of the war baffling these plans of completing his studies. The concern and the wait for future evolutions awoke in the young Blaga a strong instinct of preservation, being convinced that he could flourish “for a higher goal in his life”, a reason which made him close himself into his own universe, dedicated to reading, philosophy and writing: “[...] In the loneliness of home I tried to find myself and I dedicated myself to writing. I filled in a few days a whole notebook with my notes. I exercised the method «of escaping without moving» as I called it, which would help me so many times from that moment on. I was taking notes regarding some studies of knowledge theories [...] I retired into my interior spinneys. I did not go out anymore. I hardly supported the human genre. This human genre that was capable to start such an incredible war for such stupid reasons! And just in the moment when from the shoulder blades of my adolescence should rise the secret wings of triumphant youth”¹⁸.

Once having returned home for recovering himself after being the victim of a poisoning attempt by a Ruthean peasant, Lionel Blaga advised his younger brother to follow the courses of the Theological Academy of Sibiu in order to avoid a possible enrolment, the dialogue being exactly inscribed: “«What would you do? The war will continue. You will be soon mobilised. The only hope will be for you to follow the theology courses at Sibiu. Only there will you find protection!» The advice seemed to be useful, but at the same time careless. Useful because it was leading me to a path I had been thinking about ashamedly, careless because it took me out of all my beautiful academic projects. «See», I told him, «your advice comes from a good thought, undoubtedly. You take care of me, so do I, that I cannot sleep anymore. It’s just that everything could transform into a question of conscience. You know that I totally dislike theology! «But no one obligates you to take the vow, nor to become a priest», Lionel answers «to avoid the war, that’s the question! Or do you have bones to disperse in Galicia for the emperor?»”¹⁹.

The pieces of advice provided by the elder brother would have a strong impact on the young Lucian Blaga who decided to renounce his

¹⁷ Blaga, 2012: 158-159.

¹⁸ Blaga, 2012: 161-162.

¹⁹ Blaga, 2012: 164-165.

plans and take the courses of the Theological Academy in Sibiu²⁰. Registered within this famous educational institution, in spite of being “popular” among the teachers, Blaga felt constrained to take part in the religious offices that “made a knot in my stomach”, reason for which he requested a dismissal (“for a vineyard crop, although I was not a vine grower”) for the entire school year²¹. During the period spent at Sibiu, Lucian Blaga approached his cousin, Veturia Triteanu (born Mureşan), married to the consistorial assessor Lazăr Triteanu (she will divorce him in 1920, marrying the poet Octavian Goga)²², who manifested toward the young student “in a feminine and maternal way at the same time”, concerned about bringing her contribution to his instruction, her company making him forget about the routine of the days passed within the theological seminary²³.

Once returned to Sebeş, for “the vineyard crop”, Lucian Blaga dedicated himself to reading and writing, a series of philosophical papers about the concepts of “materiality” and “energy” in the economy of the human intelligence dating from this period, papers which, in order to avoid censorship, were sent through Veturia Triteanu (who had gotten a passport for a travel to Bucharest) to the editorial board of the journal “Con vorbiri Literare”. At the same time, he began the collaboration with the editorial board of the journal “Românul”; in its pages Lucian Blaga published a series of reflections and notes which “unfortunately seemed to be overwhelmed by the pest print until not being recognised anymore”²⁴.

As the military conflict continued, Lucian Blaga appeared to be obligated in autumn of 1915 to resume the theological courses and to pass the residual examinations from the first year of studies. After passing the exams into the second year of studies, he returned to Sebeş, crossing between his personality and theology “a board of isolating earth flax”²⁵. The issue of Romania’s entering the war against Austro-Hungary and that of reuniting the nation dominated young Lucian Blaga’s mind during this period; he confessed the following: “[...] Reuniting the nation within its natural political boundaries was a promise made since my childhood by the leaf of the alder, by the lisp of the water and by the prophetic patter of wings in the air. I was raised up in the air of this promise [...] Oh how many times I saw myself desponding that the small Romanian country to which our souls were directing as if it were a huge field of sunflowers missed the opportunity, and this would not be repeated any more. Sometimes I believed that «the Country» had been stuck in the mud of its destiny. For two years the moments had been dropping in the chalice of

²⁰ Cărpinişianu, 2007: 207.

²¹ Blaga, 2012: 165-166.

²² Groza, 2014b: 38-41.

²³ Blaga, 2012: 166-167.

²⁴ Blaga, 2012: 169-170.

²⁵ Blaga, 2012: 176.

*impatience and the boundary from the mountains' peak did not move towards us, to open for a moment and then to close again after embracing us*²⁶.

In the summer of 1916, in the conditions of Lionel Blaga having to present himself to Vienna before a medical commission which had to decide whether he was capable or not to render military service, Lucian accompanied his brother, the mystery of the places and people met there being carefully described: “[...] With a clumsiness of a provincial, I tried to get on at the crossroads. The traffic was chaotic for the ear and chaotic for the eye not used to it. I took the avenue that made an internal circle over the Ring. I came to pass pedestrians. I looked at large. And I walked without a well-defined purpose. I could not abstain from looking round at the Viennese who all, without any distinction, put in their walk a thrilling agility that was opposed to the tense Sunday movement of the Transylvanian girls. And then all of them were blonde, blonde as if they wanted only the sun as testimony of their life. I arrived before the Parliament with an aspect of Greek memories; I saw through the leaves the profile of a huge building in an eclectic style: the town hall. Then I saw myself before the Burgtheater”²⁷. After four weeks, Lionel Blaga received the final decision, being disbanded, the two brothers travelling to Transylvania where they continued their activity: Lionel as a lawyer, Lucian as his assistant²⁸.

The much desired news of Romania's entering the war found Lucian Blaga in his brother's office, the euphoria of the moment being soon replaced with a deep feeling of insecurity because of the arrests, the evacuation and the deportation of a great number of intellectuals from their town²⁹. Advised by his elder brother, Lucian Blaga requested an authorization from the local police to depart for Vienna so as to register for university; he received it, leaving for Vienna the same day³⁰. In the Austrian capital, Blaga received the touching news of the defeat of the Romanian offensive from Transylvania and of the disaster from the Danubian front, the sadness and the despair being described in a tragic way: “[...] One day it was announced that the Romanian offensive in Transylvania collapsed. The Viennese press made public its hope that from now on not even a meter of land would be lost. Something was being prepared. An entire afternoon I walked along the Viennese streets, broody and deeply touched by the incoming news. I consistently nurtured, until incandescence, the thought that Romania's entering the war would rapidly lead to an end and that it was impossible for the Central Powers to resist. And now the thought was sizzling under a cold waterfall: in Transylvania the

²⁶ Blaga, 2012: 178.

²⁷ Blaga, 2012: 179-180.

²⁸ Blaga, 2012: 183-184.

²⁹ Stanca, 2015.

³⁰ Blaga, 2012: 185-186.

*Romanians were not advancing, while in the southern part everything was going badly*³¹.

In order to forget the sad news coming from Transylvania (especially that of Lionel's mobilisation), Lucian found an anchorage in his studies within the reading rooms of the library from the University of Vienna and during his walks³². In the atmosphere of the Viennese University, the young Lucian Blaga once again met Cornelia Brediceanu, his secret love from the period passed at the high school in Brașov, now a student of medicine, a beautiful love story beginning between them and getting married after a couple of years³³.

At the beginning of November 1916, a letter from Lionel Blaga informing Lucian that the period of signing up for the Theological Academy had already started, the institution having been moved to Oradea, forced him to leave Vienna and Cornelia in order to be present for the registration, the theological studies representing a sure defence against his enlistment³⁴. His stay in Oradea was followed by a sad note on Transylvania's social-political situation: “[...] *The atmosphere in Oradea was extremely suffocating from a political point of view. The Romanian fugitive intellectuals from different Transylvanian regions and especially from Sibiu were kept under control for each movement*”³⁵.

In the winter of the same year Lucian Blaga would again spend three weeks in the Austrian capital, a period during which he would have the possibility to observe the war blasting effects on the civil population subjected to numerous war loans and requisitions: “[...] *The phantasm of famine walked along the imperial capital. Only in marginal restaurants, with gardens that were losing themselves into the forest, one could find some primary resources that did not act up to their substantial names. In town the empire of the surrogate fully established. But also at the peripheries with traditional households the shortage was deep. Here the signs of the houses and the companies welcomed you like an unbelievable promise. A giant dairy entitled «Molkerei» flaunted with creamy letters above an entrance cheated you among the stables with the gurgle of milk in metal barrels, but once having entered you could not get even a little bit at the drop of a hat*”³⁶.

Once returned to Sebeș, Lucian Blaga dedicated himself to reading, writing and philosophy as well as to preparing the final exam for the Theological Academy, an exam promoted in the summer of 1917. Recently graduated, he departed for Vienna and decided to attend the courses of the Faculty of Philosophy for two reasons: on one hand, at that moment Vienna

³¹ Blaga, 2012: 189.

³² Blaga, 2012: 191-192.

³³ Blaga, 2012: 194-195.

³⁴ Blaga, 2012: 199-200.

³⁵ Blaga, 2012: 202.

³⁶ Blaga, 2012: 204-205.

represented the unique, big European city to which Transylvanian Romanians could direct themselves in an easy way, while on the other hand there was his beloved woman, Cornelia Brediceanu³⁷.

Once arrived in the Austrian capital, the young Lucian Blaga, contrary to the situation in his native town which “was not affected by the war”³⁸, came into contact with all kinds of lacks, the precarious situation and the quality of the aliments being highlighted within his notes too: “[...] in the Austrian capital the state of the aliments was reduced almost entirely to the extremely well-organized emission of over-drafted ration books. The fourth war year depleted us. For weeks we had not seen bread. Within the Academic Mensa behind the University, where we had breakfast, we were provided exclusively with surrogates and then surrogates of surrogates [...] once around noontime while I was in the middle of a book, I unexpectedly felt a hand on my shoulder. It was Dede Roșca, the only other Romanian student from Transylvania except from me at the Faculty of Philosophy from Vienna during the war years. He told me in a low voice a secret that was passed from one person to another: at the Academic Mensa there was a surprise waiting for us: pasta! [...] we bowed with an incredible appetite above the floury tubiforms from our plates. The pasta had a good flavour, even though they had a smell of millstone”³⁹.

The end of the war found Lucian Blaga working on his doctoral thesis in the Austrian capital. Here, on the grounds of the Austro-Hungarian monarchy’s collapse, the Romanians would soon have a great say in the matter of ensuring security and public order due to the Romanian Military Senate of the Officers and Soldiers coordinated by Iuliu Maniu and general Ioan Boeriu⁴⁰. The agitation provoked by the collapse of the Austro-Hungarian political regime, by the breakdown of the fronts, by the returning home of the soldiers, as well as by the advance of some socialist tendencies were suggestively outlined by Lucian Blaga who mentioned the following: “[...] The university courses started in an atmosphere of general tension [...] Bulgaria collapsed. In the Austro-Hungarian monarchy and in Germany the symptoms of breakdown multiplied from one day to another. Soiled by blood, the imperial symbols crashed. The students who had been fighting for years on the battlefield were turning back home. On the alleyways of the University many fighting faces marked by the experience of the war. Under the colonnades voices were heard. Alma Mater blackened by the smoke of the decline. In the library of the university where I collected material for my doctoral thesis you could see, as opposed to any code of moral behaviour, a young man rising to hold an

³⁷ Bălu, 1995: 168.

³⁸ Blaga, 2012: 207.

³⁹ Blaga, 2012: 214-215.

⁴⁰ Groza, 2015a; Groza, 2015b: 199-208; Groza, 2015c: 163-179; Groza et alii, 2017.

incendiary discourse. The rumour of the street was spread through the walls. The manifestations accelerated. Blowing papers announcing the revolution amalgamated with the autumn leaves. Both the manifests and the leaves were of ardent red. The masses from the peripheries appeared to be pushed by an absorption point from the centre [...] Beyond the Ring the deaf rumour of the moving mass was coming to our ears. No one could stop the assault. Chaotic times were coming”⁴¹.

In a town where the imperial symbols collapsed, situated on the verge of a civil war where riots, crimes, robberies and all kind of injustices were a common place, where the police neglected these manifestations when they were not organized by the police itself, Lucian Blaga decided together with his friend Dede Roșca to come back to Transylvania, both of them departing for Ardeal on the evening of October 30th. The train stations being blocked, both of them were obligated to take a military train that transported soldiers to Hungary, the atmosphere created by them being specific to terrorized people, strongly affected by all that a violent war situation could mean⁴²: “[...] After a couple of minutes the train was assaulted by the soldiers just having arrived from the southern front with all their equipment. Cries in all the languages of the monarchy could be heard. In particular Hungarian shouts could be heard: «Viva the Hungarian republic!». The echoes of the famine for freedom with Pusta accents multiplied, crossing from one coach to another. The train finally departed, straining under the weight of a fragment of a collapsed front [...] the soldiers awoke from the hard snore of the night and took their role of freedom protagonists. They were shooting from the windows like it was a game, having occasional targets in the air or in the fields. At stations the eye captured devastated boxes with the speed of the train”⁴³. Once arrived in Budapest the two of them took another train departing for Brașov via Arad, this time coping with Transylvanian and Banathian soldiers who were not second to the Hungarian colleagues: “[...] in the coach we were suffocating in the crowd that did not want to assign. The soldiers, arrested, were passing water from the windows, joking from a ballistic point of view”⁴⁴.

Once arrived in Sebeș on the morning November 1st 1918, although during his travel he had met the first signs of the future breakdown of the Austro-Hungarian monarchy, Lucian Blaga confessed that the small Transylvanian fortress “rested paradoxically in its past peace”, the gendarmes with a calm area “still wore their cock feathers on the town streets”, the Saxons being the only people “having brown and shocked faces”⁴⁵. On the next morning as if there were a sign, everything

⁴¹ Blaga, 2012: 230-232.

⁴² Audoin-Rouzeau & Becker, 2014: 59.

⁴³ Blaga, 2012: 233-234.

⁴⁴ Blaga, 2012: 235.

⁴⁵ Blaga, 2012: 235.

disappeared: “[...] all the Hungarian gendarmes, disguised in Wallachian priests, in peasants with trousers and in shepherds with sheep-skin coats, left the town in a short time, while a town hall servant was shot by unknown people after being pitifully taken from his bed into the town’s square”⁴⁶. It was the sign of the liberation, of the outburst of the revolution that led to the foundation of the councils and of the Romanian national guards, the new organs of Romanian authority. The same day a delegation of the town hall presented itself to the Blaga family’s house, asking the lawyer Lionel Blaga to accept the position of mayor “until the settlement of times”⁴⁷.

The moment of the outburst of the revolution in its popular phase with violent accents was fully described by Lucian Blaga, who in regards to the violence of the Romanian population from the communities limitrophe to Sebeş, mentioned the following: “[...] on the cold afternoon of the 3rd of November the Romanian population from Sebeş-Alba, reunited around the Church of the river, was on the move to the centre of the town, to the big market, having an importance place in a group of soldiers arrived on the morning from the battlefield and some local intellectuals [...] a strong danger raised upon the limitrophe villages that they would clash and assault the town [...] seeing all of this, the population hooked itself to the robberies. And there were people coming with their carriages as if they were on market days and tainting themselves without demur, taking everything to be taken from the basements and devastating the drinking house [...] and during midnight serious people were seen hijacking like in a dream which you are ashamed of”⁴⁸.

Soon afterwards “the order was re-established”⁴⁹, the new Romanian authorities being restored and proceeding “in a short period of time to take some measures with the purpose of avoiding the future disorders”⁵⁰, as well as of preparing the population for its participation in the Great National Assembly from Alba-Iulia on the 1st of December 1918.

Together with his brother, the mayor Lionel Blaga, the official representative and head of the delegation from Sebeş to the reunion in Alba-Iulia, Lucian Blaga took part in this noble event to which, apart from the sadness caused by the impossibility of participating in the reunion of the official delegations, he dedicated a consistent paragraph: “[...] on the morning of the 1st of December, as by following a sign, the Romanian population moved towards Alba-Iulia [...] it was a cold winter morning. Respiration materialized in invisible crystals [...] At Alba-Iulia I could not find a place in the reunion room. Lionel, who was part of the legacy, entered the room. I renounced with a wrench and I found my consolation

⁴⁶ Blaga, 2012: 236.

⁴⁷ Blaga, 2012: 236; Cârlugea, 2006: 80.

⁴⁸ Blaga, 2012: 236-238.

⁴⁹ Blaga, 2012: 238.

⁵⁰ Blaga, 2012: 237; Groza, 2014c: 126-155; Groza, 2015d: 139-174.

in the hope that my brother would inform me about all. I had however the advantage of walking from one place to another all day long on the field where the people reunited. It was an unbelievable rumour [...] that day I found out what the national, sincere, spontaneous, irresistible, organic, massive enthusiasm was. It was something that made you forget everything, even the left-handedness and the complete lack of routine of the speakers. In the evening, while we came back to Sebeş by the same carriage, both my brother and I felt like having «set» the basis of another Time, even if we did not do anything apart from «taking part» in a silent and insignificant way into an act that was realized through the force of destiny. The event at the crossroads, with its force and atmosphere, provided us with a historical conscience. When I crossed Lancrăm, my birth village, the path took us to the cemetery where near the Church my father was sleeping the sleep of the just at the roots of the poplar. The rumour of the wheels got into him and shook his bones. «Oh, If only our father knew what has happened», I said to my brother, turning my head to the cross from the cemetery [...] in the village there was dark and peace. When we were on the point of leaving the village, we heard from a courtyard, in an unexpected way, in the dark, a call of a child: «Viva the round Romania!»⁵¹.

The final notes regarding the period we have studied are dedicated to the moment of the Romanian troops' entrance to Sebeş and to the wave of enthusiasm provoked by it, as well as to Lionel Blaga quitting his office: “[...] finally on a December evening, the much desired troops entered the soul of the fortress. The enthusiasm and the joy of the population materialized in a huge round dance, that broke its circle, curling into a snail having as a model the sky fog which is searching for a new constitution and a new balance. Soon after the entrance of the Romanian troops, a moment meant to put an end to the uncertain state of transition and to mark the concrete integration of the nation in the Romanian enlarged state, my brother, who had had the attribution of controlling the fortress in its phase of uncertainty, quit the town hall, retaking his activity of freelancing”⁵².

After the end of the First World War and the instauration of peace, Lucian Blaga turned to Vienna where he resumed his studies in philosophy and biology, in 1919 making his debut with *Poemele luminii* and *Pietre pentru templul meu* (an anthology of aphorisms and notes), while in 1920 he presented his doctoral thesis entitled *Kultur und Erkenntnis*, after which he married Cornelia Brediceanu that same year, settling together in Cluj⁵³, inaugurating another episode in the life of the great poet-philosopher.

⁵¹ Blaga, 2012: 239-240.

⁵² Blaga, 2012: 241.

⁵³ Blaga, 2012: 5; Bălu, 1995: 223-261.

To conclude, we can assert that the memoirs volume *Hronicul și cântecul vârstelor* represents a real documentary source referring to the poet's as well as to his family's experience, that undoubtedly deserves a re-evaluation by researchers interested in the history of the Romanians' participation in the Great World War and the events preceding the Great Union, once more since in this period we commemorate the war centenary. Adhering to the idea promoted by the late Banathian historian Valeriu Leu, who has brought into spotlight the fact that "now like in other circumstances of the Romanian historical time, the roots of a historiography must be searched in memoirs"⁵⁴, we conclude by asserting that exploring memoirs related to the First World War and the Great Union like the one made during our study, outlining the experience lived by Lucian Blaga and by his family members, represents a historian's duty for better knowledge and for capturing a much more pronounced image of the events and characters involved, to put it in other words, for writing a cultural history of the war.

BIBLIOGRAPHY

- Audoin-Rouzeau, S. & Becker, A. (2014). *Războiul redescoperit (1914-1918)*, edition cared by Florin Țurcanu, Bucharest: Corint Printing Press.
- Bălu, L. (1995). *Viața lui Lucian Blaga*, Bucharest: Libra Printing Press.
- Bărbulescu, M. et alii (2006). *Istoria României*, Bucharest: Corint Printing Press.
- Blaga, L. (2012). *Hronicul și cântecul vârstelor*, edition by Dorli Blaga, Bucharest: Humanitas Printing Press.
- Blaga, L. (2013). *Trilogia cunoașterii*, Bucharest: Humanitas Printing Press.
- Bocșan, N. (2012). "Memoria bănățeană a Marelui Război și a Unirii cu România", in *Marele Război în memoria bănățeană (1914-1919)*, volume I, anthology, edition, study and notes by Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, Cluj-Napoca: Universitary Printing Press.
- Bocșan, N. (2015). "Memorialiști români din Banat despre Marele Război. motivația redactării scrisorilor", in Ioan Bolovan, Gheorghe Cojocaru, Oana Mihaela Tămaș (eds.), *Primul Război Mondial. Perspectivă istorică și istoriografică*, Cluj-Napoca: Center for Transylvanian Studies/Universitary Printing Press.
- Cârlugea, Z. (2006). *Lucian Blaga. Studii. Articole. Comunicări. Evocări. Interviuri. Comentarii critice*, Târgu-Jiu: "Măiastra" Printing Press.
- Cărpinișianu, R. (2007). *Contribuții la exegеза blagiană. Lucian Blaga - "Cântecul Vârstelor"*, Alba-Iulia: Altip Printing Press.

⁵⁴ Leu, 2012: 12.

- Groza, M. O. (2014a). "Pagini din memorialistica măruntă a Primului Război Mondial. Însemnările lui Radu Mărgean", in *Astra Salvensis*, year II, no. 3, 2014.
- Groza, M. O. (2014b). "Galeria sebeșenilor uitați: Veturia Goga (1883-1979)", in *Sebeșul Povestit*, year II, no. 3, 2014.
- Groza, M. O. (2014c). "Sebeșul și Marea Unire. Aspecte privind activitatea Consiliului Național Român din Sebeș (3 noiembrie 1918-13 februarie 1919)", in Ionuț Costea (ed.), *Sebeș-istorie și tradiții locale*, Sebeș: Emma Books Printing Press.
- Groza, M. O. (2015a). *Senatul Militar Român Central al Ofițerilor și Soldaților din Viena (31 octombrie-27 noiembrie 1918)*, Cluj-Napoca: Argonaut Printing Press.
- Groza, M. O. (2015b). "Pagini din activitatea Senatului Militar Român Central al Ofițerilor și Soldaților din Viena (31 octombrie-27 noiembrie 1918)", in Anamaria Macavei, Roxana Dorina Pop (eds.), *Consemnări despre trecut. Societate și imagine de-a lungul timpului*, Cluj-Napoca: University Printing Press.
- Groza, M. O. (2015c). "Drumul spre Alba-Iulia trece prin Viena. Activitatea Senatului Militar Român Central al Ofițerilor și Soldaților din Viena (31 octombrie-27 noiembrie 1918)", in Doru Sinaci, Emil Arbonie (eds.), *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, volume X, Arad: "Vasile Goldiș" University Press.
- Groza, M. O. (2015d). "Activitatea Consiliului Național Român din Sebeș și contribuția sebeșenilor la Marea Unire (noiembrie 1918-februarie 1919)", in Rodica Groza (ed.), *Sebeș, timp regăsit. Lucrările Conferinței "100 de ani de la declanșarea Primului Război Mondial. Contribuția sebeșenilor la război și Marea Unire"*, Sebeș: Emma Books Printing Press.
- Groza, M. O. et alii. (2017), *Romanians Defending Vienna. The Romanian Central Military Senate of the Officers and Soldiers*, Saarbrücken: Éditions Universitaires Européennes.
- Hitchins, K. (1996), *România 1866-1947*, translation by George G. Potra and Delia Răzdolescu, Bucharest: Humanitas Printing Press.
- Leu, V. (2012), "Memorialistica românească din Banat referitoare la Primul Război Mondial și la Unirea din 1918", in *Marele Război în memoria bănățeană (1914-1919)*, volume I, anthology, edition, study and notes by Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, Cluj-Napoca: University Printing Press.
- Mitu, S. & Gräf, R. (2009). *Geschichte der Neuzeit. Europa und die Vereinigten Staaten von Amerika. Innenpolitik, Internationale Konflikte und Beziehungen*, Klausenburg: International Book Access.
- Molda, D. (1999). *Lucian Blaga și teatrul Insurgentul. Memorii, publicistică, eseuri*, Bucharest: Anima Printing Press.

Nicoară, T. (2009). *Clio în orizontul mileniului trei, volume II, Noi explorări în istoriografia contemporană*, Cluj-Napoca: Accent Printing Press.

Stanca, S. (2015). *Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*, edition, introductory study, notes and indices by Mihai-Octavian Groza, Mircea-Gheorghe Abrudan, Deva/Cluj-Napoca: Diocese of Deva and Hunedoara Printing Press/Argonaut Printing Press.

Roland OLAH*

**GRUPUL „ROMÂNIA LIBERĂ” - ORGANIZAȚIA
ANTICEAUȘISTĂ A REFUGIAȚILOR ROMÂNI LA BUDAPESTA**

**“Free Romania Group” – the anti-Ceaușescu organization of
Romanian refugees in Budapest**

Abstract: Free Romania Group is the first organization of human rights and anti-communists founded by Romanian refugees on the Hungarian territory. The activities of the group from Hungary against the dictatorship of Nicolae Ceaușescu began in the fall of 1987, but the official date of establishment was March 1st 1988. Free Romania Group published the first Samizdat in Romanian in the Eastern bloc, with aid provided by the Hungarian opposition.

Keywords: Free Romania Group, Nicolae Ceaușescu, refugees, Hungary.

În România postbelică disidența anticomunistă se manifestă pe o scară largă, cuprinzând toate categoriile sociale, încă din primele zile ale prezenței armatei sovietice pe teritoriul românesc. Această disidență a românilor față de sovietici se manifestă în primul rând datorită diferențelor majore privind societatea, cultura, sistemul politic, apartenența la două „lumi” total diferite, dar și a atitudinii de „ocupant” manifestate de armata sovietică. De asemenea, memoria românilor este marcată de atitudinea și comportamentul soldaților sovietici, ce odată ajunși pe teritoriul românesc jefuiesc gospodăriile, magaziile, fabricile românilor, ucid și siluiesc mii de fete, femei și mame¹.

După intrarea în România a armatei sovietice se întorc în țară și vechii ilegați, diviziile de voluntari români din U.R.S.S., care completați de oportuniștii regimului și de tovarășii de drum acaparează toate funcțiile importante ale statului prin instalarea guvernului pro-comunist Petru Groza, falsificarea rezultatelor alegerilor din noiembrie 1946, reformele întreprinse în administrație, justiție, armată, agricultură, economie, desființarea forțată a partidelor istorice și forțarea abdicării Regelui Mihai

* PhD Candidate, University of Oradea, Romania; e-mail: rolandd.olah@gmail.com.

Date submitted: July 11th 2017

Revised version submitted: August 18th 2017

Accepted: August 20th 2017

¹ Faur 2000: 20-23.

I. Cele menționate mai sus contribuie la desfășurarea unei rezistențe anticomuniste în spațiul românesc, care se va manifesta atât pe plan cultural, cât și pe plan militar, rezistența armată din munții României fiind cea mai radicală formă de manifestare a anticomunismului din spațiul Europei Centrale și de Est. Conform datelor Securității, în perioada 1945-1959 au activat pe teritoriul României 1.196 grupări și „bande teroriste”². Mișcarea anticomunistă din România se distinge tipologic prin implicarea civică (organizații și grupări civice), implicarea intelectualilor (cercuri de intelectuali laici și clerici), implicarea muncitorească, implicarea țăranilor și implicarea studențească³. În ceea ce privește o etapizare a rezistenței anticomuniste, istoricul Doru Radosav aduce în circuitul istoriografic două perioade: cea de rezistență armată care se desfășoară în perioada 1944-1962 și cea de rezistență civilă ce se desfășoară în perioada 1953-1989⁴.

O disidență față de puterea comunistă se manifestă și prin *exilul intelectualilor*, care vor continua lupta anticomunistă până la destrămarea regimului ceaușist; în special această „luptă” se manifestă prin *cultură*. Exilul românesc a avut reprezentanți de seamă, cum ar fi Mircea Eliade, Paul Goma, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Gh. Calciu-Dumitreasa etc. Pentru a intensifica lupta anticomunistă, disidenții români se adună în jurul unor asociații sau uniuni, printre care amintim Asociația Britanico-Română sau Uniunea Mondială a Românilor Liberi.

*

Legislația maghiară nu permitea înființarea unor partide politice până la începutul anului 1989, însă reprezentanții opozitiei erau organizați în cluburi, uniuni, cercuri sau grupuri de prieteni. Guvernul maghiar folosea etichetele de *opozitie*, *grupuri alternative* și *mișcări*. Spre sfârșitul anilor '80, numărul acestor grupuri alternative crește cu rapiditate pe fondul democratizării Ungariei. Multe grupări aveau drept activitate principală promovarea minorității maghiare din Transilvania, ajutorarea maghiarilor și a românilor refugiați din România, dar și promovarea unor idei naționaliste. Astfel de grupări erau FIDESZ⁵ (Uniunea Tinerilor Democrați), MDF (Forumul Democrat Maghiar), Comitetul Maghiar Helsinki (filiala Federației Internaționale Helsinki), Szabad Kezdeményezések Hálózata (Rețeaua Inițiativelor Libere), Fiatal Ügyvédek Klubja (Clubul Avocaților Tineri), Erdélyi Magyarok Egyesülete (Uniunea Maghiarilor din Transilvania), Erdélyi Kör (Cercul Transilvănean), Lelkiismeret 88 (Conștiința 88). În acest areal al organizațiilor, cluburilor și al uniunilor se înscrive și grupul „România Liberă”, cu mențiunea că acest grup a fost înființat doar de *români refugiați* în Ungaria.

² Dobre 2003: 9.

³ Radosav 2006: 83-84.

⁴ Radosav: 87.

⁵ Kaszás 2014: 229.

În ceea ce privește data oficială a înființării Grupului „România Liberă” sau a Organizației „România Liberă” avem mai multe date, care reies din documentele elaborate și asumate de reprezentanții grupului. În apelul pentru participarea la protestul organizat de Grupul „România Liberă” în 23 august 1988 se specifică următoarele: „Organizația românilor refugiați din România *Grupul România Liberă* înființat în 29 ianuarie 1988”, în timp ce pe pagina online a grupului, creat în 2012 de către Mircea Băjan, este menționată data de 1 martie 1988⁶. Ideea grupului s-a născut încă din România și este o idee promovată de timișorenii Cornel Roșca și soția acestuia, Doina, și înfăptuită după ce în toamna anului 1987 s-au refugiat în Ungaria. Acest lucru fiind menționat și de istoricul Sabrina P. Ramet, care a afirmat că grupul a fost înființat în Banat, dar a activat în special în Ungaria, după ce membrii grupului s-au refugiat în țara vecină. Anunțul înființării va avea loc abia la 3 aprilie 1988 în Budapesta, în casa jurnalistului orădean Ara-Kovacs Attila. Conducerea grupării este asumată de un comitet executiv alcătuit din 10 reprezentanți. După profesii, în conducerea grupării regăsim un preot ortodox, patru ingineri, un programator, un electrician, un lăcătuș, un siderurgist și în cele din urmă un economist, Cornel Roșca, care deține și funcția de purtător de cuvânt al grupării⁷. Gruparea se lansează oficial doar în aprilie 1988, însă refugiații români se organizează încă din vara anului 1987 lansând petiții ambasadelor occidentale, celor din blocul sovietic și presei occidentale, atrăgând atenția asupra situației grave în care au ajuns români și România ceaușistă. O astfel de petiție, semnată „în numele a 23 milioane de români flămânzi”, lansată în 19 decembrie 1987 către comunitatea internațională, atrăgea atenția publicului larg asupra foamei generalizate în România și propunea soluția ca guvernele occidentale să nu mai accepte produse alimentare inscripționate „Made in Romania” în contul datoriei externe⁸. De asemenea, redactează și distribuie plante în Transilvania, dorind să își lărgescă cercul de susținători. Astfel, la momentul „oficializării” gruparea avea reprezentanți și în partea de vest a României, la Oradea, Arad și Timișoara.

Reprezentanții Grupului „România Liberă” au elaborat un *statut* al grupului, împreună cu o *declarație de principii*. Acceptarea celor două documente era condiție obligatorie pentru a deveni membru al grupului. Un alt criteriu pentru a deveni membru era obligativitatea de a fi născut în România. Denumirea oficială a grupării era „Gruparea România Liberă”, iar abrevierea denumirii este „GRL”. De asemenea, conform statutului scopul declarat al grupului era „lupta fiilor înfrățiti ai României, indiferent de naționalitate, împotriva tiraniei, dictaturii și naționalismului, pentru

⁶ România Liberă, www.freeromanigroup.com [Accesat 4.04.2017]

⁷ Declarația și apelul grupului România Liberă (1988, aprilie). *România Liberă*, p. 2.

⁸ Rumanian Dissident Group's Proclamation Concerning Famine in Rumania (1987, December 20). *Hungarian Press of Transylvania*, p. 1.

instaurarea libertății, democrației și respectarea drepturile omului". Forul suprem de conducere era Adunarea generală, constituită în proporție de 60% din membri GRL, iar între ședințele Adunării generale activitatea GRL era coordonată de Comitetul GRL, alcătuit din 9 membri plini și 3 membri supleanți. De asemenea, exista și o comisie de cenzori, alcătuită din 3 persoane⁹.

Reprezentanții grupului și-au impus șase *obiective*, care vor marca activitatea mișcării. Printre cele elaborate se găsesc „demascarea actualei stări de lucruri din România, a mizeriei morale și fizice în care este obligat să trăiască poporul român”, informarea populației României asupra existenței și activității grupului, sprijinirea și reprezentarea refugiaților români, încheierea de relații politice și diplomatice cu guverne, partide și organizații democratice pentru a prezenta situația românilor, punerea în valoare a intelectualității românești din țară și din exil, și în cele din urmă obținerea recunoașterii oficiale în plan internațional a Grupării „România Liberă”. Declarația de principii conține și *dezideratele* grupului, iar primul punct este alegerea unui guvern democratic. De asemenea, se mai dorea și alegerea unei Adunări Naționale și adoptarea unei noi Constituții care să garanteze alegeri libere, pluralism politic, libertatea de gândire și exprimare. O altă cerință se referea la schimbarea denumirii țării, a stemei și a imnului. Reprezentanții grupului au mai cerut și „promovarea unei politici externe (...) care să ducă la o economie și cultură de nivel european, la dispariția granițelor și la integrarea României în Statele Unite ale Europei”¹⁰. Pentru a-și promova ideile, acțiunile și evenimentele organizate începând cu luna aprilie, vor redacta samizdatul *România liberă* cu sprijinul tehnic oferit de Magyar Demokratikus Ellenzék (Opoziția Democrată Maghiară)¹¹.

Lansarea grupării a fost foarte bine primită de presă, în special de cea occidentală, fiind prezenți la eveniment reprezentanți ai presei maghiare de *opozиtie*, ziarul francez Le Monde și trustul de presă englez BBC. România Liberă a atras atenția occidentului prin faptul că pentru prima oară o grupare declarată anticomunistă se lansează într-o țară comunistă vecină. Trebuie să remarcăm că grupul de emigranți români a beneficiat de sprijinul necondiționat al Magyar Demokratikus Ellenzék (Opoziția Democrată Maghiară). Presa occidentală și redacția maghiară a Radioului „Europa Liberă” au sprijinit și promovat acțiunile grupării România Liberă, în timp ce redacția română a preferat să se delimitizeze de aceasta, refuzând orice colaborare și bănuind gruparea de colaborare cu Securitatea. Gruparea se extinde treptat, iar la începutul anului 1989 va

⁹www.freeromanigroup.com/web_menu/1%20General%20documents/Principles%20of%20Romania%20Libera/Statute%20of%20Romania%20Libera-RO.pdf [Accesat 4.04.2017]

¹⁰ Declarație de principii (1989, februarie). *România Liberă*, p. 2.

¹¹ Arhiva MTI, <http://archiv1988-2005.mti.hu> [Accesat 4.04.2017]

avea aproximativ 300 membri; în lipsa unui sediu întâlnirile se organizau în aer liber¹².

Chiar dacă nu s-au implicat activ în organizarea protestului împotriva sistematizării satelor și a urbanizării forțate din România¹³, au participat cu aproximativ 150 de români refugiați la uriașul protest *anticeaușist* organizat în 27 iunie 1988 la Budapesta. Cei aproximativ 200.000 de participanți i-au primit cu aplauze pe refugiații români, care au intrat în piață cu mai multe pancarte: *Trăiască prietenia popoarelor maghiare și române; Suntem împotriva demolării și falsificării istoriei; Jos Ceaușescu*¹⁴. Cu o lună înainte, în 26 mai 1988, au trimis o scrisoare¹⁵ ambasadorului României la Budapesta, Nicolae Vereș, în numele „comunității refugiaților din România”, prin care protestează față de sistematizarea satelor, ce reprezintă „o gravă eroare și denotă un profund dispreț față de poporul României”. Scrisoarea a fost semnată de peste 385 de reprezentanți ai grupului România Liberă.

România Liberă folosea deseori ca *instrument de luptă* împotriva regimului ceaușist petițiile și manifestele lansate și trimise agenților occidentale de presă. Într-o astfel de petiție lansată în 21 august 1988 a adus în atenția publicului intenția de a organiza un protest cu ocazia zilei naționale a României și de a ține 24 ore greva foamei. De asemenea, cu ocazia protestului au lansat și *revendicări* pentru o adevărată Românie *liberă*: desființarea dictaturii, organizarea de alegeri libere și introducerea de reforme democratice în România; salvarea trecutului istoric, cultura și tradițiile popoarelor din România, stoparea imediată a distrugerii satelor; abolirea cenzurii, libertatea de exprimare, asigurarea drepturilor omului; stoparea propagandei naționaliste și șoviniste; eliberarea deținuților politici și neîmpiedicarea de către guvern a înființării sindicatelor libere. Petiția asumată de conducerea executivă¹⁶ a adunat până în 1 septembrie 1988, cu sprijinul organizațiilor de opozitie din Budapesta, peste 6.000 de semnături pentru susținerea demersului¹⁷.

În scrisoarea deschisă adresată Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), Nicolae Ceaușescu este criticat în termeni duri după ce a dat glas nemulțumirilor privind documentul final în urma conferinței de la Viena, declarând că „semnarea actului final ar întoarce roata istoriei cu 500 de ani și ar însemna întoarcerea epocii inchiziției”¹⁸.

¹² Kaszás 2014: 240.

¹³ La reuninea plenară a CC al PCR din 23-24 iunie 1988 Nicolae Ceaușescu face un apel la accelarea planului privind sistematizarea satelor.

¹⁴ Arhiva MTI, <http://archiv1988-2005.mti.hu> [Accesat 4.04.2017]

¹⁵ 385 de refugiați la Budapesta cer să înceteze demolarea satelor din România. (1988, mai). *România Liberă*, p. 1

¹⁶ Virgil Pârvu, Mircea Băjan, Carol Simon, Iulian Budoiu, Nicolae Tecuceanu, Mihai Tecuceanu, Cornelia Ivan, Dumitru Borce, Aurel Chira și Dorin Costa.

¹⁷ A Romania Libera csoport augusztus 23-i felhívása. (1988, September). *Beszélő*

¹⁸ Open Society Archives, www.parallelarchive.org/document/1188 [Accesat 4.04.2017]

Poziția lui Nicolae Ceaușescu atrage nemulțumiri din partea reprezentanților „României Libere”, acesta fiind catalogat drept singurul care de „23 de ani are dreptul să gândească în țara sa și dorește să-și mențină acest privilegiu”. De asemenea, Nicolae Ceaușescu ar dori să își protejeze poporul, dar fiecare al 5-lea român este spionul Securității, catalogat drept „închiziția Majestății Sale”. Reprezentanții „României Libere” continuă critica față de politica lui Ceaușescu, pe care îl acuza de distrugerea țării: „acest <konduktor> a creat mai multe pagube țării sale decât cele două războaie mondiale și își continuă lucrarea vieții prin distrugerea a 8000 de sate”. În cele din urmă, scrisoarea se adresează și delegaților participanți la conferință și semnatarii le cer „să nu se lase intimidați de manevrele domnului Ceaușescu și să nu permită înșelarea speranțelor a sute de milioane de europeni”. Scrisoarea publicată în 9 ianuarie 1989 a fost semnată de către Mircea Băjan (geolog), Emil Iovănescu (traducător), Traian Manea (inginer) și Victor Urioc (grădinar)¹⁹.

Următoarea scrisoare deschisă elaborată de reprezentanții refugiaților românilor este adresată direct *cetățeanului* Nicolae Ceaușescu, care acuza grupul „România Liberă” de „acțiuni hortyste și revizioniste”²⁰. Prin această scrisoare gruparea încearcă o justificare a acțiunilor întreprinse și își prezintă reprezentanții ca „refugiați politic (...) am fost obligați să părăsim familia și patria noastră, în urma intimidărilor și umilirilor la care am fost supuși în ultimii 24 de ani, când spre nenorocirea unei țări binecuvântate de Dumnezeu, ați reușit să vă numiți conducător și să vă luați în mâna sceptrul comunist”. După care, redactorii scrisorii aduc o serie de acuze la adresa lui Nicolae Ceaușescu: „Vă acuzăm că în 1968 ne-ați înselat, deși noi am crezut în dumneavaoastră. Vă acuzăm de distrugerea României, mai semnificativ decât cele două războaie mondiale. Vă acuzăm de demolarea Bucureștiului și de furtul finanțelor necesare construirii palatului personal pentru «Geniul Carpaților cu suflet înflăcărat». Vă acuzăm de genocid, ce s-a realizat în mijlocul Europei, spre sfârșitul secolului al XX-lea. Vă acuzăm de comercializarea pe piața internațională a cetățenilor români. Vă acuzăm de violarea istoriei, prin identificarea dvs. cu eroii poporului român”. La sfârșitul scrisorii, conducerea executivă a grupării cere *cetățeanului* Nicolae Ceaușescu să demisioneze cu onoare, pentru a salva România și poporul român, încheiând cu următoarea propoziție: „România nici în trecut, nici azi și nici în viitor nu o să fie bunul personal al nimănui”²¹.

Protestelete organizate de „România Liberă” erau numeroase, dar numărul de participanți rar depășea 150-200 de persoane, chiar dacă evenimentele organizate se bucurau de sprijinul opozitiei maghiare și liderii

¹⁹ Ibidem.

²⁰ A Szabad România Csoport nyilt levele Nicolae Ceausescu elnök állampolgárhoz (1989, May 12). Petőfi Népe, p. 3

²¹ Ibidem.

lor marcanți luau parte constant la proteste. În cele ce urmează vă vom prezenta, pe baza unui raport informativ, protestul organizat de „România Liberă” în 23 august 1989, în parcul denumit „Parcul prieteniei româno-maghiare”. Din raport reiese că au participat la eveniment aproximativ 150 de oameni, printre care și reprezentanții FIDESZ și ai Uniunii Democraților Liberi. Înainte de începerea evenimentului, organizatorii au expus mai multe pancarte în jurul parcului cu următoarele sloganuri: „România trezește-te”, „România Liberă”, „Cea mai neagră zi a României”, „Brașov 15 noiembrie 1987”. Protestul a fost deschis de Mircea Băjan, care în numele grupării a declarat că „23 martie 1965, ziua alegerii lui Nicolae Ceaușescu este cea mai neagră zi din istoria României, fiind declarată zi de doliu național”. În continuare a luat cuvântul Emil Iovănescu, care a vorbit despre o „greșeală istorică” - momentul alegerii lui Nicolae Ceaușescu ca secretar general al Partidului Comunist: „suntem conduși de un nebun, iar în istorie se poate compara doar cu Hitler. Este responsabil de moartea a zeci de mii de oameni”. Spre sfârșitul evenimentului participanții au aprins 24 de lumânări pentru fiecare an de „domnie” a lui Nicolae Ceaușescu, după care organizatorii au cântat „Deșteaptă-te române”, iar participanții maghiari imnul secuiesc²². Reprezentanții grupului român participau de asemenea în mod constant la evenimentele organizate de opoziția maghiară, fiind prezenți la dezbateri, proteste, mese rotunde, cercuri literare, exprimându-și poziția privind temele de interes în cadrul întâlnirilor²³.

Grupul a fost deosebit de activ în ceea ce privește lansarea de petiții către ambasadele occidentale, dar și către ambasada sovietică sau chiar către Mihail Gorbaciov²⁴, având reprezentanți în marile capitale europene care în mod constant au transmis guvernelor occidentale textele redactate de către comitetul executiv. De asemenea, beneficiind de o simpatie generală din partea presei, ei sunt invitați la emisiuni de radio, dau interviuri și participă la emisiuni televizate. Importanța grupării este dată și de relația bună ce era cultivată cu celalalte organizații din opoziția maghiară, unele grupări chiar ajutând grupul refugiaților români cu mașini de tipărit (pentru tipărire samizdatului România Liberă), cu sedii pentru întâlniri, participări reciproce la evenimente sau chiar cu finanțele necesare pentru organizarea evenimentelor. Această colaborare între cele două grupări de opoziție are putere de exemplu, binecunoscută fiind relația istorică tensionată între români și maghiari, iar evenimentele petrecute pe parcursul secolului al XX-lea contribuind la tensionarea relațiilor româno-maghiare.

²² Open Society Archives, www.parallelarchive.org/document/1540 [Accesat 4.04.2017]

²³ Radio Free Europe's Rumanian Broadcast Changes It's Tune. (1988, September 8), *Hungarian Press of Transylvania*. p. 1

²⁴ Situation Report by Vladimir Socor. Radio Free Europe Research <http://osaarchivum.org/files/holdings/300/8/3/pdf/120-2-1.pdf> [Accesat 4.04.2017]

Această relație apropiată cu cercurile opozitiei maghiare, dar și tolerarea pe teritoriul Ungariei comuniste a unei organizații străine anticomuniste sunt puse în discuție în istoriografia română, în special prin istorici proveniți din zona fostei Securitate. Chiar dacă informațiile despre grupare și activitatea întreprinsă nu sunt considerate semnificative, aceasta este privită drept „unealta” Securității maghiare pentru răsturnarea regimului ceaușist. Revista *Securitatea* destinată cadrelor Departamentului Securității Statului acuza în martie 1988 grupul România Liberă, organizația „aşa-zisilor «refugiați politici» că realizează „sistematic acte dușmănoase, antiromânești” contribuind la destabilizarea internă a țării atât prin acțiuni directe, cât și prin menținerea unei propagande „denigratoare și calomniatoare la adresa politicii generale a partidului și statutului nostru, cu sublinieri speculative și diversioniste”²⁵. Conform istoriografiei române provenite din zona fostelor cadre ale Securității, gruparea înființată în septembrie 1987 avea ca scop declarat răsturnarea regimului din România, având sediul la Budapesta, iar mai târziu la Bicske. Organizația a fost condusă la început de Marian Roșca, cel care a „recunoscut” că a fost recrutat și instruit de instructori profesioniști. Conform istoriografiei române, „România Liberă” a realizat inclusiv un guvern în exil și nu a fost decât un paravan al Securității maghiare, care la Bicske a organizat instruirea a peste 400 de refugiați români pentru „acțiuni de gherilă urbană în România”. Instructorii erau români, șeful grupării fiind Manea Grigore (Manea Gheorghe), originar din Ploiești. De asemenea, se presupune că în tabăra de la Bicske au fost tipărite și materialele de propagandă trimise în România. Începând cu septembrie 1989, Securitatea română a observat un flux neobișnuit pe granița de vest, unde creștea în mod constant numărul celor care treceau ilegal granița dinspre Ungaria spre România. Concomitent autoritățile maghiare aduceau la punctul de control al trecerii graniței grupuri de persoane (uneori peste 20 de oameni) despre care pretendeau că sunt refugiați români prinși în Ungaria. Se menționează că în urma activităților informative întreprinse în rândul refugiaților români din Ungaria, cei mai mulți recunoșteau că au fost instruiți la Bicske, în tabăra „României Libere”, pentru a participa la răsturnarea regimului²⁶.

În timp ce în istoriografia română gruparea „România Liberă” este prezentată ca una ce atenta la securitatea, siguranța și granițele statului și ale ordinii sociale, fiind „unealta” grupărilor străine, istoricul Sabrina P. Ramet (în lucrarea *Social Currents in Eastern Europe: The Sources and Consequences of the Great Transformation*) prezintă grupul refugiaților ca fiind profund anti-ceaușistă și în același timp simpatizant al ideilor propuse de Gorbaciov pentru reformarea țărilor comuniste. Conducerea grupării chiar a luat legătura cu ambasada sovietică de la Budapesta pentru a primi

²⁵ Crăciun & Oprea 1989: 20-21.

²⁶ Mălureanu 2010: 19-22; Flore 2014: 25; Lupu 2012: 28-30.

sprijin din partea blocului socialist în vederea demarării *reformelor gorbacioviste* și în România, însă au fost *refuzați* de dipomații sovietici, considerând că nemulțumirile interne trebuiau rezolvate în interiorul țării²⁷.

Considerăm necesare de adus în discuție, dacă acțiunile întreprinse de reprezentanții grupului au fost unul anti-românesc sau doar unul anti-ceaușist. De mai multe ori fiind acuzați că au acționat împotriva *intereselor românești*, inclusiv președintele României, Nicolae Ceaușescu a acuzat reprezentanții grupării de „revizionism și acțiuni hortyste”. În schimb, membrii grupului s-au declarat permanent români obligați să părăsească „patria noastră”, sentimentul românesc declarat și prezentat fiind unul puternic.

*

Gruparea „România Liberă” înființată la începutul anului 1988 a fost una dintre cele mai active grupări disidente din exilul românesc, având sprijinul opoziției maghiare, dar și a guvernului maghiar, care a tolerat pe teritoriul Ungariei existența unei asemenea grupări străine anti-comuniste și anti-ceaușiste, care milita deschis pentru răsturnarea regimului condus de Nicolae Ceaușescu. Grupul își propunea să aducă în atenția publicului internațional problemele și situația în care se aflau români în interiorul țării, dorind astfel ca puterile occidentale să contribuie la schimbarea președintelui României, care în percepția lor era *sursa* situației interne dezastroase, dar și un *obstacol* în calea reformelor socialiste promovate de Mihail Gorbaciov și implementate în blocul sovietic. Reprezentanții grupării considerau primordială implementarea acestor reforme, pentru că inclusiv forma lor de organizare și activitatea desfășurată se bazau pe principiile promovate prin *glasnost*: deschidere, reforma cenzurii, libertate de exprimare sau transparență.

Deoarece grupul a fost bine primit în Occident de către guvernamentalii și jurnaliștii, pentru administrația ceaușistă el reprezenta o amenințare. Aducerea în atenția internațională a problemelor interne a fost nedorită de conducerea României și a reprezentat o presiune constantă pentru ultimii ani ai regimului.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare:

Beszélő, 1988

Hungarian Press of Transylvania, 1987, 1988

Petőfi Népe, 1989

România Liberă, 1988, 1989

²⁷ Sabrina P. Ramet 1995:147

Lucrări edite:

- Crăciun, Mihai, lt. col. & Oprea, Florin, col. (1989). „Recrudescența activităților naționalist-iredentiste îndreptate împotriva R.S. România. Necesitatea cunoașterii și stăpânirii fenomenului naționalist-iredentist maghiar” în *Securitatea*, nr. I (85), București, pp. 20-21.
- Dobre, Florica (coord.) (2003). *Bande, bandiți și eroi. Grupurile de rezistență și Securitatea (1948-1968)*. București: Editura Enciclopedică, p. 9
- Faur, Antonio (2000). *Comportamentul militarii sovietici în județele din vestul României (1944-1945)*. Oradea: Editura Universității din Oradea, pp. 20-23
- Flore, Nicolae, gl. bg. (r) (2014). „Decembrie 1989: aspecte inedite din Timișoara” în *Vitralii, lumini și umbre*, anul IV, nr. 21, București, p. 25.
- Kaszás, Veronika (2014). „A magyarországi «alternatív szervezetek» fellépése az erdélyi menekültek ügyében 1988–1989-ben” în *Multunk*, 2014, nr. I, p. 229.
- Lupu, Corvin (2012). „Preliminarii la evenimentele de la Târgu Mureș din martie 1990” în *Vitralii, lumini și umbre*, anul III, nr. 10, București, pp. 28-30.
- Mălureanu, Vasile, gl. ng. (r) (2010). „Evenimentele din decembrie 1989 în percepția unui ofițer de informații interne” în *Vitralii, lumini și umbre*, anul I, nr. III, București, pp. 19-22.
- Radosav, Doru (2006), „Rezistență anticomunistă armată din România între istorie și memorie” în Ruxandra Cesereanu (ed), *Comunism și represiune în România: istoria tematică a unui fratricid național*. Iași: Polirom, pp. 83-87.
- Ramet, Sabrina P. (1995). *Social Currents in Eastern Europe: The Sources and Consequences of the Great Transformation*. London: Duke University Press, p. 147

Resurse online:

- A România Liberă Csoport levele a Ceaușescu-féle népírtás ügyében, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára - ABTL, 13 ianuarie 1989, OSA (Open Society Archives), Budapest, www.parallelarchive.org/document/1188, [Accesat 4.04.2017]
- Pagina online a *Grupului România Liberă*, www.freeromanigroup.com, [Accesat 4.04.2017]
- Radio Europa Liberă*, emisiunea din 12 iulie 1988. Arhiva Magyar Távirati Iroda – MTI (Agenția Maghiară de Presă), <http://archiv1988-2005.mti.hu>, [Accesat 4.04.2017]
- Radio Europa Liberă*, emisiunea din 28 iunie 1988. Arhiva MTI, <http://archiv1988-2005.mti.hu>, [Accesat 4.04.2017]

Situation Report by Vladimir Socor, Radio Free Europe Research,
<http://osaarchivum.org/files/holdings/300/8/3/pdf/120-2-1.pdf>
[Accesat 4.04.2017]

Statutul Grupului „România Liberă”,
www.freeromaniagroup.com/web_menu/1%20General%20documents/Principles%20of%20Romania%20Libera/Statute%20of%20Romania%20Libera-RO.pdf, [Accesat 4.04.2017]

Tájékoztató a Romania Libera csoport által tartott tüntetésről, Magyar Országos Levéltár, 23 martie 1989, OSA (Open Society Archives), Budapesta, www.parallelarchive.org/document/1540, [Accesat 4.04.2017]

ANEXĂ

Scrisoare deschisă către Ambasadorul României la Budapesta

Sursa: www.freeromanigroup.com

Cezarina CHIRICĂ*

TURKEY'S SECULARISM AFTER THE 2016 FAILED MILITARY COUP AND THE STATE'S DEGÜLENIZATION

Secularismul Turciei după tentativa de lovitură de stat din 2016 și procesul de de-gülenizare a statului

Abstract: This article aims to establish how the political events of 2016 in Turkey have shown that the real threat is not outside the country, but within itself. The effects of Turkey's coup attempt are felt beyond the political scene in Ankara. Erdoğan's regime is becoming more and more autocratic, and tens of thousands of its opponents have ended in prisons under the accusation of being "gülenists". Beyond that, Turkey seems to be at a crossroad, and the path that seems tempting to take is to move further away from the European Union and its traditional Western allies. The attempted coup from the night of July 15th 2016 shocked international public opinion, surprised the government of Ankara and was like a stab for the Turkish people. What led to the 2016 attempted coup in Turkey? What are its consequences? What lesson did the government, but also the Turkish people, learn? What has changed in Turkey since that event?

Keywords: AKP, coup, Erdoğan, gülenists, purge

Turkey has been in the attention of international press on all continents for many years now. Firstly, due to its geographical position, Turkey, the country on two continents, the Ottoman Empire's legacy, represents a bridge between the Mediterranean Sea in the South and the Black Sea in the North. Its geostrategic position dictates the spheres of influence of which it belongs to.¹

Secondly, as an international actor, Turkey is in an eternal space dilemma: where is it better or where does it have more devoted friends – in the East or the West? Since Turkey is surrounded by conflicts at a regional level (Iraq and Syria in the South, Caucasus and its frozen conflicts in the

* PhD Candidate, University of Bucharest, Romania; e-mail: cezarina.chirica@drd.unibuc.ro

Date submitted: August 6th 2017

Revised version submitted: August 18th 2017

Accepted: August 20th 2017

¹Weiker 1981: 9.

North, the Balkan conflicts in the Northwest)², its role in the region is more active, with the tendency of becoming a state with absolute decisional power. Although the “zero problems with the neighbours”³ and “the establishment of balance between freedom and security”⁴ policies have been launched externally, the outbreak of the war in Syria and Turkey’s categorical position against Bashar Al-Assad’s regime along with the worsening of its relations with Iran have transformed these national doctrines into vague memories. Yet, despite its modest energy resources, Turkey has a substantial geopolitical importance, which allows it to be an energy corridor that unites the East with the West.

The effects of Turkey’s failed coup are still felt today. On the evening of July 15th 2016, the Turkish army attempted a coup against President Recep Tayyip Erdogan’s regime. The streets and airspaces of Ankara and Istanbul as well as public institutions were hauled by soldiers, tanks, aircraft, gunfire and civilians.⁵ A part of Turkey’s army tried to overthrow president Erdogan from the government, with the intention of establishing a constitutional order in the country and preserving the secularist ideas on which the Republic of Turkey was founded in 1923. The Bosphorus Bridge and the Fatih Sultan Mehmet Bridge linking Istanbul’s Asian and European parts were blocked by the army, the activity of the two Istanbul airports was stopped, and gunfire and explosions could be heard in both Istanbul and Ankara. The TRT public television station was besieged and occupied by the same army and a state of general chaos quickly encompassed Turkey. The Chief of the General Staff was taken hostage, as were the public television reporters who were detained by the military. The army announced the takeover of power and the imposition of the martial law, while promising a new Constitution.⁶

All this time, the information about President Erdogan was uncertain. The possibility of him being on vacation in Bodrum was taken into account, but then he also announced that he would come out for statements. Finally, Erdogan intervened live at CNN Türk through *Facetime*, because all other networks were blocked. The President urged the Turks to go out into the streets to defend democracy, assuring them he was still the head of state. Erdogan was on a plane that was not allowed to land in Istanbul, so he was trying to get asylum in Germany. It was only during late that night that he landed in Istanbul where he was met by a large number of supporters, but the hostility was far from over in Ankara. People went out into the streets. Almost 300 of them died, while over 1,400 were

²Insel 2017: 12

³Davutoğlu 2001: 54.

⁴Davutoğlu 2001: 54.

⁵Safety Global: <https://www.safeyglobal.com/case-study-failed-coup-detat-in-turkey> [Accessed on July 26, 2017]

⁶Middle East Institute: <http://www.mei.edu/content/article/unpacking-turkey-s-failed-coup-causes-and-consequences> [Accessed on July 26, 2017]

injured. The President promised them that the guilty ones would pay, and that even the death penalty would be taken into consideration.⁷ Erdoğan quickly accused the low-ranking military officers who rebelled against their superiors. Later, he pointed his finger across the Atlantic to Pennsylvania, home of his great rival, Fethullah Gülen, a 76-year-old Imam who went into self-imposed exile when he moved from Turkey to the United States in 1999 to follow a medical treatment, and later settled in Saylorsburg, Pennsylvania. The exile was generated by policy grudges promoted by the country's leadership during that period.⁸

Immediately after the capture of the putschists by the Turkish army, President Erdoğan accused Gülen of being behind the coup. Former friends and allies, now virulent opponents, the hatred between Erdoğan and Gülen had broken out four years before, following Turkey's biggest corruption scandal involving several people close to the president, including his son Bilal. The media outlets owned by Gülen accused Erdoğan of corruption. In return, Erdoğan accused Gülen of "setting up a parallel state meant to overthrow him from power."⁹ From there on, rounds of mutual accusations of the former allies began and Gülen was declared the "First Public Enemy"¹⁰ of Erdoğan's regime. The closing of a series of Dershane¹¹ courses in Turkey (), a project for which enormous amounts of money have been spent, has increased the tensions between the Islamic-conservative Turkish president and the self-exiled cleric. Following the coup attempt, Turkey has demanded Gülen's extradition by the United States¹², but this has not yet happened, the USA claiming that there is no evidence that the former imam was involved in organizing the failed coup.

Gülen leads a world social movement known as the "Gülen Movement" (Hizmet) which currently includes several million followers, with a network of more than 800 schools around the world and projects focused on civil society and non-profit organizations. He is a promoter of inter-confessional dialogue and religious tolerance. Despite the values on which his teachings are based, he was accused by Turkish secularists of wanting to establish *sharia* laws. Moreover, he is seen as "the man of the

⁷Middle East Institute: <http://www.mei.edu/content/article/unpacking-turkey-s-failed-coup-causes-and-consequences> [Accessed on July 26, 2017]

⁸Al-Monitor: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/04/turkey-fethullah-gulen-cleric-opposition-erdogan-akp.html> [Accessed on July 26, 2017]

⁹Al-Monitor: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/07/turkey-coup-anniversary-gulen-speaks.html> [Accessed on July 26, 2017]

¹⁰Ibidem.

¹¹Extra-curricular courses.

¹²"I appeal to the United States and President Barack Obama. Dear Mr. President, I have told you this before. Either you arrest him, or send Fethullah Gülen back to Turkey. You did not listen. So I'm telling you again, after this attempted coup. Extradite this man from Pennsylvania to Turkey! If we are strategic partners or model partners, do what is necessary!" CNN: <http://edition.cnn.com/2016/07/17/politics/erdogan-extradition-fethullah-gulen-turkish-coup/index.html> [Accessed on July 26, 2017]

United States of America” by a broad circle in Turkey, or called “Agent Gülen.”¹³ Gülen’s organization, which derives from Sunni Islam and has been officially designated as a terrorist organization, was suspected of being behind the attempted coup. Fethullah Gülen categorically denied having played any part in the coup, condemning it “in the strongest terms.”¹⁴

This was not the first coup or attempted coup in the history of modern Turkey. The country has a rich past of such events, with hundreds of thousands of executed people, and many Turks have lived such moments in 1960, 1971, 1980, 1993 and 1997 with the so-called “postmodern coup d'état”¹⁵ (Darbe post-modern). The Turkish armed forces have always been considered a protector of democracy and laity, a defender of secular values imposed by Mustafa Kemal Atatürk - the founder of the Republic of Turkey. The failed junction in July raised several questions in the Turkish society, but especially in the western world. Some theories have portrayed Erdogan as the organizer of his own coup, thus seeking to increase his authority. According to other theories, the Turkish authorities knew about the putschists’ plans and let them act, in order to be able to breach them more easily and have a “victim president” who would have more arguments in favour of the establishment of a presidential regime in Turkey (that will accentuate and increase the powers of the head of state).¹⁶

For a country that experienced that many coups and coup attempts, many would say that this one was negligent and disorganized. First of all, Erdogan did not give in to the military, as most administrations did. In fact, when the army rejected his election as president, Erdogan ordered a referendum and won. Secondly, while the military managed to take over the state television, the other news channels were still transmitting. Erdogan’s counterpart was *Facetime*, through which he urged his supporters to flood the streets of Turkey, thus cancelling the declaration of martial law and siege. Even after the attempt was over, officials in Turkey were still calling on people to stay on the streets and markets as a measure of protection against any other attacks. The president’s proposal was a success because he gathered large crowds of supporters who went on the streets all over the country and, in some cases, even faced the soldiers. Another sign of how little public support the plotters had is that even Erdogan’s fiercest critics condemned the attempt, including all three main opposition parties.

When it comes to Erdogan’s popularity, his most affectionate supporters say they are willing to give their lives for him. People have listened to the President, put the country’s future before themselves and went to empty-handedly fight the putschists. 241 of them lost their lives,

¹³Al-Monitor: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/04/turkey-fethullah-gulen-cleric-opposition-erdogan-akp.html> [Accessed on July 26, 2017]

¹⁴Ibidem.

¹⁵Mango 2005: 48.

¹⁶Middle East Institute: <http://www.mei.edu/content/article/unpacking-turkey-s-failed-coup-causes-and-consequences> [Accessed on July 26, 2017]

and 2,797 were injured.¹⁷ The photographs of the deceased are still displayed in all metro and bus stations in the busiest locations in Istanbul. The descriptions of these photos mention the names, occupation, and how these people died. In Turkey they are called "martyrs" - a term that raised many contradictions in society. These photographs with a special symbolism send a strong message to both Turkish citizens and those who visit this country. While opposition leaders and parties tend to limit themselves at a regional level, Erdoğan has supporters in both main cities and small towns, as well as in rural areas in Turkey.¹⁸

Despite all these theories and scenarios, the coup of July 15th led to a social coagulation of the Turks - people of different ethnicity, religion, political preferences stood together in front of a common adversary, marching around for days and chanting nationalist slogans. Istanbul was studded with the slogan "*Biz milletiz Türkiye'yi darbeye teröre yedirmeyiz*" (We are the nation. We will not let terror and hysteria take over Turkey)¹⁹. Detainings and mass arrests, dismissals, death threats, intimidation, all were the components of a horror plot that swept across Turkey. Turkey is now under more uncertainty. With Erdoğan emerging victoriously from the biggest challenge a Turkish politician can face, he is in an even better position to strengthen his power.

In a democracy, parties are in fact competitive traders, and in theory ready to honour the demands of the electorate. The traders' power to adapt according to time, trends, and demands separates them as potential and profit.²⁰ In general, any party tries to cover as much as possible from the electorate, but in reality all of them are drawing limits based on the relationship between what they supply and how big the demand is. Finally, any party addresses its electorate, and it cannot be united with others, although they can intersect in limited situations. Far from theory, most politicians know their voters, address them, but they will always push for a wider audience. Among these, there is still a charming, chaotic opportunism of those units that know how to impersonate the skeleton of society, favouring this game in order to facilitate hegemony. In this sense, the theory of the "Centre-Periphery" relationship of Şerif Mardin, a political scientist and Turkish sociologist, lends itself to the Turkish society, but is contrasted by AKP's striking of becoming hegemonic. Although the "Centre-Periphery" is a framework of analysis, a methodology, it will be strongly exempt from certain developments in the modern, quasi-dynamic history of Modern Turkey.²¹

¹⁷Ibidem.

¹⁸Insel 2017: 83.

¹⁹Middle East Institute: <http://www.mei.edu/content/article/unpacking-turkey-s-failed-coup-causes-and-consequences> [Accessed on July 26, 2017]

²⁰Altunisik & Tür 2004: 65.

²¹Mardin 1973: <https://ondercetin.files.wordpress.com/2010/10/center-periphery-relations.pdf> [Accessed on July 26, 2017]

Erdogan was always open about his ambitions, but there were always obstacles and challenges.²² Now, with all the dismissals, there is concern that it is still not surely known if the Turkish president is only targeting the actual authors of the coup, or if he will turn this opportunity into a hunt against anyone who will stand against his regime. Erdogan is also taking into account the reinstatement of the death penalty, with the risk of shattering any chance of entering the EU. So far, 76,597 people suspected of being followers or sympathizers of the Turkish cleric Fethullah Gülen were fired, 18,756 people arrested, including magistrates, military, judges, prosecutors, 131 media institutions closed (3 news agencies, 16 televisions, 23 radio stations, 45 newspapers, 15 magazines, 29 publishing houses), 35 medical institutions, 104 foundations, 109 student hostels, 934 private schools, 1,125 associations, 15 universities, 19 trade unions.²³ As the Turkish president has stated, “the revolt was a gift from Allah, because it will help us clean up the army”²⁴, but, as mentioned above, the cleaning did not just stop at the army. The state of urgency decreed immediately after July 15th was prolonged on October 11th 2016, which means that mass cleansing can continue under legal guard.

In a referendum held on April 16th 2017, Turks voted to introduce a reform that gives more prerogatives to the president. The 18 amendments primarily addressed the prerogatives of executive and legislative power. These include:

“The president will appoint the cabinet and will have a number of vice-presidents. The Parliament will no longer monitor ministers and will no longer have the right to initiate censure motions.

The president will no longer have to remain neutral, but will be able to maintain his political affiliation.

The number of Members of the Parliament increases from 550 to 600, and the minimum age is lowered to 18.

The President can be dismissed by Parliament. Currently, he can be prosecuted by the Treason Legislation.

Military Courts will be abolished.

The president will be able to name 4 of the 13 judges of the highest court in the country.”²⁵

Today, the Turks are much more preoccupied with what they say and how they behave in public, but too few are those who openly express their dissatisfaction with the atrocious actions of the government. Talks on the reintroduction of the death penalty only exacerbate the avalanche of criticism from the European Union, NATO and other international

²²Safta & Felezeu 2011: 87.

²³Middle East Institute: <http://www.mei.edu/content/article/unpacking-turkey-s-failed-coup-causes-and-consequences> [Accessed on July 26, 2017]

²⁴Euractiv: <http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/erdogan-says-coup-was-gift-from-god-to-re-shape-country-punish-enemies/> [Accessed on July 27, 2017]

²⁵The Telegraph: <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/04/17/recep-tayyip-erdogan-won-turkish-referendum-happens-now/> [Accessed on July 27, 2017]

structures towards the Ankara government.²⁶ A country bathed in corruption scandals, with a widespread economy of endless terrorist attacks and unbalanced dialogue with its neighbours, a “prison country” for hundreds of journalists, a country with a president accused of populism and authoritarianism, who uses religiosity for political purposes, a president for whom the notion of freedom of expression is foreign, but who in July 2016 was saved by social media and the Internet, is the image of Turkey and its leadership in recent years.

Conclusions

The failed coup of July 15th has radically changed the state of affairs in Turkey. Society suffered, I would say, a delayed metamorphosis. Overnight, thousands or even millions of “enemies” were arrested or traced to the welfare of the Turkish state. What was normal at one time did not seem normal after the failed coup. Thus, the mass purge began. Conspiracy theories, so common in Turkey, insist that the event of July 15th was well suited to Erdoğan’s regime. The next step made by the government was forcing the transition to the presidential-authoritarian regime desired by Erdoğan. The great nationwide purge that followed July 15th, mass arrests, political clashes, political speeches with the launch of serious accusations against those suspected of destabilizing order in the country, the spreading of fear in the society are nothing more than confirmations to those mentioned above, and Erdoğan’s critics argue that his dictatorship is just beginning.

“De-Gülenizing” Turkey, a seemingly national problem could also be reflected internationally, leading to the destabilization and tensioning of relations with the United States, something less desirable for the Turkish people, but also for the rest of the world. Once subjected to Erdoğan’s administration, Turkey will become a more serious issue at regional level and for all its partners, including the European Union. This country is so divided and cut off by the AKP government that a regime change cannot avoid a civil conflict. This bleak outlook has been adopted lately by other voices in the international press that have begun to increasingly draw attention to massive corruption and to the almost total subordination by the AKP executive of justice and the press. It is therefore extremely important that the European Union and NATO, organizations with an important transformative role, support the restoration of the rule of law in Turkey.

²⁶Özcan 2012: 90.

REFERENCES

- Altunisik, M. B. & Tür, Özlem, (2004). *Turkey's Challenges of Continuity and Change*, New York, Routledge
- Davutoğlu, Ahmet, (2001). *Strategik Derinlik: Turkiye'nin Uluslararası Konumu*, Ed. Kure Yayınları, İstanbul
- Heper, Metin & Sayarı, Sabri, (2012). *The Routledge Handbook of Modern Turkey*, Abington, Routledge Handbooks
- Insel, Ahmet, (2017). *Turcia lui Erdogan. Între visul democrației și tentația autoritară*, București, Ed. Corint
- Mango, Andrew (2005). *Turkey and the War on Terror: For Forty Years We Fought Alone*, Ed. Routledge, New York
- Mardin, Şerif (1973). *Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?*, Post Traditional Societies, Vol. 102, No. 1, Ed. Daedalus
- Özcan, Yurter, (2012). "Turkey as NATO Partner: Reality vs. Rhetoric", *Turkish Policy Quarterly*, Washington DC, Turkish Policy Center
- Safta, Radu Gabriel & Felezeu, Călin, (2011). *Turcia contemporană între moștenirea kemalistă și Uniunea Europeană*, Cluj-Napoca, CA Publishing
- Weicker, W.F., (1981). *The Modernisation of Turkey: From Atatürk to the Present Day*, New York, Holmes and Meier

Online sources

- Al-Monitor, *Everything you've ever wanted to know about Fethullah Gulen, Turkey's most controversial cleric*, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/04/turkey-fethullah-gulen-cleric-opposition-erdogan-akp.html>
- Al-Monitor, *Gülen Denies Directing Coup, Calls Erdogan 'Oppressor'*. <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/07/turkey-coup-anniversary-gulen-speaks.html>
- CNN, *Turkey Coup Attempt: Erdogan Rounds Up Suspected Plotters*, <http://edition.cnn.com/2016/07/17/politics/erdogan-extradition-fethullah-gulen-turkish-coup/index.html>
- Euractiv, *Erdogan Says Coup Was Gift From God to Reshape Country, Punish Enemies*, <http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/erdogan-says-coup-was-gift-from-god-to-re-shape-country-punish-enemies/>
- Middle East Institute, *Unpacking Turkey's Failed Coup: Causes and Consequences*, <http://www.mei.edu/content/article/unpacking-turkey-s-failed-coup-causes-and-consequences>
- Safety Global, *Case Study-Failed Coup D'État in Turkey*, <https://www.safeyglobal.com/case-study-failed-coup-detat-in-turkey>

The Telegraph, *Recep Tayyip Erdoğan won the Turkish referendum. What happens now?*,
<http://www.telegraph.co.uk/news/2017/04/17/recep-tayyip-erdogan-won-turkish-referendum-happens-now/>

Ştefan BEJAN*

TEORII ȘI IPOTEZE DESPRE FORMAREA POPORULUI GĂGĂUZ

Theories and hypotheses on the formation of the Gagauz people

Abstract: The scientific debate over the Gagauz subject remains an intense one, continuing to represent a controversial matter. Historians, anthropologists, linguists, etc of different ethnic backgrounds themselves have concentrated their attention on this scientific endeavour. There are currently over 20 theories on the matter of this small Turkic people's origins. The most prominent ones refer to an Oghuz or Seljuk origin, but it is also possible that the Gagauz came to be within a mixture of different peoples. But leaving origins aside, historical sources show the important impact that the Gagauz have had in the history of Dobrudja. It seems this south-eastern region in current-day Romania was where the ethno-genesis of the Gagauz completed itself.

Keywords: Gagauz, Dobrudja, ethnic origins, origin theory, Oghuz, Seljuk.

* * *

Istoria și cultura găgăuză au fost printre subiectele care nu s-au bucurat de o cercetare consistentă și amănunțită, deși interesul științific pentru acest popor unic, ce și-a plămădit istoria la intersecția celor două lumi (Europa și Asia), s-a bucurat de o popularitate importantă în decursul ultimilor 100 de ani. Cauza o constituie lipsa unor surse clare, dar și faptul că evenimentele istorice de până la sfârșitul secolului XX nu au avut în centrul atenției poporul găgăuz. Astfel, nu s-a manifestat un interes important pentru studierea problemelor istorice și a dezvoltării acestei etnii. Primele surse scrise despre găgăuzi apar abia la mijlocul secolului al XIX-lea, atunci când pentru prima dată găgăuzii sunt diferențiați de conglomeratul de etnii ce locuiau pe teritoriul Basarabiei; în principal, se va face o distincție clară între găgăuzi și bulgari.

Problema formării poporului găgăuz a iscat de-a lungul istoriei multe contradicții și teme de dezbatere între istorici. Pentru prima dată

* PhD Candidate, "Dunărea de Jos" University of Galați, Romania; e-mail: stefan.bejan93@gmail.com.

Date submitted: January 18th 2017

Revised version submitted: January 21st 2017

Accepted: July 7th 2017

istoricul bulgar Gheorghii Dimitrov¹ enumeră 18 teorii diferite despre formarea găgăuzilor, unele mai veridice, iar altele mai puțin veridice. În prezent se pare că există 21 astfel de teorii.² Noi vom analiza cele mai importante dintre acestea, astfel încât la final să ne îndreptăm atenția asupra celei mai concludente și care are la bază argumente palpabile. La începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea au apărut concomitent două teorii ce se contrazic reciproc, una despre originile turcice și alta despre originile slave. În goana identificării adevăratei origini a găgăuzilor au fost antrenați și istorici români, aducând și ei diferite argumente care să le susțină teoriile. De cele mai multe ori aceștia se contrazic unul pe celălalt, iar teoriile sunt departe de adevăr. Alteori, spre exemplu în cazul lui Gheorghe Brătianu sau al lui Anatol Măcriș, autorii se apropie foarte mult de adevăr, având niște teorii foarte bine argumentate.

Nicolae Iorga conchide în a sa teorie că găgăuzii sunt urmașii unei populații străvechi ce locuia în Balcani și care și-a uitat limba maternă (greacă); astfel vedem că Iorga consideră că găgăuzii se trag din poporul grec.. Teoria *provenienței de la greci* este susținută și de F. Canțîr³, dar și de istoricul Şabașov V.A., care îl citează la rândul său pe Constantin Irecek, menționând că în lexicul găgăuzilor există multe cuvinte grecești.⁴ De asemenea, este de remarcat numărul însemnat de nume de familie grecești pe care le poartă găgăuzii: Grek, Greku, Grekov, Zamfiraki, Urum, Ianioglo, Ianaki, Eanioglo, Iordaki, Hristaki, Popazoglo etc.⁵ Numărul mare de nume de familie comune între găgăuzi și greci a fost probabil principalul argument pe care Iorga s-a bazat. Totuși, numele comune pot fi puse pe seama asimilării grecilor de către găgăuzi în timpul regatului din Dobrogea din secolul al XIII-lea, despre care vom vorbi mai încolo.

B.P. Hașdeu, susținut și de Valentina Botnărescu, consideră că găgăuzii sunt *urmașii unei populații străvechi* din Peninsula Balcanică care nu a fost supusă procesului de romanizare.⁶ Zamfir Arbore, scriitorul și gazetarul de origine română născut în Imperiul Austro-Ungar, la Cernăuți, susține că ei sunt *vlahi macedoneni*.⁷ Există chiar și o teorie că găgăuzii s-ar fi format în urma *amestecului dintre vlahi, greci, italieni și bulgari* în perioada evului mediu, ca urmare a activităților comerciale ale venețienilor și genovezilor. Fiecare dintre aceste teorii este vag argumentată și foarte puțin credibilă. Fiecare dintre acești istorici, probabil, nu a reușit să

¹ Gheorghii Mihailov Dimitrov (18 iunie 1882 - 2 iulie 1949) politician bulgar, lider al Partidului Comunist Bulgar și activist înflăcărat al Cominternului. Va deține funcția de prim-ministru al Bulgariei în perioada 1945 - 1949.

² Marunevici 2003: 3.

³ Ibidem: 3.

⁴ Bulgaru 2006: 16.

⁵ Ibidem: 16.

⁶ Marunevici 2003: 3.

⁷ Ibidem: 3.

cunoască îndeaproape acest popor și s-a bazat doar pe niște idei generale, fără să ia în considerație întocmai atritivele etnogenezei unui popor.

În 1896, un arheolog bulgar, Karel Škorpil, considera că găgăuzii sunt urmași ai *proto-bulgarilor*. După părerea lui, o parte din ei s-a convertit la creștinism și a devenit poporul găgăuz, iar cealaltă parte s-a convertit la islam și a devenit poporul gadjali (Hajali).⁸ Astfel acești proto-bulgari ar fi venit în Balcani din regiunea râului Volga la mijlocul secolului al VII-lea, iar o parte din ei s-a convertit la creștinism în secolul al IX-lea. Această teorie este însă categoric respinsă de distinsul bizantinolog, fost membru al Academiei de Științe al Bulgariei, Petir Muftavciev.⁹

Teoria *provenienței slave* îi are în centru pe bulgarul Marinov și pe istoricul moldovean Meșeriuc. Teoria este însă una mai degrabă politică și nu are la bază nici un argument istoric palpabil. Singurele argumente sunt asemănările de tip antropologic și unele asemănări lingvistice și de folclor. Acestea trebuie puse mai degrabă în seama rusificării populației găgăuze și nicidecum nu pot fi catalogate ca niște argumente ce ar încrina poziția spre o proveniență slavă. Teoria provenienței slave trebuie pusă sub semnul întrebării și analizată de asemenea în ideea expansiunii pan-slavismului rusesc și a legitimării unei eventuale intervenții militare în Republica Moldova pentru a susține populația găgăuză.

Principalul susținător al teoriei prin care găgăuzii sunt de proveniență bulgară este Gradešliev. Ea este susținută de majoritatea istoricilor bulgari, care consideră că teoria conform căreia termenul de „găgăuzi” este un etnonim individual este total eronată.¹⁰ Teoria *provenienței de la bulgari* este susținută și de istoricul moldovean I.I. Menșeriuk, care și-a ocupat foarte mult timp studiind istoria și cultura găgăuzilor și bulgarilor. Dmitri Gurgudov, istoric moldovean de origine bulgară, de asemenea încearcă să demonstreze că găgăuzii și bulgarii sunt unul și același popor. Bulgarul Anghelov se alătură și el teoriei și consideră că nu există nici o acoperire științifică pentru care cumanii și pecenegii să fie considerați popoare separate pe teritoriul Bulgariei în timpul Evului Mediu.¹¹ De asemenea, Anghelov mai susține că găgăuzii și-au uitat limba nativă, preluând limba turcă, dar și-au păstrat religia ortodoxă.¹² Această din urmă teorie îscă câteva semne de întrebare. În primul rând nici unul dintre teoreticieni nu descrie procesul prin care găgăuzii și-au uitat limba bulgară și au preluat-o pe cea turcă, iar în al doilea rând nu discută cum de

⁸ Populație de limbă turcică, musulmani, ce locuiesc compact în satele Silivri (provincia Istanbul), Keshan (Provîncia Edirne), Yıldız și munții Istrandzha (provîncia Kırklareli). Un număr mare de Hajali trăiesc în Alexandroupolis (în turcă Dedeagach), Drama, Cerezo, Florina (în turcă Kayalar). Uneori se face referire la turci din zona Dobrogea (România).

⁹ Muftavciev 1973: 729-730.

¹⁰ Dron & Kuroglo 1989: 99-100.

¹¹ Gradešliev 1998: 23.

¹² Ibidem: 23.

nu toţi bulgarii şi-au uitat limba, luând în calcul faptul că aceştia au fost aproape 500 de ani sub ocupaţie otomană. La fel este cunoscut faptul că turcii nu obligau popoarele supuse să treacă la limba turcă, ei fiind obligaţi să treacă numai la religia musulmană. Cazurile pomacilor din Bulgaria, bosniacilor din Serbia, megleno-românilor din Grecia, dar şi al albanezilor sunt cele mai reprezentative.¹³ Moşcov analizează pe larg această teorie în cartea sa *Găgăuzii din judeţul Bender* şi consideră că teoria rădăcinilor bulgare este doar o ipoteză lipsită de date istorice, precum şi de argumente palpabile.¹⁴ El menţionează că doar în două cazuri bulgarii ar fi putut prelua limba turcă:

- Numărul turcilor să fi depăşit cu mult numărul bulgarilor pe teritoriul unde s-au format găgăuzii, adică Dobrogea.
- Turcii să-i fi obligat pe bulgari să facă şcoală în limba turcă, alături de ei.¹⁵

Nici unul dintre cele două cazuri nu a existat, cunoscându-se faptul că numărul turcilor era insignifiant faţă de cel al localnicilor; dar mai e cunoscut şi faptul că turcii erau leneşi, neavând atracţie pentru carte, iar la Istanbul toată munca intelectuală era făcută de greci. De asemenea, el spune că găgăuzii vorbeau limba dar nu ştiau să scrie şi nici să citească în turcă, aşa că în Biserică foloseau ori limba greacă ori pe cea bulgară, doar prelegerile fiind ţinute în turcă.¹⁶ Aceste argumente au o credibilitate ştiinţifică semnificativă, deoarece se ştie că alfabetul şi dicţionarul găgăuz au fost alcătuite la sfârşitul secolului al XX-lea - începutul secolului al XXI-lea. De asemenea, Moşcov argumentează unele asemănări ale cuvintelor din limba găgăuză cu cea greacă sau bulgară.

Partizanii teoriei provenienţei găgăuzilor din *popoarele turcice* sunt destul de numeroşi. Cercetătorii ce aderă la aceasta sunt majoritatea istoricilor şi lingviştilor găgăuzi: G.A. Gaydarzhi, M.N. Guboglo, D.N. Tanasoglo, S.S. Kuroglo, M.V. Marunovich, A. Măcriş, precum şi cei mai mulţi dintre oamenii de ştiinţă străini. Printre aceştia se numără C. Irecek, N.C. Dmitriev, N.A. Baškakov, L.A. Pokrovskaya, P.A. Danilov, Markov, V. Zlata, P. Mutafchiev, V. Zayonchkovsky, D. Kowalski, A. Amanzholov, A. Manov, G. Brătianu şi alŃii. Dar şi teoriile acestora se dau uneori cap în cap, apărând contradicŃii asupra poporului de origine turcă de la care provin. Astfel ei pot fi împărŃiŃi în 4 categorii în funcŃie de ideile şi teoriile lor:

- Prima dintre teorii, susŃinută în principal de istoricii turci, este aceea că găgăuzii îşi trag rădăcinile de la triburile turcice selgiuce;

¹³ Măcriş 2008: 22.

¹⁴ Moşcov 2004: 13.

¹⁵ Ibidem: 13.

¹⁶ Ibidem: 13.

- b) Cea de-a doua grupă de istorici îi consideră pe găgăuzi de proveniență cumană (Comani, Kîpceaci, Polovți¹⁷);
- c) O altă categorie îi consideră urmași ai triburilor turcice oguze, dar și ai pecenegilor;
- d) Cea de-a patra categorie îi consideră pe găgăuzi de origine turcică, fără să menționeze tribul, unii considerându-i chiar un amestec între oguzi, selduci, cumani, pecenegi etc.¹⁸

Teoria despre *proveniența cumană* a fost lansată pentru prima dată de V.I. Grigorevici, dar cel care a aprofundat subiectul a fost istoricul ceh Constantin Irecek, care consideră că limba găgăuză este foarte apropiată de limba cumană. De asemenea se pare că unul din argumentele care veneau să susțină teoria cumană este acela că există multe nume proprii comune cu cele găgăuze, în România, Ungaria dar și în Balcani.¹⁹ Astfel Irecek conchide că uzii și oguzii sunt de fapt acești popor cu cumanii și polovții.²⁰ Este cunoscut faptul că cumanii ar fi avut în stăpânire teritoriul dintre Nistru și Dunăre în a doua jumătate a secolului al XI-lea. De asemenea este cunoscut că în urma năvălirii tătarilor în teritoriu acestia ar fi trecut Dunărea.²¹ Totuși se pare că la trecerea Dunării de către cumani aici era deja format un stat al oguzilor. Astfel, cumanii ar fi fost mai degrabă asimilați de către oguzi și nicidcum nu pot fi considerați strămoșii lor, mai ales că Dunărea au trecut-o doar o parte, într-un număr nu foarte semnificativ. Astfel cumanii au participat și ei la formarea limbii și culturii găgăuze, dar nu sunt nicidcum principalul element.

Teoria *provenienței selgiuce* va vedea lumina zilei la începutul secolului XX și îi are ca adepti pe istoricii bulgari Balasciev și Dimitrov. Principalul argument îl constituie numele „oguz”, care era atribuit triburilor seldjuce selgiuce în istorie. Astfel flota turco-selgiucă, în frunte cu Izeddin Keykavuz/Kazkauz al II-lea, a ancorat pe malul Mării Negre între Balcik și Varna undeva la mijlocul secolului al XIII-lea. În acea perioadă Imperiul Bizantin se întindea până la Dunăre. Acel teritoriu purta denumirea de Paristrion,²² acolo unde se pare că au locuit cumanii și pecenegii între secolele IX-XIII. Conform teoriei, pe teritoriul Dobrogei s-ar fi format statul oguz, care avea ca scop ajutorarea Imperiului Bizantin în lupta cu bulgarii și cu triburile ce năvăleau de la nord de Dunăre. Existența

¹⁷ Populație nomadă de origine turcă, care la începutul secolului al XI-lea traversează Niprul ajungând până la cursul inferior al Dunării, unde va pune stăpânire pe stepele de la Dunăre la Irtiș care va căpăta denumirea de Polovția.

¹⁸ Marunevici 2003: 4.

¹⁹ Ibidem: 5.

²⁰ Moșcov 2004: 15.

²¹ Măcriș 2008: 22.

²² Themă bizantină cu un accentuat caracter militar, înființată la sfârșitul secolului al XI-lea după recucerirea de către bizantini a teritoriului de la Dunărea de Jos. Cuprinde Dobrogea și Nord-Estul Bulgariei, cu centrul la Durostorum.

unui voievodat oguz pe teritoriul Dobrogei în secolul al XIII-lea este menționată de mulți istorici.²³ Dar tocmai aici apare marea dispută. Balasciev consideră că denumirea de *găgăuz* provine de la sultanul Keykavuz, a cărei mamă era de religie ortodoxă. Astfel litera „*k*” s-ar fi transformat în „*g*”, prin urmare *keykavuz/neygavuz* și într-un final *găgăuz*. Austriacul Paul Wittek de asemenea susține această teorie, mai mult de atât el conchide că prezența selgiucilor lui Keykavuz este menționată în cronicile bizantine, pe când prezența uzilor în Dobrogea nu este menționată.²⁴

M.P. Guboglo, susținut de Uzunciarșili, leagă originea găgăuzilor nu doar de selgiuci, dar și de uzi/oguzi, care ar fi pătruns în regiune prin nordul Mării Negre. Anatol Macriș, membru al Asociației de Istorie Comparativă a Instituțiilor și Dreptului (AICID), cel care este autorul mai multor lucrări despre Basarabia și legăturile găgăuzilor cu spațiul românesc de-a lungul veacurilor, consideră teoria uzilor/oguzilor ca fiind cea mai veridică. Astfel, el conchide că uzii sau oguzii ajung în spațiul românesc undeva prin secolul al X-lea. Odată cu invazia tătaro-mongolă aceștia trec Dunărea în anul 1065, unde sunt înfrântăți de bizantini, dar totuși li se permite să se așeze în Macedonia și în zona Varna-Cavarna.²⁵ Astfel, începând cu sfârșitul secolului al XI-lea se pare că oguzii, alături de pecenegi și cumani, ar fi constituit mici formațiuni pe teritoriul vechii Scythia Minor și în regiunea de până la Delta Dunării, unde se pare că mai târziu ar fi apărut un stat găgăuz.²⁶

Istoricul găgăuz M.N. Guboglo consideră că etnonimul de *găgăuz* numește în greacă oguzii ortodocși, diferenți de oguzii păgâni sau musulmani. Astfel el consideră că după căderea Dobrogei sub stăpânire otomană, undeva pe la 1416-1418, s-ar fi desființat statul oguz/găgăuz, o parte dintre găgăuzi s-ar fi convertit la islam, iar cealaltă parte și-ar fi păstrat religia sub protecția patriarhiei de la Constantinopol. O ramură a acestor găgăuzi ortodocși ar fi primit educație în limba greacă, iar alte două grupuri au avut influență bulgară și turcă. Guboglo ne vorbește astfel despre 3 grupe de găgăuzi: găgăuzii greci, găgăuzii bulgari și adevărații găgăuzi (*găgăuz halkı*).²⁷ Această teorie este acoperită și de cronicile bizantine, care menționează că la trecerea Dunării în 1065 oguzii ar fi fost circa 600.000.²⁸ Chiar dacă numărul pare exagerat, se pare totuși că bizantinii ar fi fost impresionați de mărimea acestei populații. Lev Semionovici Berg, fost lider sovietic și renomit geograf, biolog și ihtiolog

²³ Măcriș 2008: 22.

²⁴ Măcriș 2003: 13.

²⁵ Măcriș 2008: 12.

²⁶ Brătianu 1988: 328.

²⁷ Marunevici 2003: 5.

²⁸ Măcriș 2003: 11.

rus care a servit în calitate de Președinte al Societății Geografice Sovietice între 1940 și 1950, a dezvoltat propria sa teorie evoluționistă și a publicat în 1918 la Petrograd o carte despre Basarabia. În cartea sa el atrage atenția asupra găgăuzilor ca fiind un popor unic în istorie. El conchide că patria găgăuzilor este Iaika (râul Ural) ceea ce îi diferențiază de pecenegi și că ei ar fi trecut Dunărea în anul 1064.²⁹ Putem deci considera veridică teoria lui Guboglo despre convertirea unei părți însemnate de găgăuzi la islam, dar și faptul că altă parte din ei a fost ori bulgarizată, ori elenizată, dar considerăm că găgăuzii s-au creștinat mult mai devreme, mai exact când Imperiul Bizantin exercita încă control asupra acestei zone; aceasta deoarece se cunoaște faptul că la 1320 găgăuzii aveau o Mitropolie la Carvuna ce depindea direct de Patriarhia de la Constantinopol. Mai mult decât atât, profesorul universitar Dionisie Tanasoglu vine în sprijinul acestei teorii, adăugând însă și contribuția proprie la definitivarea ei. Conform lui, găgăuzii provin numai din oguzi, mai exact din ramura *hagoguz*, iar etnonimul a suferit transformări: *gagoguz*, *gagouz* și ajungând într-o formă finală la *găgăuz*. Astfel *hagoguz* s-ar traduce ca „*adevărații oguzi*”, care la cucerirea otomană și-au păstrat vechea lor credință şamanistă, convertindu-se mai apoi la creștinism. Hagoguzii au părăsit Asia Centrală și s-au aşezat la nordul Mării Negre. Ei vor forma statul oguz în zona Cavernei. Tanasoglu ne mai relatează de asemenea că aici ei vor intra în contact cu cumanii și pecenegii, iar aceștia vor fi doar niște elemente secundare în formarea poporului găgăuz.³⁰ Feodor Angheli menționează câteva zeci de mii de oguzi ce se aflau pe post de mercenari în armata împăratului bizantin Roman al IV-lea Diogenes, care cu 100.000 de soldați va porni o expediție împotriva selducilor în anul 1071. Astfel, prin august 1071, după o serie de victorii ale bizantinilor conducătorul turcilor seldjuci Alp Arslan îi va chema pe „frații de sânge oguzi” să i se alăture pentru a distrugă puterea bizantină. Se pare că oguzii l-au trădat pe regele bizantin și au trecut de partea selducilor conduși de Alp Arslan.³¹ Expresia „frații de sânge” nu trebuie înțeleasă nicidcum că ar fi același popor ci doar popoare înfrățite, la fel cum rușii îi numeau astfel, până acum 2-3 ani, pe ucraineni, fiind cunoscut că ucrainenii și rușii sunt două popoare distinse.

Despre găgăuzi au scris și istorici occidentali. Sociologul francez Gaston Richard, cel care va deveni un bun prieten al românilor, face o călătorie prin România imediat după primul război mondial. În călătoria sa prin Dobrogea, dar mai exact prin Cadrilater, menționează în al său caiet de notițe că:

„În cea mai sudică din noile provincii românești, Dobrogea [n.n. SB probabil se referă totuși la Cadrilaterul anexat de România în 1913 de la

²⁹ Berg 1918: 144.

³⁰ Măcriș 2008: 13.

³¹ Angheli 2007: 124.

Bulgaria și nicidecum la întreaga Dobrogea, care era în componența României deja de peste 40 de ani], se găsește orașul Bazarcic [n.n. SB astăzi orașul Dobrici, județul Călăcra], în care trăiesc turci, cu mult mai credincioși moravurilor, credințelor, obiceiurilor strămoșilor lor decât cei din Stambul și Ankara. Aceștia sunt otomani veniți de la sud. Alături de ei trăiește micul popor găgăuz, care sunt turci creștini veniți de la nord, din mijlocul stepelor asiatiche. După nume și limbă, ei se înrudeșc cu Uzii și Oguzii, străbuni ai acestei rase.”³²

Deși rămâne un subiect științific controversat, care fără doar și poate mai are nevoie de cercetare științifică amănunțită, se pare că teoria cea mai veridică și îmbrățișată de cei mai mulți istorici de diferite naționalități este cea de *origine oguză*. Teoria este susținută de istorici de seamă din diferite colțuri ale pământului. Astfel în Rusia (peste 90% din găgăuzi fiind în componența URSS în perioada 1944-1991), unde s-a scris destul de mult, în fruntea susținătorilor se găsesc V.A. Moșcov, N.A. Baskakov și L.A. Pokrovskaea. În România (în perioada 1918-1940 peste 90% din găgăuzi au fost în componența României Mari) s-au ocupat de cercetarea originilor găgăuze de la istorici de primă mână precum Gheorghe Brătianu și Constantin C. Giurescu până la unii mai puțin cunoscuți precum M.P. Guboglu, Aurel Decei, Anatol Măcriș. La fel, majoritatea istoricilor găgăuzi înclină balanța spre originile oguze ale găgăuzilor. De altfel și denumirea de *găgăuz* (despre care vom vorbi mai încolo), se asemănă fonetic foarte mult, având chiar și o rădăcină comună. E clar că la formarea poporului găgăuz au participat și alte etnii, înfrățite oguzilor, precum cumanii, pecenegii și seljucii, care împreună au constituit un stat în Dobrogea în secolul al XIV-lea, mai ales că Balica, primul conducător al Carvuna Hora, se pare că era de origine kipceacă (cumană), dar baza acestui popor o constituie anume oguzii.

Dispută finală, care se dă între adepții teoriei de proveniență turcică (pe care noi o considerăm cea mai veridică dar și cea mai bine argumentată din punct de vedere antropologic, etnografic și istoric), se pare că îi are în vedere pe adepții rădăcinilor selgiuce și pe cei care îmbrățișează rădăcinile oguze ale găgăuzilor. Comandanții ambelor teorii menționează existența unui stat găgăuz în Dobrogea în secolul al XIII-lea. Aici însă apare o nouă dispută și anume cum s-a format acest stat și unde anume era el amplasat. Astfel, adepții teoriei selgiuce leagă formarea statului găgăuz de înțelegerea dintre sultanul Izzedin Keykavuz (1238-1278), venit din Asia Mică, se pare că din Anatolia mai exact, și împăratul bizantin Mihail al VIII-lea Paleologul. Undeva pe la 1261 sau 1263 (ani diferiți în diferite surse) Keykavuz este obligat să părăsească Asia Mică din cauza luptei pentru tron cu fratele său Aladin.³³ Cu acordul împăratului bizantin acesta se va așeza

³² Gaston 1998 apud Măcriș 2003: 16.

³³ Marunevici 2003: 80.

undeva în nord-estul Bulgariei. Feodor Angheli relatează însă că Izzedin ar fi fost obligat să fugă din Asia Mică din cauza presiunilor mongole la Constantinopol³⁴. În același timp, Anatol Măcriș ne spune că Izzedin ar fi ajuns la 1261 în Dobrogea, fiind deturnat și alungat de la tron din sultanatul de Iconium,³⁵ fără să menționeze de cine anume. Conchidem că e posibil ca Izzedin să fi fost alungat de fratele său Aladin, care a avut sprijinul mongolilor. Cert este că Izzedin a avut acordul lui Mihail al VIII-lea Paleologul pentru a se așeza în Dobrogea, cel mai probabil angajându-se să apere granița de invaziile străine. Bulgarul Angeli ne vorbește că în anul 1263 circa 10.000 de familii selgiuce, adică aproximativ 60-70.000 de oameni, conduse de Sara Saltik/Saltuk, sfeșnicul lui Izzedin, ajung în Dobrogea, în timp ce Izzedin s-a refugiat în 1261 la Constantinopol³⁶, probabil unde a și dus tratative cu împăratul bizantin. Tot Angheli ne mai relatează că aici el ar fi încercat mai târziu să țese intrigi împotriva împăratului și că ar fi fost încarcerat în cetatea Eneze, fiind eliberat abia în 1270 de oștile Hoardei de Aur conduse de Bereke. Angheli notează și faptul că până în 1279, când va deceda, Izzedin s-a aflat în Crimeea, la Sudake. Aici apare prima contradicție: cine de fapt i-a condus pe selgiuci în Dobrogea? A fost Izzedin Keykavuz al II-lea în Dobrogea sau el a fost doar cel care s-a înteles cu Mihail, selgiucii fiind de fapt conduși de Sara Saltik? Pentru a face mai multă lumină asupra subiectului, am apelat la studiul lui Marunevici. Marunevici îl menționează și el pe Sara Saltik ca mâna dreaptă a lui Izzedin și faptul că era foarte iubit de poporul selgiuc, astă după ce se convertise de la creștinism la islam și devenise derviș³⁷. Dar nu menționează dacă Izzedin ar fi condus sau nu familiile selgiuce în Dobrogea³⁸. Gheorghe Brătianu, care îl citează pe bulgarul Balasciev, menționează de asemenea fuga sultanului de Iconium, anii de domnie 1246-1261 la Constantinopol, și că o parte din neamul sultanului, în frunte cu Sara Saltik, ar fi plecat cu încuiuîntarea lui Mihail al VIII-lea Paleoloul în Dobrogea.³⁹ Sara Saltik era numit în popor *baba*, adică în limba turcă *tată*. Astfel ei s-ar fi așezat undeva în zona unde se află astăzi județul Tulcea, unde vor înființa orașul Babadag cândva pe la 1262.⁴⁰ *Babadag* în limba turcă înseamnă *muntele tatălui*, deci putem spune că anume acești selgiuci au creat orașul Babadag, care le va deveni centru politic și economic și i-au pus numele în cinstea conducătorului lor Sara Saltik și a regiunii muntoase

³⁴ Angheli 2007: 202.

³⁵ Măcriș 2008: 13.

³⁶ Angheli 2007: 202.

³⁷ Călugăr musulman.

³⁸ Marunevici 2003: 80.

³⁹ Brătianu 1988: 328.

⁴⁰ primaria-

babadag.ro/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=14 [accesat 12.04.2016].

sau deluroase unde este poziționat (*dag*). Astfel teoria lui Wittek conform căreia selgiucii conduși de Keykavuz s-ar fi așezat în zona Cavarna nu are acoperire istorică. Mai mult decât atât, pentru a întări și mai mult teoria că selgiucii nu sunt strămoșii găgăuzilor și că ei ar fi viețuit în zona Babadagului și nu la Cavarna și Silistra, Brătianu ne menționează o scrisoare trimisă de țarul bulgar Ioan Assan al II-lea în anul 1230 (deci cu 31 de ani înainte de a veni selgiucii în Dobrogea) negustorilor din Ragusa (Dubrovnik) cu care bulgarii erau în relații comerciale și politice bune, în care se menționează că la Cavarna se găsește un neam de origine turcică și de religie ortodoxă care și-a format un stat.⁴¹ Ne vine greu să credem că un sultan selgiuc de religie musulmană ar fi înființat un stat creștin, chiar dacă mama sa era grecoaică de religie ortodoxă. Despre statul găgăuz de la Carvuna ne vorbește și C.C. Giurescu, care scrie în *Istoria Românilor* că „în partea de sud-est a Dobrogei – Tara Carvunei – sau în limba greacă Karvuna hora, adică principatul Karvuna, amintită încă de pe vremea țarului Ioan Assan al II-lea, într-un document din perioada 1230-1241, a luat naștere, în prima parte a secolului al XIII-lea, un stat oguz.”⁴² Între orașul Cavarna și Babadag este o distanță de circa 250 de km. Se cunoaște că Sara Saltic ar fi ajuns în Dobrogea împreună cu cele 10.000 de familii selgiuce în anul 1261, iar orașul Babadag ar fi fost înființat în anul 1262, astfel probabil în călătoria lor spre Babadag selgiucii ajungând la Cavarna și găsind acolo o populație foarte apropiată lor, sau mai bine zis niște „frați de sânge”, au poposit o perioadă de un an, iar mai apoi și-au reluat drumul spre Babadag. Această intersectare a celor două popoare dar și posibile cuplări ale oguzilor cu selgiucii au făcut ca substratul formării limbii găgăuze să fie tocmai cel selgiuc. Se pare că acesta a fost nucleul prin care s-a format mai târziu Principatul lui Balica din Dobrogea, a lui Dobrotici, ajuns pe la 1417 sub stăpânire otomană.

BIBLIOGRAFIE

- Angheli, Feodor (2007). *Корни гагаузов-предки огузов [Rădăcinile găgăuzilor – urmașii oguzilor]*, Chișinău.
- Berg, L.S. (1918). *Бессарабия. Страна-люди-экономия [Basarabia. Tara - Oameni – Economie]*, Petrograd: Editura Foc.
- Brătianu, Gheorghe (1988). *Marea Neagră, Vol.I*, București: Editura Meridiane.
- Bulgaru, Stepan (2006). *История и культура гагаузов [Istoria și cultura găgăuzilor]*, Comrat-Chișinău: Tipografia Centrală.

⁴¹ Brătianu 1988: 329.

⁴² Giurescu 1943: 383.

- Dron, I.V. & Kuroglo, S.S. (1989). Современная гагаузская топонимика и антропонимика [Toponime și antroponime găgăuzești], Chișinău: Editura Știință.
- Gaston, Richard (1998). „Cultura română și statul român”, *Caiete critice*, nr. 9-12, București.
- Giurescu, Constantin C. (1943). *Istoria Românilor*, vol. II, București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă.
- Gradeșliev, I. (1998). *Găgăuzii*, Odesa.
- Marunevici, M.V. (2003). История гагаузского народа [*Istoria poporului găgăuz*], Comrat.
- Măcriș, Anatol (2003). *Găgăuzii din Basarabia*, București: Editura Agerpress Typo.
- Măcriș, Anatol (2008). *Găgăuzii*, București: Editura Paco.
- Moșcov, V.A. (2004). Гагаузы из бендерского уезда [*Găgăuzii din județul Bender*], Chișinău.
- Muftavciev, Petir (1973). Избранные произведения [*Lucrări selectate*], vol. 2, Sofia.
primaria-babadag.ro

Tomáš NIKODYM*, **Lukáš NIKODYM****

NAZISM AND THE CONCEPT OF ECONOMIC DEMOCRACY

Nazismul și conceptul de democrație economică

Abstract: *The paper offers a new analysis of the relation between Nazism and Socialism. For example Friedrich August von Hayek showed there are many similarities despite the open animosity between the proponents of both systems. In our paper, we are extending the analysis of these similarities to the “less popular” concepts of both systems – Socialist “economic democracy” and Othmar Spann’s proposal of “Ständestaat”. The analysis focuses on the different philosophical basis of both systems. While Socialist economic democracy starts with the concept of individual freedom, Spann and his followers offered the universalist concept of justice. But our analysis shows the collectivist elements of the Socialist concept of freedom and compares it with Spann’s justice. Then the paper analyses the concrete forms of economic system based upon the concepts of freedom and justice and shows the common economic consequences of the systems as well.*

Keywords: National Socialism, Economic Democracy, Collectivism, Freedom, Justice.

In the past, there were many attempts to show the similarities of Nazism and Socialism despite the open animosity between those systems. For example, Friedrich August von Hayek explained that both systems are only different types of collectivism and the animosity is caused by the fight for the same-minded voters.¹ Then Peter Temin approached the topic in a more empirical way and showed that the planning systems of Nazi Germany and Socialist Soviet Union were much more similar than the

* PhD Student, University of Economics in Prague, Czech Republic; e-mail: nikodym.tomas@gmail.com.

Acknowledgements: This work was supported by the project *Economic Theory and Practice of National Socialism in Germany* (project number F5/25/2016)

** PhD Student, University of Economics in Prague, Czech Republic; e-mail: nikodym.lukas@gmail.com.

Date submitted: November 16th 2016

Revised version submitted: December 8th 2016

Accepted: December 13th 2016

¹ Hayek 1976: 24–31.

leaders of both countries would ever admit.² Emanuel Rádl, a Czech philosopher, highlighted the same philosophical background of left and right Socialism. According to Rádl, both systems were based on the organic understanding of Nation and State.³ On the other hand, there were other authors who disregarded the similarities of left and right socialism. For example, Lionel Robbins did not understand how it was possible that Othmar Spann's work *Types of Economic Theory* was translated into English by the "talented translators of *Das Kapital*". He supposed it was done "by some odd freak of circumstances".⁴

In our paper, we will argue a different way. We are going to focus on the Socialist concept of so called *economic democracy* and its understanding of freedom in contrast with the Nazi critique of these concepts. The Nazi economic theorist Hans Buchner, on the basis of the ideas of Othmar Spann and Gottfried Feder, introduced the uncompromising critique of the aforementioned concepts in his work *Grundriss einer nationalsozialistischen Volkswirtschaftstheorie*. The same applies for Spann. He refused the idea of economic democracy and its understanding of freedom and introduced the *Ständestaat* and the theory of justice. We are going to argue that despite the open animosity there are still common points in the Nazi and Socialist theory which show the similarity of both systems in a different way.

The starting point: freedom vs. justice

While there are many studies on the topic of different understandings of freedom, the relation between freedom and justice is quite ignored. At first, it is necessary to explain the meaning of freedom, which is the basis for the system of economic democracy. Now, for simplicity, we will consider only two concepts of freedom – negative and positive. Negative freedom is the classical liberal concept of freedom. It can be understood as a freedom for freedom, not for other values. As Isaiah Berlin explained: "Everything is what it is: liberty is liberty, not equality or fairness or justice or culture, or human happiness or a quiet conscience."⁵ Of course, there is no strict definition of negative freedom, but it is possible to find basic principles of the classical liberal concept. The "pioneer" of the liberal approach was John Locke with his individualist view. For him, freedom of man ends at the point of interference with another man's freedom:

² See Temin 1991.

³ Rádl 1928: 97.

⁴ Refer to Robbins 1930: 200. Milder review was written by Frank Knight. He considered Spann's work as "thought-provoking" written in a "controversial tone" (Knight 1931: 259).

⁵ Quoted in McMahon and Dowd 2014: 76.

“(...) freedom is not, as we are told, «a liberty for every man to do what he lists» (for who could be free, when every other man's humour might domineer over him?) but a liberty to dispose, and order as he lists, his person, actions, possessions, and his whole property, within the allowance of those laws under which he is, and therein not to be subject to the arbitrary will of another, but freely follow his own.”⁶

According to Locke and other liberal authors, the institution of private property is a necessary precondition for the concept of negative freedom. According to Hayek, private property “is the only solution men have yet discovered to the problem of reconciling individual freedom with the absence of conflict. Law, liberty and property are an inseparable trinity.”⁷ While there is no other value hidden within the negative freedom, it can be understood only as an “absence of coercion” of the individual and his property. Again, quoting Hayek: “The state in which a man is not subject to coercion by the arbitrary will of another or others is often distinguished as «individual» or «personal» freedom, and whenever we want to remind the reader that it is in this sense we are using the word «freedom», we shall employ that expression.”^{8,9}

On the other hand, the Socialist approach to the definition of freedom is quite different. According to that, there are always other values in the concept of positive freedom. The Socialists start with the individual as well, but they claim the individual needs the material resources and power to “fulfil his freedom”.¹⁰ Then it is the duty of “society” to help everyone who is in need. As Edward and Jeffrey Martin explained, this Socialist claim is not based on the pragmatic grounds simply because they believe Socialism is more productive than capitalism¹¹, but because even the poorest members of society have a fundamental “human right” to satisfy basic needs.¹² On the other hand, later they claimed that the more equality

⁶ Locke 1824: 241–242.

⁷ Hayek 1998: 107.

⁸ Hayek 1978: 11.

⁹ We are fully aware that there are many different definitions of negative freedom, but it is not the purpose of our study to deal with this problem. There are studies dealing with the definition of negative freedom and its relation to positive freedom. Refer for example to Macmahon & Dowd 2014, Hoccut 2012, and very recently Nikodym & Nikodym & Pušová 2015.

¹⁰ This is precisely the point criticized by the classical liberals who claimed that freedom is freedom, not wealth or power. For example Hayek and Leoni considered it only as a “semantic confusion” used by socialists to exploit the “word with familiar sound” like freedom to other purposes. Refer to Leoni 1972: 33–34; Hayek 1976: 25–26.

¹¹ In fact, there are socialists who did believe. For example David Schweickart in his paper on economic democracy claimed that “we reshape the world over time to make it more rational, more productive, and more congenial to our capacity for species solidarity.” (Refer to Schweickart 2012: 244). Then he continued to say that the system of economic democracy “would not only «work»; it would work better than capitalism.” (Ibid.: 247).

¹² Martin & Martin 2014: 29–30.

there is in distribution of resources, the greater welfare it promotes in favour of “the common good”. While they admitted that different Socialist ideas may vary on the degree of equality, they summarized that:

“all apparently agree that some trend toward a framework for an egalitarian society is optimal, i.e., one where people are not separated from each other by division of wealth and resources that deny the basic subsistence rights of the human person (e.g. food, clothing, shelter, work, leisure, education, retirement, health care, transportation, extended leave from work for child care, spousal care or elder care, etc).”¹³

According to this point of view, abovementioned “rights” are claims which can be demanded upon society if not fulfilled.¹⁴

When talking about human rights, Schweickart highlighted especially the *right-to-work*. In his point of view it means that everyone who wants to work should have access to a job.¹⁵ Actually, the political reality should be a little bit different. Let us consider a historical example. Edvard Beneš, president of Czechoslovakia after WWII, was one of the leading proponents of economic democracy which he understood as a cure for all the problems of society.¹⁶ Economic democracy was the system that would guarantee the *right-to-work*. Beneš continued as follows: “It would involve a major transformation of contemporary society with the whole system of the legal superstructure where consistently applied principles on the right to work and the duty to work would be implemented.”¹⁷ So in reality, the *right-to-work* was just another term for the *duty-to-work*. Furthermore, we can mention Jan Masaryk, Beneš’ Foreign minister, who proposed the complete restoration of the freedom to work, that means the guarantee of the *right-to-work*. He started with the classical Socialist claim that: “Everybody has to be given an opportunity to choose their work”. Then he continued that if an individual was suitable for a particular job, “...the person had to be enabled by the State to fully develop his or her skills.”¹⁸ Or in the words of Stephen Pearl Andrews:

“Socialism proclaims that the Individual has an inalienable right to that social position which his powers and natural organization qualify him, and which his tastes incline him to fill, and, consequently, to that constitution or arrangement of the property relations, and other relations

¹³ Ibid.: 30. Practically the same idea can be found in Amartya Sen’s work *Development as Freedom*, where he described freedom as the level wealth and material capacity. On the contrary, Sen explained that: *“The unfreedom links closely to the lack of public facilities and social care, such as the absence of an epidemiological program or organized arrangements for healthcare or educational facilities...”* (Refer to Sen 1999: 4).

¹⁴ To the critique of the concept of rights as claims see Hoccutt 2012.

¹⁵ Schweickart 2012: 247.

¹⁶ “Democratism, consistently implemented, is the cure for all our social problems”, Beneš summarized his thoughts. Refer to Hájková & Horák 2014: 53.

¹⁷ Beneš 1946: 272.

¹⁸ Masaryk 2000: 126.

of society, whatsoever that may be, which will enable him to enjoy and exercise that right,— the adaptation of social conditions to the wants of each Individual, with all his peculiarities and fluctuations of taste, instead of the moulding of the Individual into conformity with the rigid requirements of a preconcerted social organization.”¹⁹

To sum it up, Robin Archer explained “democratic freedom” as a composite concept. Not only is human freedom dependent on the range of options that are available to the individual, but also on the available resources to undertake the concrete choice.²⁰ One more important point has to be made. According to Archer there are two basic propositions about individuals. The first one deals with the aforementioned concept of freedom. The second proposition highlights the “inherently social nature of an individual”. It means, quoting Marx, that: “Man (...) is (...) an animal that can develop into an individual only in society.”²¹ These two propositions are mutually connected, but Archer claims that society as a supra-individual entity is not valued *per se*, but for the value of society as a necessary condition for individual freedom.²²

Let us now move to the Nazi theory of justice. First of all, this theory of justice is based on the refusal of individualism and the individualist concept of freedom. According to Othmar Spann and Hans Buchner, individualism was typical for both liberalism and Socialism.²³ The main critique was aimed against the alleged individualist claim that society is only the sum of discrete entities (i.e. individuals) bound together only by rationalist laws.²⁴ In Spann’s words, “individualist society” is “comparable to a concourse of atoms, to a heap of stones, in which every atom or stone remains independent, self-determined as it were, leading a separate existence; and in which the association of the parts has produced no more than a superficial and purely mechanical community.”²⁵ It is the individual, not the community, who is the basic element in the individualist philosophy. Then the consequences of individualism are purely negative. Spann said that individualism in the extreme form could lead to anarchism, Machiavellism or the natural rights philosophy. As a result, many possible

¹⁹ Andrews 1888: 12.

²⁰ Archer 1995: 12–23.

²¹ Quoted in Ibid.: 23.

²² Even the classical liberals stressed that freedom is a human concept and it is impossible to think about it outside society in the framework of pure nature. Refer for example to Mises 1981: 169–172; Leoni 1972: 51–52; Hayek 1978: 12; Knight 1941: 90–91. Although they also praised the importance of society and admitted there is an influence of society on the individual, they would never claim society preceded the individual and that the individual exists only thanks to society.

²³ Novotný 2007; Buchner 1932: 6–10.

²⁴ Refer to Wasserman 2014: 82; Spann 1921: 13–20.

²⁵ Spann 1930: 59.

political systems can emerge – absolutism, liberalism or democracy.²⁶ Another reason for the refusal of individual freedom was that, in the economic sphere, freedom means economic freedom which is the symbol of capitalism. There was also no doubt that capitalism leads to monopolism – the victory of the strongest, but not the best.²⁷

The critique of individualism and its consequences was the starting point for Spann's philosophy of so called "universalism" and the theory of justice which substituted freedom, especially the liberal concept of freedom as the absence of coercion. According to Spann, Man is not the so called *homo economicus* but rather the *homo socius*, i.e. the individual who fulfils himself in society.²⁸ That is also the reason why, in his opinion, the whole is prior to the parts, i.e. individuals.²⁹ "(...) the individual does not derive his intrinsic essence, his mental or spiritual being and nature, from himself qua individual"; Spann started his consideration saying that "he is only able to form himself, is only able to build up his personality, when in close touch with others..."³⁰ If it is true, then the basis of society could not be individual freedom, but another construct based primarily on community.³¹ It is the theory of justice. Here, from Spann's point of view, justice does not mean socialist equality, but rather the Aristotelian *suum cuique* or "distributive justice".³² In other words, the principles of justice can be loosely understood as "to each according to his due". In practice it means that the members of society recognize and perform the role they are best suited for. In a society based on justice, everyone has his own "natural" place according to his abilities.

It was already mentioned that Spann understood socialism as a consequence of individualism. When Spann asked himself whether it is possible to judge Socialism as a universalist system, he decidedly answered No. Spann's influence can also be traced in the Korneuburg oath which declared the fight against Marxism.³³ Spann himself especially criticized Socialist ideas like the "right to the whole product of labour", the demand for democracy and liberty as purely individualist concepts.³⁴ On the other hand, there were some features in the socialist ideology which can be

²⁶ Ibid.: 62; Wasserman 2014: 82; Spann 1921: 20–23.

²⁷ Ibid.: 99–103, 119–125.

²⁸ Ibid.: 81.

²⁹ Barth Landheer noticed that the priority of the whole does not mean temporal priority but the logical priority expressed in Aristotelian *Politics*: "For the whole necessarily precedes the part." Refer to Landheer 1931: 240.

³⁰ Spann 1930: 61.

³¹ Wasserman 2014: 85.

³² Spann 1930: 62–63. As pointed out by Ralph Bowen, the same principle can be traced in Fichte's philosophy. Moreover, Gottfried Feder emphasized the application of this principle of justice in Bismarckian era. See Bowen 1947: 26–31; Feder 1923: 10, 26–28, 67.

³³ Refer to Wasserman 2014: 94–95.

³⁴ Spann 1930: 211–212.

classified as “hybrids” – for example the “right to equality” because equality can be defined in the universalist way – and also features like the abolition of private property which can be fully universalist.³⁵

In our opinion, despite Spann’s interpretation of Socialism as an individualist concept, it can be shown that the opposite is true. If in the universalist philosophy society, or *totality* in Spann’s words, is the original essence from which everything proceeds, then let us recall Archer’s explanation of two basic propositions about individuals. Of course, he mentioned freedom as the first proposition which Spann refused as the individualist concept, but it needs to be reinterpreted – simply because the first proposition is inherently connected with the second proposition, so called *axiom of sociality*. Recently, we were quoting Marx and his claim that man is an animal and only thanks to society can he develop into an individual. In fact, mentioning “individual” does not mean it is the individualist philosophy. As Landheer explained, universalists did not deny the existence of the individual either, they rather “dethroned” him in the name of society.³⁶ Then Archer’s statement that “individuals have an inherently social nature” and that this nature “is determined by their relationship to society”³⁷ can be understood, similarly to Marx’s and Spann’s expression, as a purely collectivist concept.³⁸ It should be clear from the relation of freedom and society. According to classical liberal and individualist philosophy, freedom is something inherent to human nature, it does not matter for us now if it is given by God or discovered by *ratio*. On the other hand, in the Socialist concept freedom comes from society. Why? Since freedom in the Socialist explanation is just another word for wealth or power, it is, of course, dependent on the provision made by society. In our opinion, Spann refused Socialist theories due to the misinterpretation of Socialist freedom when he overestimated the role of the individual in the Socialist theories. We see Socialism rather as the *reaction* to individualism (i.e. collectivism) than the *continuation* of individualism. Finally, it was Spann himself who offered two names for his philosophy – universalism or collectivism.³⁹ There is also much more similarity in the *right-to-work* question than the socialist would ever admit. As we have shown, the *right-to-work* is rather the *duty-to-work* with the condition that it is the issue of society to enable the individual to fully develop his or her skills when suitable for a particular job. Spann’s justice supposed that everyone would naturally recognize and get the place where the individual suits the best.

³⁵ Ibid.: 211.

³⁶ Landheer 1931: 241.

³⁷ Archer 1995: 23.

³⁸ For example Hayek stated that “individualist socialism” is a contradictory term. Refer to Hayek 1976: 141.

³⁹ Spann 1930: 61.

These were the basic principles – freedom and justice – which are the basis of the economic systems. The socialists offered so called economic democracy, while Spann and his Nazi followers, for instance Buchner, proposed similar kind of Corporative State. We are going to analyse both systems in the following chapter.

Economic democracy vs. Corporative State

Let us start with the system of economic democracy. We are going to focus on the Nazi critique of this concept and its own proposal for economic order. Of course, there are various definitions of economic democracy, but we are going to focus on the main principles. For example, from the work of Elizabeth Staples it looks like the motto of economic democracy in the simplified way could be "*Let us do it ourselves*".⁴⁰ Mark Bonham-Carter proposed to interpret the ideal of economic democracy as follows: "men should utilize economic laws in the same way that they utilize physical laws and that our knowledge of economics should be used to plan for equality and efficiency."⁴¹ Martin and Martin used historical perspective to show the economic democratic movements in the past, for example Fabians who believed in "democratic socialized economy", Syndicalism which proposed that participants in economic production should share equal ownership of the production, and finally the Guild Movement emphasizing co-ownership and co-management of production by the workers unions since the workers spend more time producing than consuming.⁴² Schweickart defines the goal of economic democracy as to have "worker-run" enterprises and replace private control over investments by a social control.⁴³ Archer, in very vague terms, describes economic democracy as "a system in which the basic units of economic activity, namely firms or enterprises, are governed according to the democratic principles".⁴⁴ We may also recall aforementioned Beneš who saw the solution for all the problems of modern society in democracy. He simply claimed that if we accept the principles of democracy in politics, we shall be obliged to apply these principles in social and economic spheres.⁴⁵ One of his main followers, a journalist named Ferdinand Peroutka, expressed his definition of economic democracy thusly: "We admit that we are one of those who do not want democracy to disappear from Socialism, since democracy is only another word for freedom. It is necessary to unite Socialism and freedom."⁴⁶

⁴⁰ Staples 1942: 185.

⁴¹ Bonham-Carter 1948: 291.

⁴² Martin & Martin 2014: 35–41.

⁴³ Schweickart 2012: 248–250.

⁴⁴ Archer 1995: 38.

⁴⁵ The National Archives of the UK (TNA UK), FO 371/34343: *Speech made by Dr. Benes at Manchester University on 5th December.*

⁴⁶ Peroutka 1947: 112.

The basic interpretations of the system of economic democracy were explained, but how would the concrete economic system look like? Archer argues that if we want to understand the differences between capitalism and economic democracy, we have to start with the position of “traditional industrial antagonists” – capital and labour, i.e. the shareholders vs. the employees. He complains that in capitalism the direct control is exercised by capital, but in economic democracy it should be made by labour.⁴⁷ There is, of course, the direct connection to “democratic freedom”, that means the direct control of those who are subject to an authority. Moreover, he claims that enterprises should be run on the “all-affected” principle. That means whoever is affected by the activity of the concrete enterprise should exercise some kind of control over that enterprise.⁴⁸ Despite the transfer of control over the firm to the various groups, Archer claims the change of property relations is not necessary. So while he claims that the direct control of the enterprise should be exercised by the workers, he concludes that worker ownership is not a necessary characteristic of the model of economic democracy. In our opinion, this statement is erroneous. It can be explained by the economic approach to property. According to this approach, “ownership is the ultimate control and direction of a resource. The owner of a property is its ultimate director, regardless of any legal fictions to the contrary.”⁴⁹ It will be clearer from the economic-democratic program proposed by Schweickart. He claims there should be democratically elected councils in enterprises who should oversee the decisions of the management which is “ultimately answerable to the workforce”.⁵⁰ So in fact, there is a transfer of the control over property to the workers, or a worker-elected council, despite the claim that ownership relations are not affected. Moreover, Shweickart demands the democratic control of investments to secure the rational development of economy. That also means that profit wouldn’t be the basic criterion of the economy, but rather other demands like full employment or environmental protection. Martin and Martin claim the ownership question is not important for the economic democracy program as well. For them, democratic participation should rather solve the problem of “commodification of labour power”, not the property relations.⁵¹ In other words, the program of economic democracy is “democratizing labour and capital”. The effect is abolition of private property.

The question of private property was crucial even for the Nazi critique of the concepts of economic order. The theorists of Nazi economic

⁴⁷ Archer 1995: 41–42.

⁴⁸ More precisely, Archer named six groups which should have some control over the enterprises. Of course, these are workers and employees, consumer, capitalists, but also suppliers, banks and local residents (*Ibid.*: 38–39).

⁴⁹ Rothbard 2009: 1277; Mises 1998: 678–680.

⁵⁰ Schweickart 2012: 246.

⁵¹ Martin & Martin 2014: 44.

order, for instance Gottfried Feder, or later Hans Buchner, claimed private property to be the basic foundation of the proposal of national-socialistic economic order.⁵² Thus, when discussing the question of property rights, at first sight their concept can be considered as being similar to the above mentioned concept of economic democracy, whose advocates did not claim the revision of property rights as necessary. On the other hand, the national-socialistic view of democracy is completely different. We already mentioned in a previous chapter that for Beneš democracy represented a solution to all the problems of society. But Buchner, who was heavily influenced by Feder and Spann as well, saw in democracy the cause of all problems of society and economy.⁵³ The post-WWI “anarchy” was the result of democracy, and the crisis of society and economy a necessary consequence. Thus, the national-socialists did not share Peroutka’s claim about the “equality” between democracy and freedom and according to them democracy in the economic sphere could not solve the problems of economy.

The criticism of democracy itself resulted in an understandable criticism of the concept of economic democracy. The idea of economic democracy was favoured especially among social democrats who introduced different proposals of the organization of economy during the Weimar period. Such proposals were introduced for instance by Richard Calwer or Rudolf Hilferding who proposed the democratization of big business.⁵⁴ But Nazis claimed these proposals to be only an attempt to reform the capitalist system they strongly opposed.⁵⁵ Few serious issues can be found in national-socialist’s denial of social-democratic “revisionism”. For instance, it is possible to find strong emphasis on the role of cartels and monopolies in Calwer’s proposals. Cartels were, not only by Calwer, interpreted as an efficient market organization to coordinate the markets.⁵⁶ The national-socialistic theory of economy saw monopolies as natural results of capitalism and thus the idea of social-democratic reform was refused in

⁵² Feder 1923: 72; Buchner 1932: 7–10.

⁵³ Buchner 1932: 3–4. Spann himself described democracy as *Ochlokratie*, i.e. the rule of mob. See Novotný 2007: 487.

⁵⁴ Engelhard 2010: 21–22, 35–36; Smaldone 2010: 72–75.

⁵⁵ On the other hand, the advocates of economic democracy among the social democrats at that time can be considered as anti-capitalists as well. Even if economists like Calwer or Hilferding weren’t the revolutionists in the Social democratic party, it was heavily influenced by Marxism. And for Marx the capitalist stage was a necessary “predecessor” of socialism. This necessity was not shared by national-socialistic theorists and in consequence they could refuse the idea of capitalism completely. In the end, national-socialists are more radical in this way. For the critique of Marxism and its relationship to capitalism see Buchner 1932: 10, 12.

⁵⁶ The idea that unregulated and free market is not suitable for coordination of human actions was quite common in Central Europe. On the other hand, cartels and monopolies were considered to coordinate the market easier with lower costs. See Nikodym 2014: 25–38.

consequence.⁵⁷ Moreover, national-socialists did not only deconstruct the structure of the capitalist economy, but they challenged the whole “meaning” of capitalism – profitability. If capitalism is only to be reformed there won’t be a change in aims, national-socialists claimed.⁵⁸ Thus, when national-socialists wanted to change the aim (profitability) they did not see a way to do it through the reform of the capitalist system.⁵⁹

As Feder pointed out many times, the task of national-socialistic economy has to be the *fulfilment of demand*, not profitability.⁶⁰ The capitalist economy, according to national-socialists, is profit- and interest-driven, and thus the need for moral standard arose. When the owner, or an entrepreneur, is aware of his role in society, his aims won’t be capitalistic anymore and he will fulfil his *duty* without the need of profit. Thus, the introduction of the moral criterion, according to national socialists, will enable the change of aims and the creation of a new economy on a moral basis.⁶¹ The economy on moral grounds, not driven by interest and monopolists, can then *fulfil the demand*. But there is a question on how demand should be viewed. In case of national socialists it is not possible to consider demand as an individual’s demand arising from his needs. We already mentioned the issue of organic and collectivist approach of national socialists. According to this approach, the State is considered to be a living entity with its own needs and interests.⁶² Moreover, national-socialists, under the collectivist approach, claimed the State to be the “essence” or the highest representative of *Volksgeist*.⁶³ In the end, the State as the unity of Nation should represent the needs and interest of the Nation. As a

⁵⁷ See Feder 1923.

⁵⁸ Buchner 1932: 10–13, Feder 1923: 68–76.

⁵⁹ On this we can note that national socialists did not refuse only the economic democracy as a way to solve social and economic problems. In fact, they refused probably all other concepts except their own. Liberalism was rejected because of the atomistic approach. The same problem can be found in the case of Marxism, because according to Nazis Marxism not only does not oppose capitalism, but has an atomistic background (Ricardian) as well. On the other hand, state socialism, and communism as well, was considered to be another extreme. Even if national socialists did not refuse the idea of state ownership they were against the full state ownership of all property. They also refused the idea of the planning of economy.

⁶⁰ Feder 1923: 14–15.

⁶¹ This “moral approach” advocated by Feder or Buchner was not new in Germany. Especially from Buchner’s work we can identify a strong influence of German romanticism, and of Adam Müller in particular. Müller was not only nationalist but he introduced the moral criterion in his theory of the State. Fichte as well can be interpreted as inspiration for later national-socialistic theorists. For philosophical background of national-socialistic theory see Bowen 1947: 26–30; Briefs 1941: 279.

⁶² Again, it is important to note that organicism and collectivism were not introduced by national socialists. Their approach should be seen as a continuity of ideas developed by German romanticists and historians.

⁶³ Knapp 1947: 107–118, Briefs 1941: 280.

consequence, the national-socialistic economy exists to fulfil the demand of the state.

Now we can turn our attention back to the question of property rights. We have already mentioned that national-socialistic theorists considered private property as a necessary component of their new economy. Moreover, they criticized other concepts of the organization of economic system on this basis. Thus, there is a question if the national-socialistic economy, as described above, can support the Nazi criticism of state socialism, Marxism, and economic democracy as well. The moral background of economy implies it has some tasks to fulfil and the theory of the State and Nation leads to the conclusion that it is the State who sets the task for the economy. In other words the economy is fully subordinated to the State to *fulfil the demand* because there is no higher authority. Moreover, theorists like Feder or Buchner claimed private property has to have its limits and has to be supervised by the State.⁶⁴ To conclude, when the economy exists only to serve the State, private property exists only to serve as well. When the State determines all the needs and tasks, owners of property are in fact forced to fulfil them. This claim might look too strong but according to economic approach the analysis is clear. Because when the State has the power to decide what and for whom to produce, the claim about private property and its role in national-socialistic economy will lose its sense. In fact, Spann was more concrete in his economic program. His corporatism would be based on the workers' guilds and other bigger communities, like employers. Then the property would be bestowed by the "community" on the individual. Like in the case of economic democracy, Spann also based his economic model on the concept of aforementioned *justice*. The outcome would be perfect class organization. Moreover, Spann highlighted that his economic system would not serve only for the satisfaction of material needs, but, what is even more important, there should be strong social and aesthetic basis of the economic system.⁶⁵

It is also worthy to mention how socialists understood the national-socialistic-corporative order. We have already said that from the national-socialistic point of view economic democracy was only the continuation of the capitalistic system. On the other hand, according to Haag, Spann's contemporaries had the same problems with national-socialistic system. So while they agreed with Spann's critique of capitalism, they refused the idea of *Ständestaat* since it was perceived as the "defense of the capitalistic *status quo*".⁶⁶ On the other hand, a different approach to the study of corporatism can be found in Archer. After his proposal of an economic-democratic system, he made a quite comprehensive analysis of corporatism.

⁶⁴ Feder 1923: 7; Buchner 1932: 30–33.

⁶⁵ Haag 1969: 69–86.

⁶⁶ Ibid.: 71.

Later he concluded that, while there are many dangers of corporatism, “it also offers the prospect of making some headway towards economic democracy”.⁶⁷ He is afraid that unions can give up their “radical” program and preserve capitalism, but on the other side, Archer realized that the situation can turn out in quite the opposite. That means the corporative State can be good for the economic democracy proponents when it would be the working class that would “dictate” the terms of consensus between the guilds or communities.⁶⁸

So not only is there some kind of consensus on the means by which to reach the aims of both systems, but there are other similarities between these “implacable enemies”. At first, they agree on the abolition of the profit motive as a leading power in the economic system. According to proponents of both systems, there are much more important values which economy should fulfil. Of course, the values to be fulfilled are different in both systems, but the economic consequences are principally the same. In consequence, both systems mean abolition of private property. Despite the fact that the proponents on both sides claimed that private property is either the basis of the economic system or it would not be affected, the economic approach to the theory of property showed the opposite. Finally, both systems were proposed to be anti-capitalistic and anti-liberal.

Final remarks

We introduced two concepts of economic order in our study. On the first sight, and according to proponents of these concepts, both ideas of economic order contradict each other. Of course, the proponents of economic democracy saw “democratization” as a solution to all problems and on the other hand theorists of *Ständestaat* rejected democracy in general as a cause of all problems. But we showed there are also similarities between these two concepts and in the end similar consequences when discussing the economic point of view, especially in the question of property rights. It implies the importance of economic approach of property rights, advocated for instance by Mises or Rothbard. Using this approach we were able to conclude the claims about the preservation of property rights (among both groups of theorists of economic democracy and corporative State) as unfounded. The appeal for introduction of some kind of moral criterion can be found in both concepts of economic order. In consequence private (i.e. individual) aims are replaced by collective aims and the role of economy is reduced to *fulfil the demand* that is determined not by individuals but by different collective entities. In such economies, where the activity of economic subjects is subordinated to “higher moral standard” (for instance rejection of profitability) there is, in fact, a transfer of property

⁶⁷ Archer 1995: 85.

⁶⁸ Ibid.: 86.

rights to the authority that sets the demand which has to be fulfilled. To conclude, both economic order proposals lead to abolition of private property despite their advocates' claim of property to be a basis of their "new order". Thus the economic approach to property rights that we used in this study, and the claims resulting from the chosen method, can be seen as another attempt on how we can show the similarities between Socialism and Nazism, even if these concepts are commonly considered to be in contradiction, not only by its advocates.

REFERENCES

- Andrews, Stephen Pearl (1888). *Science of Society*. Boston: Sarah E. Holmes Publisher.
- Archer, Robin (1995). *Economic democracy. The politics of feasible socialism*. New York: Oxford University Press.
- Beneš, Edvard (1946). *Demokracie dnes a zítra*. Praha: Čin (Democracy today and tomorrow).
- Bonham-Carter, Mark (1948). "Economic Democracy" in *Ethics*, Vol. 58, No. 4, 291–296.
- Bowen, Ralph H. (1947). *German Theories of the Corporative State with Special Reference to the Period 1870–1919*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Briefs, Goetz A. (1941). "The Economic Philosophy of Romanticism" in *Journal of the History of Ideas*, Vol. 2, No. 3, 279–300.
- Buchner, Hans (1932). *Grundriß einer nationasozialistischen Volkswirtschaftstheorie*. München: Verlag Franz Eher Nachfolger.
- Engelhard, Peter (2010). *Die Ökonomie der SPD: Eine Geschichte sozialdemokratischer Wirtschaftspolitik in 45 Porträts*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Feder, Gottfried (1923). *The German State on a National and Socialist Foundation*.<https://archive.org/details/GottfriedFederTheGermanStateOnANationalAndSocialistFoundation> (viewed November 8th, 2016).
- Haag, John Joseph (1969). *Othmar Spann and the Politics of "Totality": Corporatism in Theory and Practice*. Retrieved from: [https://archive.org/stream/OthmarSpannAndThePoliticsOfTotality/6919293#page/no\(mode/2up](https://archive.org/stream/OthmarSpannAndThePoliticsOfTotality/6919293#page/no(mode/2up) (viewed October 18th, 2016).
- Hájková, Dagmar & Horák, Pavel (2014). *Edvard Beneš, Němci a Německo 1896–1919*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR.
- Hayek, Friedrich August von (1998). *Law, Legislation and Liberty: A new statement of the liberal principle of justice and political economy*. London: Routledge.
- Hayek, Friedrich August von (1978). *The Constitution of Liberty*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Hayek, Friedrich August von (1976). *The Road to Serfdom*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Hoccut, Max (2012). "Rights: Rhetoric versus Reality" in *Independent Review*, Vol. 17, No. 1, 51–64.
- Knapp, Viktor (1947). *Problémy nacistické právní filosofie (Problems of Nazi Legal Philosophy)*. Praha: Aleš Čeněk.
- Knight, Frank (1931). "The History of Economics by Othmar Spann" in *Journal of Political Economy*, Vol. 39, No. 2, 258–260.
- Knight, Frank (1941). "The Meaning of Freedom" in *Ethics*, Vol. 52, No. 1, 86–109.
- Landheer, Barth (1931). "Othmar Spann's Social Theories" in *Journal of Political Economy*, Vol. 39, No. 2, 239–248.
- Leoni, Bruno (1972). *Freedom and the Law*. Los Angeles: Nash Publishing.
- Locke, John (1824). *The Works of John Locke*. Vol. 4. London: Rivington.
- Martin, Edward & Martin, Jeffrey (2014). "Fabianism, Syndicalism, and the Guild Movement: Economic Democracy and Labor Rights" in *Global Virtue Ethics Review*, Vol. 7, No. 1, 25–49.
- Masaryk, Jan (2000). *Volá Londýn*. Praha: Levné knihy KMa (*London is calling*).
- McMahon, Fred & Dowd, Alan. "Human Freedom: From Pericles to Measurement" in *Independent Review*, Vol. 19, No. 1, 65–84.
- Mises, Ludwig von (1981). *Socialism: An Economic and Sociological Analysis*. Indianapolis: Liberty fund.
- Mises, Ludwig von (1998). *Human Action*. Auburn: Ludwig von Mises Institute.
- Nikodým, Lukáš (2014). "Theoretical Aspects of Cartelization in Central Europe – An Introduction to Cartel Theory" in *Central European Papers*, Vol. 1, No. 2, 25–38.
- Novotný, Lukáš (2007). "Othmar Spann und seine Kritik am Liberalismus und der Demokratie" in *Prague Papers on the History of International Relations*. Praha: Institute of World History, 477–480.
- Peroutka, Ferdinand (1947). *Tak nebo tak*. Praha: Fr. Borový (*One way or another*).
- Rádl, Emanuel (1928). *Válka Čechů s Němci*. Praha: Čin (*The War between Czechs and Germans*).
- Robbins, Lionel (1930). "Types of Economic Theory by Othmar Spann" in *Economica*, No. 29, 200–202.
- Rothbard, Murray (2009). *Man, Economy and State with Power and Market*. Auburn: Ludwig von Mises Institute.
- Sen, Amartya (1999). *Development as Freedom*. New York: Anchor Books.
- Schweickart, David (2012). "An Economic Democracy Reform Agenda" in *Perspectives on Global Development and Technology*, Vol. 11, No. 1, 244–257.

-
- Smaldone, William (2010). *Confronting Hitler: German Social Democrats in Defence of the Weimar Republic, 1929–1933*. Lanham: Lexington Books.
- Spann, Othmar (1921). *Der Wahre Staat*. Leipzig: Verlag von Quelle & Weber.
- Spann, Othmar (1930). *The History of Economics*. New York: W. W. Norton & Company Publishers.
- Staples, Elizabeth (1942). “Economic Democracy” in *Southwest Review*, Vol. 27, No. 2, 184–196.
- Temin, Peter (1991). “Soviet and Nazi Economic Planning in the 1930s” in *The Economic History Review*, Vol. 44, No. 4, 573–593.
- The National Archives of the UK (TNA UK), FO 371/34343. *Speech made by Dr. Benes at Manchester University on 5th December*.
- Wasserman, Janek (2014). *Black Vienna: The Radical Right in the Red City, 1918–1938*, Ithaca: Cornell University Press.

Salman SIDDIQI*

RELIGIOUS NATIONALISM AND CONFLICT - A COMPARATIVE ANALYSIS BETWEEN ZIONISM AND PAKISTANI NATIONALISM

Naționalism Religios și Conflict – O Analiză Comparativă între Sionism și Naționalismul Pakistanez

Abstract: For centuries religion has been a uniting factor amongst societies that has been instrumentalised by political leaders. However, the 20th century saw the creation of two states that used a blended form of religious nationalism, Israel and Pakistan¹. These two states may have been born out of different contexts and differ in the religious philosophies, but upon closer inspection share deeper similarities that are often overlooked because of their differences. This paper will also seek to analyse the influence of these religious nationalisms on long-standing conflicts in their regions. In the case of Zionism, the longstanding Arab (Palestinian inclusive)-Israeli Conflict, and in the case of Pakistani Nationalism, the conflict over Kashmir and the establishment of Bangladesh from East-Pakistan. It is important to note that both Pakistan and Israel as States were created amid traumatic conflict that significantly influenced the conceptions of their respective forms of nationalism. This paper asserts that religious nationalism in both Israel and Pakistan has been used to start and perpetuate conflicts in both cases even if they started from more secular aspirations. The first section of this paper will focus on giving background for the comparative portion, which will cover the common call for a religious homeland, shift from secularism to more religious nationalism and use of language in order to unite their movements. These sections will also include an analysis in how they affect conflict.

Keywords: Israel, Language, Pakistan, Pakistani Nationalism, Zionism

* BA, University of Texas, Austin, United States; e-mail: salmansiddiqi@utexas.edu.

Date submitted: July 16th 2017

Revised version submitted: August 20th 2017

Accepted: August 20th 2017

¹ For Israel see Shenhav 2007: 1-3. For Pakistan see Waseem 2000: 41-43.

Call for a Religious Minorities Homeland

Zionism and Pakistani Nationalism both revolve around the idea of a homeland for their respective religious minorities. Within Zionism this is a call for a Jewish homeland in Israel, and in Pakistani Nationalism with the call for a homeland for the Muslims of India² ³.

These calls for a religious homeland were also made at roughly the same point in history, in the late 19th - early 20th Century. While Zionism has its roots earlier than Pakistani Nationalism, both of these movements gained significant traction with the creation of their states in roughly the same time frame⁴. In fact, both of these movements faced the strongest growth in support for the establishment of religious homelands with an inherently religious identity during the 1930s and 1940s. Within the case of Zionism, the peak waves of immigration before the establishment of Israel were during the 1930s up until the formation of the state, and within the example of Pakistani Nationalism the formation and cohesion of the Muslim league was during the 1930s with the partition of the late 1940s driving the vast majority of migration by the Muslims of India to Pakistan⁵.

However, the scope and scale of immigration differed between the two projects as they held different ethnic priorities. The Zionist movement held that all Jews were of the same ethnicity no matter where they resided within the diaspora and encouraged the immigration of all Jews into its Jewish State. This, along with other push factors within the region, helped to significantly increase Jewish migration into Palestine (and later Israel). This resulted in the dismemberment of diaspora communities which had existed for hundreds of years in favour of a Zionist State⁶. For example, the vast majority of the North African Jewish population had left for Israel due to its appeal for a Jewish state despite living in this region for hundreds of years⁷. While colonial push effects also encouraged this mass migration to Israel, the appeal of a religious homeland for a Pan-Jewish State was strong⁸. Within the case of Pakistani Nationalism, the call for a Religious Homeland did not try to unite under the banner of removing ethnic divisions to create a greater pan-identity. Instead, it relied more on the model of all of the various ethnicities uniting under a common umbrella of Islam to create a Pakistani identity. This is a key difference between the Zionists and the Pakistani Nationalists as the cohesion of Pakistani religious homeland did not rely on the eradication of any previous ethnic identity⁹. For example, under the Zionist Project within Israel, a Mizrahi

² For Israel see Kayyali 1977: 103-106. For Pakistan see Carimo 2014: 320-325

³ Golan 2001: 136-139; Greenberg 2005: 94.

⁴ Kumaraswamy 1997: 31-35.

⁵ Kumaraswamy 1997: 31-35.

⁶ Shenhav 2007: 12-15.

⁷ Kayyali 1977: 99-105. Also see Stypinska 2007: 105-110.

⁸ Stypinska 2007: 105-110.

⁹ Kumaraswamy 1997: 39.

Jew from Iraq would largely abandon most of his Iraqi identity to instead adopt an inherently Israeli one, which spoke a completely different language and had a completely different conception on what it meant to be a Jew¹⁰. However, if someone like a Bengali Muslim moved into East-Pakistan following the partition, he or she would not have to abandon their previous ethnic identities, was free to continue to speak their own language and cling onto their ethnic identities under the umbrella of being a Pakistani Muslim¹¹. This difference in how these movements constructed their religious homeland is instrumental in how they interacted with conflict.

Impact of Conflict within Zionism and Pakistani Nationalism

Both forms of nationalism were met with and shaped by conflict in that both of these movements felt that they would suffer under continued subjugation into perpetuity unless their states came into being¹². Within the case of Zionism this was seen in the perceived failure of the integration model and the resulting Dreyfus Affair, while within the case of Pakistani Nationalism this was seen as subjugation “by means of ballot box” from the Hindu majority in India¹³. However, the way in which these states imagine a religious homeland had differing effects on their respective conflicts.

With regards to Zionism, the early conflict that it faced was when it attempted to create a Jewish majority in Palestine at the expense of local Palestinian population¹⁴. This creation of a Jewish Majority had created a different type of conflict to that of Pakistani Nationalism because the Jewish Majority was not present in Palestine prior to Zionism in recent history¹⁵. This stands in contrast to how the homeland for the Muslims of India was conceived in that the territory that was supposed to be a Muslim Homeland already maintained a Muslim majority¹⁶. In fact, the conception and borders of what became Pakistan were outlined based on a contemporary majority the Muslims had in certain parts of India. What this meant as far as conflict was concerned was that early forms of conflict in Pakistani Nationalism were based on the notion of unifying the Muslim Majority areas of India, especially in Kashmir which was held by Hindu Majority India¹⁷. In the case of Zionism, the conflict emerged when the Zionist Jews were attempting create a state in which a united Jewish People would be the majority. The models of unity for these movements differ in that the Zionist one seeks to create a unified Jewish State in which there

¹⁰ Kayyali 1977: 99-105.

¹¹ Oldenburg 1985: 716.

¹² Kumaraswamy 1997: 33-35.

¹³ Jinnah 1946. Kayyali 1977: 99-102.

¹⁴ Stypinska 2007: 106-110.

¹⁵ Stypinska 2007: 106-110. Shenhav 2007: 12-15.

¹⁶ Jinnah 1946. Also see Carimo 2014: 317-320.

¹⁷ Waseem 2000: 39-43.

had not been a Jewish Majority for several hundreds of years, whereas Pakistani Nationalism imagined a state in which there already was a Muslim Majority but still needed to unify Muslim majority territories such as Kashmir¹⁸. However, both of the movements still share the commonality of calling for a religious homeland and this call in turn fuelling conflicts that would come to define these movements. It is also important to note how both of these movements may have started on more secular principles but eventually became more religious over time.

Shift from Secular to Religious Principles

It is important to note that both Zionism and Pakistani Nationalism may have called for a homeland for their religious minorities but started on more secular principles. Both Zionism and Pakistani Nationalism relied heavily on uniting their respective religious groups but not necessarily creating religious states¹⁹. However, as time progressed both of these forms of nationalism became more religiously motivated. When looking at these nationalistic movements beyond the period of their foundations to their shifts towards more religious nationalism, it is interesting to note that neither of these movements has returned to its Secular roots²⁰. Within the case of Zionism, this can be seen by the fact that the Zionist movement modelled itself after ethnically driven nationalist movements found elsewhere in Europe. This can be seen with examples such as Theodor Herzl's early conceptions of a Zionist State being based on Secular principles rather than a religious Jewish State²¹. This can also be seen with earlier Pakistani Nationalism, as its early variant under and immediately after Jinnah was far more inclusive of religious minorities who did not fit the traditional majoritarian interpretation of what a Muslim was. This was in part due to the fact that the earlier variant of Pakistani nationalism wanted to unite all of the "Muslims of India" into a united nation, even if they were not mainstream variants²². Within both of these Nationalist Movements religion was initially used as a uniting identity but not necessarily the foundation on which the state should be governed²³. While it is true both forms of nationalism may have started on more secular notes, they both began to depart from these principles at different rates. Within the context of Pakistani nationalism the tension between its secular foundations and more religious forms was much earlier and stronger than

¹⁸ Kayyali 1977: 99-105. Also see Waseem 2000: 39-43. Also see *Prevailing Religions*, map (Oxford, UK: Imperial Gazetteer of India, 1931), http://dsal.uchicago.edu/reference/gaz_atlas_1931/pager.php?object=23.

¹⁹ Carimo 2014: 319-324. Also Shenhav 2007: 19-24.

²⁰ Shenhav 2007: 604-607. Also Sharot 2007: 19-23.

²¹ Sharot 2007: 19-23. Also see Kayyali 1977: 102-104.

²² Jinnah 1946. Also see Carimo 2014: 319-324.

²³ Carimo 2014: 319-324. Also see Jinnah 1946.

was found in Zionism.²⁴ This was seen in examples such as Mawdudi's writings arguing for Islamic State in what would become Pakistan in the early 1940s. They became an essential basis on which more religious forms of nationalism later developed in Pakistan, especially after the 1971 War²⁵. In Zionism this shift was much slower as the tenet of maintaining the Jewish Majority state outweighed many calls for a more inherently religious state. This was primarily due to its close modelling after Secular European Nationalist movements which were heavily rooted in secular ethnic-based principles of creating a homeland for a people, not a religious state²⁶. This contrast with the use of an Islamic Identity to create a Muslim majority state with the Muslims of India was developed under a model of "Islamic Socialism". Islamic Socialism based itself on secular notions of socialism, but ultimately grounded itself within Islamic morality thus helping accelerate the shift towards religious nationalism more so than Zionism's secularistically-focused ideology²⁷. However, despite the stronger secularistic stance of Zionism to Pakistani Nationalism, both forms eventually evolved into more religious forms of nationalism. In fact, both of these movements had their biggest shifts on the spectrum in roughly the same period of time. Within the case of Zionism this occurred after the 1967 Six Day War as the Israeli's no longer felt the threat of annihilation, and within the case of Pakistani Nationalism this shift occurred around the 1971 Bangla War of Independence²⁸. In both cases, these major events significantly shifted the national narratives towards a more religious slant, with the spread of Messianic Zionism following the 1967 Six Day War, and the shift towards a more Islamic identity after the loss of East-Pakistan resulting in Islam being declared as the state religion of Pakistan in the 1973 Constitution²⁹.

However, the effects on how these movements interpreted their roles as far as expanding their states differ significantly after their shifts towards more religious nationalism. Within the case of Zionism, the scope of its more secular form before the 1967 War was very defensive in its posture as it attempted to stave off annihilation from its Arab neighbours and maintain its Jewish Majority³⁰. Within Pakistani Nationalism quite the opposite was true, as the more secular form of Pakistani Nationalism was expansionist in its scope; this was manifested in the hope of uniting the Muslims of India they felt were left behind in Kashmir³¹. After the major watershed moments within both cases they essentially "reversed" roles,

²⁴ Carimo 2014: 326-333.

²⁵ Carimo 2014: 326-333. Also see Shaikh 2008: 599-603.

²⁶ Sharot 2007: 4-8.

²⁷ Conn 1976: 112-116.

²⁸ Sharot 2007: 19-21.

²⁹ Shaikh 2008: 599-603.

³⁰ Stypinska 2007: 105-110.

³¹ Waseem 2000: 40.

with Pakistani Nationalism becoming far more inwardly focused in maintaining the Muslim Homeland, whereas Zionism became expansionist with the advent of Messianic Zionism as it wanted to move into West-Bank (or Judea and Samaria as referred to by Messianic Zionist)³². This is primarily due to how these events affected their forms of nationalism, in that the victory of the 1967 War emboldened the Zionist movement and made it more expansionist in its scope³³. However, within the case of Pakistani Nationalism, the trauma following the loss of East-Pakistan led to its nationalist movement being more concerned with keeping the state together by increasing its Islamic characteristics to counteract growing regionalism³⁴. This shift between expansionist and preservationist posture is important when analysing how the shift between secular to more religious nationalism influenced their respective conflicts.

Both Zionism and Pakistani Nationalism were steeped in conflict both in their secular and religious forms. The scope of their conflicts differed in that Zionist Conflict during its Secular Phase was more defensive in nature and was primarily targeted towards staving annihilation from its Arab neighbours and preserving its Jewish Majority by inhibiting the return of Palestinians who fled during the foundation of the state³⁵. This eventually evolved into a more religiously-focused variant of nationalism after the victory of the 1967 War, in which the Messianic Zionists came into prominence with their ideology of creating an ethnically pure Israel in the name of God, irrespective of the Palestinians, significantly localizing the conflict between Israelis and Palestinians with the former now expanding into the latter's territories in order to achieve their vision³⁶. This significantly contrasts to how Pakistani Nationalism shifted from its more aspirational form of uniting all of the Muslim provinces and attempting to annex Kashmir, to achieving this by becoming more inwardly focused after the loss of East Pakistan during the 1971 War³⁷.

In the case of Zionism, the primary conflict it is dealing with continues to be a localized Israeli-Palestinian conflict in which settlers are at least partially motivated by a messianic Zionist vision of an ethnically pure Israel at the expense of the Palestinians. While it is true that some policy moves, such as the signing of the Oslo Accords, are reminiscent of the Secularist Peace Treaties made after the 1967 War, the implementation of these treaties very much benefited the Messianic Zionists as settlement construction increased and access to land for Palestinians decreased over time³⁸. Within the case of Pakistani Nationalism, the 1973 Constitution very

³² Sharot 2007: 19-23.

³³ Sharot 2007: 19-23.

³⁴ Carimo 2014: 326-333.

³⁵ Stypinska 2007: 110-113.

³⁶ Sharot 2007: 19-23.

³⁷ Shaikh 2008: 599-603.

³⁸ Shaikh 2008: 599-603.

clearly set the country's path towards being a more religious state from its overhaul of the legal system to "conform with the Quran and the Sunnah" to the compulsory study of Islam and the Quran in public schools³⁹.

However, the overall degree of becoming more religious forms of nationalism still differ in that Zionism on the whole, even with its Messianic variant, is still more secular than Pakistani Nationalism⁴⁰. While Israeli society became much more conservative, it did not go down the road of implementing measures such as the compulsory education of the Torah and Amidah in all public schools, or attempt within its Constitution to other "non-conformist Jews" (like Reform Jews) like Pakistan did with the Quran/Hadith and declassification of Ahmadiyyas as Muslims⁴¹. When looking holistically, this shows how the Zionist movement overall kept more to its secular beginnings than Pakistani Nationalism did, even though both became more religious over time⁴². This inclusion and exclusion of people is a major source of tension when analysing how effective these movements were in uniting the various ethnic groups that composed their respective states.

Success of Integrating Various Ethnicities Through the Use of Language

Both Zionism and Pakistani Nationalism attempted to unite their respective ethnic groups with a language that was seen as indigenous to their respective religious groups⁴³. While it is true that Judaism can be considered both a race and a religion, prior to the advent of Zionism the vast majority of Jews lived in diaspora communities outside of Palestine and identified with their local ethnicities from the European Diaspora movements. These Jews largely considered themselves to be part of their European states. Within the Middle Eastern Diasporas (and local Palestinian communities) within the Arab world, they largely identified as Arab and spoke Arabic⁴⁴. Within the context prior to Pakistani Nationalism, the concept of the Muslims of India being a united group was a rare concept, with many of them identifying themselves by their regional ethnicity⁴⁵. Once both of these movements created states for their religious groups, they attempted to unite them through the use of a hegemonic language which was meant to bring them together as one nation. The particular choice of the language also had the shared feature of being

³⁹ "Pakistan's Constitution of 1973, Reinstated in 2002, with Amendments through 2015" in *Constitution of Pakistan* (1973), Article 25A, Subsection B.

⁴⁰ Sharot 2007: 4-8.

⁴¹ Sharot 2007: 4-8. Also see "Pakistan's Constitution of 1973..." in *Constitution of Pakistan* (1973), Article 25A, Subsection B.

⁴³ Oldenburg 1985: 716-718. Also see Kumaraswamy 1997: 32-35.

⁴⁴ Kayyali 1977: 99-105. Also see Spolsky 2014: 262-268.

⁴⁵ Oldenburg 1985: 716-722.

indigenous to both Religious groups, with Hebrew dating back centuries for the Jews and Urdu being considered an indigenously Indian, Muslim language⁴⁶. In both of these cases neither language was spoken by large portions of the communities, with regional languages being dominant amongst the Muslims of India, while Hebrew had been a dead language that was only used for worship amongst the Jews with different dominant diaspora languages.

However, these languages differ significantly in how effective they were in their goals of uniting their various Ethnic Groups. Hebrew enjoyed a much greater scale of success in uniting the various Jewish ethnic Groups than Pakistani Nationalism did with Urdu⁴⁷. In fact, within the example of Pakistani Nationalism, the use of Urdu actually had the opposite effect to its unitary goals because of its ineffective adoption rate and regional pride for local languages⁴⁸. This contrasted significantly with the implementation of Hebrew in that the latter was not just modernized from near spoken extinction, but was also adopted on a widespread scale and became an uncontested national language⁴⁹. This resulted in the various languages spoken by the various Ashkenazi and Mizrahi Jews being effectively eradicated in favour of uniting them around a common language⁵⁰. The distinction between the success of implementing these two languages within their nationalists' movements will be key in analysing how it affected their respective conflicts.

The uniting of various Jewish ethnicities under Hebrew significantly affected how the Arab-Israeli conflict played out. Hebrew was particularly successful in integrating the Mizrahi (Arab) Jews under the banner of Zionism rather than their ethnic identity which could have otherwise given them different sympathies⁵¹. The inclusion of the Mizrahi Jews allowed for the state to further exclude non-Jews and their identities, which helped to drive conflict between the Mizrahi and other Arabs even if the Jews themselves were of Arab origin⁵². In fact, the majority of Ashkenazi and Mizrahi were not in any way forced by the state to abandon their native language nor did Zionism necessarily call for the eradication of the diaspora languages⁵³. But they largely stopped speaking their diaspora languages and did not pass them on to their children because of their belief in the uniting effect of Hebrew⁵⁴. This cohesion allowed for the Zionist movement not to descend into civil conflict over inclusion of various languages which could

⁴⁶ Spolsky 2014: 262-268. Also see Oldenburg 1985: 716-718.

⁴⁷ Spolsky 2014: 262-268.

⁴⁸ Oldenburg 1985: 719-724.

⁴⁹ Spolsky 2014: 262-268.

⁵⁰ Spolsky 2014: 262-268.

⁵¹ Fischbach 2002: 35-39.

⁵² Fischbach 2002: 35-39.

⁵³ Spolsky 2014: 262-268.

⁵⁴ Spolsky 2014: 262-268.

have spelled the end for the Zionist project, especially in its earlier more defensive form⁵⁵. This stands in stark contrast to Pakistani Nationalism's use of the Urdu Language. Unlike the unifying effect that Hebrew had on Zionism, Urdu was not just divisive but actually led to conflict within Pakistan⁵⁶. The failure of Urdu in integrating a majority of its ethnically diverse population contributed to significant conflict within East-Pakistan with the Bengalis, who felt their language should have been the national language even if it was not considered a "Muslim Tongue"⁵⁷. The Bengali example also serves to show how many Pakistanis did not voluntarily give up their mother-tongues, with many Bengalis outright refusing to learn Urdu or speaking it as a distant second language. This stands in stark contrast to the voluntary adoption of Hebrew by the Mizrahi and Ashkenazi Jews⁵⁸.

The evolution of these languages also affected how much of a unifying force they became in uniting various ethnic groups. With regards to Zionism and Hebrew, the modern Hebrew language kept much of its Semitic roots, making it easier for the Mizrahi Jews to transition from Arabic to Hebrew, but also significantly used German and Russian when modernizing itself⁵⁹. This use of German and Russian was significant in ensuring that the Ashkenazi did not feel too alienated by the Semitic nature of Hebrew as their languages did not share any commonalities with its roots⁶⁰. This compromise in modernizing the Hebrew language was significant in uniting both the Ashkenazi and Mizrahi Jews. This allowed for focusing their attention on other Zionist priorities, such as maintaining the Jewish majority and staving off elimination from Israel's Arab neighbours. In contrast, Urdu was not significantly adapted to make it palatable to its various ethnic minorities, instead opting to stay largely based on Hindi, Arabic and Farsi⁶¹. This, in combination with the lack of voluntary adoption due to regional pride, contributed to Urdu not being widely adopted and to it becoming an instrument of division instead of unity. This helped cause the implosion of Pakistani Nationalism which led to the conflict resulting in the separation of Bangladesh. This is contrast to Zionism's success in uniting the Jewish ethnicities and in turn keeping the conflict between Israelis and Arabs who threatened to either annihilate them or threaten their Jewish Majority⁶². While it is true that in both cases other factors such as population size, geographical distance and education levels also had significant effects on the effectiveness of the spreading of

⁵⁵ Spolsky 2014: 262-268.

⁵⁶ Oldenburg 1985: 725-730.

⁵⁷ Oldenburg 1985: 716-718.

⁵⁸ Spolsky 2014: 262-268.

⁵⁹ Spolsky 2014: 255-259.

⁶⁰ Spolsky 2014: 255-259.

⁶¹ Oldenburg 1985: 725-730.

⁶² Stypinska 2007: 110-115.

these languages, these facets, although worth exploring in future discussions, are not detailed here in order to keep a concise analysis.

Conclusions

When analysing Zionism and Pakistani Nationalism it is important to keep in mind that they came from vastly different origins and maintained significant surface level differences. However, when looking deeper into these movements, they start having strong similarities. This is particularly important when analysing other nationalist movements, as going beyond surface level details can yield interesting and meaningful similarities and differences. For example, other movements such as the Palestinian Nationalist movement also went through a similar shift from more secular nationalism, or the failure of uniting various ethnic groups leading to conflict can be observed within the Sri-Lankan Nationalist movement between the Sinhalese and Tamil. This model of research could prove fruitful for future comparisons between cases that may not seem analogous based solely on surface differences.

As far as the outlook of Zionism and Pakistani Nationalism, the trends of these movements discussed in this paper have largely held through. Both Zionism and Pakistani Nationalism continue to be more and more religiously focused, with Pakistan eventually implementing measures such as blasphemy laws and Israel demanding it be recognized as a Jewish state under the Netanyahu administration⁶³. Hebrew continues to be the dominant language of the Jews in Israel, while Urdu continues to have issues with widespread adoption even after it became both the official and national language of Pakistan⁶⁴. While Kashmir continues to galvanize headlines around the world, Pakistan is still very much in a state of self-preservation, trying to suppress separatist movements in areas such as Baluchistan⁶⁵. This contrasts with Zionism's continued expansion into the West-Bank at least partly due to religious goals of establishing an ethnically pure Israel. When all is said and done, Zionism continues to have a strong nationalistic pull on Jews (not just in Israel but around the world), whereas Pakistani Nationalism continues to try to maintain what it has gained while trying to suppress sentiments sympathetic to a pre-partition India⁶⁶. Though it is important to note that both forms of nationalism have become far more religiously focused since the conceptions of their respective states as their respective conflicts matured over time. Both forms of nationalism endured the test of time and can serve as models into how future forms of nationalism can manifest themselves in conflicted areas once a religious

⁶³ Ibih 2011.

⁶⁴ Agrawal 2015.

⁶⁵ "Balochistan: The Untold Story of Pakistan's Other War", BBC 2014.

component is introduced and eventually centered to the identity of the national movement.

REFERENCES

- Carimo, Mohomed (2014). "Islam as The National Identity for the Formation of Pakistan: The Political thought of Muhammad Iqbal and Abu'l 'ala Mawdudi". *História (São Paulo)* 33 (1): 317-319.
- Conn, Harvie M (1976). "Islamic Socialism in Pakistan: An Overview". *Islamic Studies* 15, no. 2 (Summer): 111-121. <http://www.jstor.org/stable/20846988>.
- Divine, Donna Robinson (2014). "Zionism and the Politics of Authenticity". *Israel Studies* 19, no. 2 (Summer): 94-110. <http://www.jstor.org/stable/10.2979/israelstudies.19.2.94>.
- Fischbach, Michael (2002). "The United Nations and Palestinian Refugee Property Compensation". *Journal of Palestine Studies* 31, no. 2 (Winter): 34-50. <http://www.jstor.org/stable/10.1525/jps.2002.31.2.34>.
- Golan, Arnon (2001). "European Imperialism and the Development of Modern Palestine: Was Zionism a form of Colonialism?". *Space and Polity* 5 (2): 127-143.
- Greenberg, Jonathan (2005). "Generations of Memory: Remembering Partition in India/Pakistan and Israel/Palestine". *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 25, no. 1: 89-110. <https://muse.jhu.edu/> [Accessed 17.02.2017].
- Kayyali, Abdul-Wahab (1977). "Zionism and Imperialism: The Historical Origins". *Journal of Palestine Studies* 6, no. 3 (Spring): 98-112. <http://www.jstor.org.ezproxy.lib.utexas.edu/stable/pdf/2535582.pdf>
- Kumaraswamy, P. R (1997). "The Strangely Parallel Careers of Israel and Pakistan". *The Middle East Quarterly* 4, no. 2 (June): 31-39.
- Oldenburg, Phillip (1985). "A Place Insufficiently Imagined: Language, Belief, and the Pakistan Crisis of 1971". *The Journal of Asian Studies* 44, no. 4 (August): 711-733.
- "Pakistan's Constitution of 1973, Reinstated in 2002, with Amendments through 2015". *Constitution of Pakistan*. Islamabad, Pakistan, 1973. https://www.constituteproject.org/constitution/Pakistan_2015.pdf?lang=en [Accessed 05.05.2017]
- Shaikh, Farzana (2008). "From Islamisation to Shariatisation: Cultural Transnationalism in Pakistan". *Third World Quarterly* 29 (3): 593-609.
- Sharot, Stephen (2007). "Judaism in Israel: Public Religion, Neo-Traditionalism, Messianism, and Ethno-Religious Conflict". *The SAGE Handbook of the Sociology of Religion*, 1-31. London: SAGE Publications Ltd. doi: 10.4135/9781848607965.n33.

- Shenhav, Yehouda (2007). "Modernity and the Hybridization of Nationalism and Religion: Zionism and the Jews of the Middle East as a Heuristic Case". *Theory and Society* 36 (1): 1-30.
- Spolsky, Bernard (2014). *The Languages of the Jews: A Sociolinguistic History*. New-York, NY: Cambridge University Press.
- Stypinska, Justyna (2007). "Jewish Majority and Arab Minority in Israel—Demographic Struggle". *Polish Sociological Review*, no. 157: 105-120. <http://www.jstor.org/stable/41275004>.
- Waseem, M (2000). "Ethnic and Religious Nationalism in Pakistan". *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, 23(2). <http://ezproxy.lib.utexas.edu/login?url=http://search.proquest.com.ezproxy.lib.utexas.edu/docview/1311916464?accountid=7118>

Online sources

- Agrawal, Aditya (2015). "Why Pakistan Is Replacing English With Urdu". *Time*, July 18th 2015. <http://time.com/3975587/pakistan-english-urdu/>
- "Balochistan: The Untold Story of Pakistan's Other War". *BBC*, February 22nd 2014. <http://www.bbc.com/news/world-asia-26272897> [Accessed 05.05.2017].
- Ibish, Hussein (2011). "Should the Palestinians Recognize Israel as a Jewish State?". *Foreign Policy*, May 25th 2011. <http://foreignpolicy.com/2011/05/25/should-the-palestinians-recognize-israel-as-a-jewish-state/> [Accessed 05.05.2017]
- Jinnah, Muhammad Ali (1946). "The Origins of the Creation of Pakistan" [Speech], *BBC Radio*, Karachi, Pakistan, December 1946. <https://www.youtube.com/watch?v=ZAx3cxLVAIo>
- Prevailing Religions*. Map. Oxford, UK: Imperial Gazetteer of India, 1931. http://dsal.uchicago.edu/reference/gaz_atlas_1931/pager.php?obje ct=23. This map indicates the areas of India in which there was a Muslim Majority.

Olga DEMCHENKO*

**АКТУАЛИЗАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ
БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ МОРСКОГО ТРАНСПОРТА В
РЕАЛИЗАЦИИ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ИНТЕРЕСОВ
ГОСУДАРСТВА**

The actualization of future mariners' professional communication in realizing geopolitical interests of the state

Abstract: In order to fulfil their basic professional functions on a ship, sailors must possess not only qualitative knowledge but also be able to solve complex professional-productive and scientific tasks independently, as well as to orient themselves freely in a foreign-speaking society. Taking into account the interdisciplinary approach to the theoretical preparation of future specialists for performing their functional duties at sea, where multinational crews mostly communicate in a foreign language, it is natural to turn to the actualization of knowledge in the discipline «Professional English», since all legal documents in the basis of marine professional activity are in a foreign language. Paying particular attention to the graduators from Ukrainian maritime higher educational establishments, the author investigates the role of their professional communication in a foreign language and peculiarities in forming competitive national specialists in a world maritime fleet. The integration of the acquired knowledge in different situations, their realization in concrete skills of future professional activity, and creative approach of cadets contributed to the emergence and growth of the desire to improve their knowledge, participation in dialogues, role plays, discussions, emergence and development of interest in the implementation of future professional activities in a foreign language. The updating of professional communication in a foreign language contributes to the formation of national specialists, competitive in the world maritime fleet, which is one of the stages in the realization of the geopolitical interests of the Ukrainian state.

Keywords: geopolitics, actualization, competitive, specialized maritime English.

*BA, Izmail State University of Humanities, Ukraine; e-mail: demchenko_olgan@rambler.ru

Submitted: June 30th 2017

Revised version submitted: July 15th 2017

Accepted: August 20th 2017

Европейский выбор Украины является незыблемой стратегией ее геополитики. Разноплановое сотрудничество с ближайшими соседями, которое не в последнюю очередь предполагает использование выгодного географического расположения Украины и ее транспортных коридоров, также является важным направлением современной украинской геостратегии. Черноморский регион принадлежит к богатым и развитым регионам мира, что позволяет использовать все его преимущества в региональном сотрудничестве с ближайшими соседями. Разноплановые связи способствуют ускорению и укреплению евроинтеграции Украины, созданию необходимых условий для ее вхождения в Евросоюз¹.

Обратимся к роли торгового мореплавания в общегосударственном масштабе, которое должно стать одной из ведущих частей национальной экономики Украины с учетом географических, природно-климатических условий, наличия разветвленной транспортной системы, возможностей морских портов, внутренних водных путей, судостроения и судоремонта, кадрового, научного и образовательного потенциала, а также перспектив роста спроса внешней торговли на морские и речные перевозки. Морской доктриной Украины на период до 2035 года среди направлений реализации этого предусматривается сохранение кадрового потенциала украинских моряков на конкурентном в мире уровне путем соответствующего выполнения требований Международной конвенции по подготовке и дипломированию моряков и несению вахти².

Востребованность украинских моряков в мире невозможна без сохранения и улучшения их подготовки в отечественных морских учебных заведениях. Сформированные во время обучения в вузе профессиональные компетенции способствуют выполнению ими своих основных профессиональных функций на судне. Для этого моряки должны обладать не только качественными знаниями, но и быть способными самостоятельно решать сложные профессионально-производственные и научные задачи, а также свободно ориентироваться в иноязычном обществе.

Учитывая междисциплинарный подход к теоретической подготовке будущих специалистов к выполнению функциональных обязанностей в море, где в основном общающиеся на иностранном языке многонациональные экипажи, закономерно обратиться к актуализации знаний по дисциплине «Английский язык профессиональной направленности», поскольку все нормативно-

¹ Василенко 2002.

² Морська доктрина України на період до 2035 року. Постанова кабінету Міністрів України №1307 від 07 жовтня 2009 року.

правовые документы в основе морской профессиональной деятельности на иностранном языке.

Целью статьи является освещение актуализации профессиональной коммуникации будущих моряков в реализации геополитических интересов государства.

В нашем исследовании мы основываемся на определении В.А. Дергачевым геополитики как «науки о закономерностях распределения и перераспределения сфер влияния (центров силы) различных государств и межгосударственных объединений в многомерном коммуникационном пространстве».

Под «геополитической мощью» государства подразумевается совокупность его военно-политических, природно-географических, материальных, демографических и духовных (ценностных) ресурсов. Экономическая мощь отражается в показателях валового национального продукта, индекса человеческого развития, численности населения, его покупательной способности и емкости внутреннего рынка потребления.

Составной частью геополитической мощи является морская мощь государства, включающая совокупность природно-географических характеристик, мощи военного, торгового и других флотов, и развитой береговой инфраструктуры. Утрата морской мощи может привести к разрушению так называемого «коммуникационного» каркаса державы. Касательно Придунайского региона, это приведет к дисбалансу основных геоэкономических коммуникационных осей (уменьшению транзитных грузов, утрате градообразующих функций портовых городов), в общегосударственном масштабе это, в конце концов, ухудшит геостратегическое положение страны, её возможности мирохозяйственной интеграции.

Новая же геополитика отождествляется с «геоэкономикой» – геополитикой с позиций экономической мощи государства, предусматривающей достижение внешнеполитических целей, мирового или регионального «могущества» преимущественно экономическим путем. Геоэкономика исследует трансформацию международных экономических отношений, мирохозяйственную интеграцию и создание конкурентоспособных региональных условий хозяйствования под воздействием факторов глобализации³, что невозможно реализовать без учета кадровой составляющей экономики.

Остановимся более детально на профессиональном общении на иностранном языке специалистов морского транспорта. В соответствии с положениями Международной морской организации (ИМО) именно английский язык является общепринятым языком для

³ Дергачев 2004.

общения на море, знания, умения и навыки в котором формируются в процессе усвоения учебных дисциплин «Английский язык» и «Английский язык профессиональной направленности» в морском вузе. Так, например, в Дунайском институте Национального университета «Одесская морская академия» (ДИ НУ «ОМА») программа учебной дисциплины «Английский язык профессиональной направленности» своей целью предусматривает выполнение требований к подготовке вахтенного помощника капитана (для специализации «Судовождение») и старшего механика (для специализации «Эксплуатация судовых энергетических установок»), а также получение необходимых навыков в общении на английском языке на борту судна и в смешанных экипажах соответственно конвенции ПДНВ (STCW-78/95) с поправками, кодекса ПДНВ (разделы и таблицы А-II/1, А-II/2, А-II/3 для специализации «Судовождение» и разделы и таблицы А-III/1, А-III/2, А-III/3 для специализации «Эксплуатация судовых энергетических установок»), образовательно-профессиональной программы, учебного плана подготовки бакалавра и соответствует Модельному курсу ИМО 3.17 по английскому языку.

На уровнях эксплуатации и управления судоводители – будущие вахтенные помощники капитана (относительно таких функций как: судовождение, обработка и размещение грузов, управление операциями судна и забота о людях на судне) и судовые механики – вахтенные помощники старшего механика (относительно таких функций как: судовые механические установки, электрооборудование, электронная аппаратура и системы управления, техническое обслуживание и ремонт, управление операциями судна и забота о людях на судне) должны владеть английским языком на уровне достаточном для эффективного выполнения своих обязанностей, усвоить и усовершенствовать знания по языку, средствами английского языка развить способности для выполнения своих служебных обязанностей.

Немаловажным являются не только ЗУН, но и понимание, и профессионализм в английском языке, как указано в Кодексе ПДНВ. Поскольку хоть и не везде, но согласно общепринятой практике английский язык все более становится стандартным языком общения с целью безопасности на море, частично как следствие использования Стандартного морского разговорника ИМО для общения в море⁴.

Независимо от обстоятельств специалисты морского транспорта должны быть способны ответственно и компетентно применять приобретенные знания, навыки и умения по английскому языку на практике, непосредственно, при исполнении должностных

⁴ Conference of Parties to the International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978 2010.

обязанностей, профессиональной деятельности и в социально-бытовом общении и обладать способностью дальнейшего самостоятельного приобретения компетенций в процессе выполнения профессиональных и социально-бытовых задач с целью обогащения своей ответственной профессиональной компетентности.

Придерживаясь определения «актуализации (лат. *actualis* – деятельный, действенный)» как «действия, направленного на приспособление чего-либо к условиям данной ситуации»⁵, отметим, что актуализация профессионального общения будущих специалистов морского транспорта предусматривает предоставление им широких возможностей практиковать общение на английском языке для морских и общих целей, а именно четкую и понятную по организации монологическую и диалогическую речь с использованием английского языка профессионального направления в устной и письменной форме, и развивать навыки исследования, необходимые для продолжения самостоятельного обучения в море. Формирование мотивации к изучению иностранного языка способствовало бы как последовательной, систематической работе, так и развитию речевой деятельности на уровне, необходимом для максимального использования уже имеющихся знаний, умений, навыков.

Анкетирование и опрос, проведенный с курсантами специальности «Судовождение» ДИ НУ «ОМА», выявили типичную ситуацию, когда курсанты хотят знать английский язык (владеть необходимыми компетенциями), однако значительное их число не хотят прилагать усилия для овладения такими компетенциями, в целом понимают важность получения высшего образования и изучения английского языка, внешние мотивы к чему, в большей степени, продиктованы их желанием работать под иностранным флагом с целью получения большей заработной платы. Вместе с тем внутренние мотивы к изучению языка выражены в меньшей степени. Один из вариантов решения и улучшения сложившейся ситуации нам видится в демонстрации и увеличении практики общения на иностранном языке в рамках учебной дисциплины.

Так, разработанными нами методическими указаниями по английскому языку для студентов 1 курса заочной сокращенной формы обучения ДИ НУ «ОМА» с 2015-2016 учебного года в ходе выполнения рефератов, как формы индивидуального контроля усвоенного учебного материала, предусматриваются следующие виды работ:

- во вступлении привести информацию из собственного опыта или из информационных источников относительно одной из ключевых, по мнению студентов, проблем в морской отрасли или связанных с профессиональной деятельностью в море,

⁵ АКТУАЛИЗАЦИЯ - это... Что такое АКТУАЛИЗАЦИЯ?

– в выводах написать и обосновать свое мнение по одному из следующих направлений: «важно ли Вам владеть английским языком профессиональной направленности»; «как, по Вашему мнению, возможно улучшить процесс преподавания английского языка по профессиональному направлению»; «как Вы думаете, каким темам и вопросам необходимо уделять больше внимания на занятиях по подготовке будущих судоводителей к профессиональному общению на английском языке в морском вузе», и тому подобное.

Анализ выполненных работ позволяет сделать выводы о 100-процентной заинтересованности уже практикующих штурманов в процессе изучения дисциплины в морском вузе формировать или улучшать умения применять полученные знания по иностранному языку на практике.

На контекстном обучении, то есть моделировании условий труда в море, создании определенных моделей ситуаций, в которых будущий руководитель подразделения морского экипажа, на основе полученных знаний и опыта и компетенций может практиковаться в успешном выполнении профессиональных функций в многонациональных экипажах, акцентирует Т.Р. Гуменникова. В процессе профессиональной подготовки к управлению экипажем курсант проходит несколько этапов: этап академической учебной деятельности, этап контекстного обучения и этап учебно-профессиональной деятельности, на каждом из которых характер взаимодействия преподавателя и курсантов приобретает качественно новых характеристик. В имитационной дидактической модели учебные задания предусматривали выход будущих специалистов морского профиля за рамки учебных англоязычных текстов, знаковых систем, путем определения соответствия информации в них с ситуациями будущей профессиональной деятельности, где информация выступала в качестве средства ее регуляции. Таким образом, информация, которая была представлена в текстах, приобретает личностный смысл, постепенно осуществляется личностное включение курсантов в предметную плоскость учебных курсов. Единицей труда курсанта становится «профессионально-ответственное» предметное действие, основная цель которого – практическая апробация профессиональных ситуаций⁶.

С целью более четкого представления об особенностях именно такой деятельности, приведем примеры из опыта преподавания английского языка будущим морякам-курсантам 4-го курса специальности «Судовождение». Так, программа предусматривает овладение знаниями по Международным правилам предупреждения столкновений судов в море 1972 г. (МППСС-72) на английском языке.

⁶ Гуменникова 2016: 38-39.

В зависимости от уровня владения английским языком курсанты имели возможность выбрать среди предложенных им следующих тем и видов деятельности, например: интерпретация своими словами или рассказ одного из правил, подготовка презентации «Международные правила предупреждения столкновений судов в море 1972 г.» или сообщения «Обязанности вахтенного помощника: Наблюдение», дискуссия «Причины столкновений судов», просмотр и обсуждение видео “Improper use of VHF leads to collision – Human errors contributing most to navigational accidents today”, участие в ролевой игре «Collision avoidance», и другие. Посредством таких заданий нам удалось повысить мотивацию будущих судоводителей к учебному процессу, что позволило прочувствовать ситуацию, определить возможные стратегии собственных действий, способствовав становлению и проявлению коммуникационной компетентности будущих специалистов.

В целом, отметим, что интеграция полученных знаний в различных ситуациях, реализация их в конкретных умениях будущей профессиональной деятельности и творческий подход курсантов содействовали появлению и росту стремления к совершенствованию знаний, участию в диалогах, ролевых играх, дискуссиях, возникновению и развитию заинтересованности к осуществлению будущей профессиональной деятельности на иностранном языке.

Актуализация профессиональной коммуникации на иностранном языке способствует формированию национальных специалистов, конкурентоспособных в мировом морском флоте, что составляет одну из ступеней в реализации геополитических интересов украинского государства.

REFERENCES

- АКТУАЛИЗАЦІЯ - это... Что такое АКТУАЛИЗАЦІЯ? Retrieved from http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy/58/
АКТУАЛИЗАЦІЯ
- Василенко С.Д. (2002). Геополітичні виміри України в загальноєвропейському політичному процесі: автореф. дис... доктора політичних наук: 23.00.02. К.
- Гуменникова Т.Р. (2016). Підготовка майбутніх керівників багатонаціональних екіпажів суден у площині контекстного навчання до управлінської діяльності. Збірник наукових праць «Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки», Вип. 2, 35-41.
- Дергачев В.А. (2004). Геополитика. Учебник для вузов. М.:ЮНИТИ-ДАНА. Retrieved from <http://dergachev.ru/book-geop-2004/3.html>

Морська доктрина України на період до 2035 року. Постанова кабінету
Міністрів України №1307 від 07 жовтня 2009 року. Retrieved
from <http://sudostroy.com/wp-content/uploads/2016/11Морська-доктрина-України.pdf>

Conference of Parties to the International Convention on Standards of
Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978.
STCW/CONF.2/34. 3 August 2010. Original: English. Retrieved
from <http://www.imo.org/en/OurWork/HumanElement/TrainingCertification/Documents/34.pdf>

Stoica Cristinel POPA*

**THE TRIALS AND TRIBULATIONS OF THE ROMA MINORITY
FROM ROMANIA ON ITS WAY TO MODERNITY**

***Piedicile și dificultățile minorității rome din România pe
drumul ei spre modernitate***

Abstract: Academic articles on minorities from Romania abound and many have been written both by Romanian academics and by foreign researchers. Since Romania became part of the European Union in 2007 and even in the years preceding this process, the Roma has been one of the most studied minorities in Romania and various institutions have focused on ethnicity in an attempt to on one hand help them integrate better into the overall Romanian and European society and, on the other hand, to increase social tolerance towards the Roma themselves. This article, written initially as a paper for a Harvard class on the development of social institutions over time, tries to provide a different understanding on the issue. It proposes that we briefly analyse the evolution of the Roma community throughout the centuries in order to understand why they are only partially integrated into Romanian and European society. At the same time, the current tensions between the Romanian state and other states on one side and the Roma community from Romania on the other show how general efforts to integrate the community are undoubtedly undermined.

Keywords: minorities, integration, Roma, Romania, discrimination.

From the remnants of the Roman Empire, three Romanian-speaking states emerged in Eastern Europe between the 10th and the 14th centuries: Wallachia, Moldova, and Transylvania.^{1 2 3}

* PhD Candidate, “Dunărea de Jos” University of Galati, Romania: e-mail: stoica_cristinel_popa@post.harvard.edu

Date submitted: February 10th 2017
Revised version submitted: April 25th 2017
Accepted: July 10th 2017

¹ Pop 2011: 43.
² Brezianu & Spânu 2007: 5.
³ Pop 1999: 45.

The Roma, for most of history called *Gypsies*, are a subgroup of the larger Romani people, which left the Indian Subcontinent around the 6th century AD. The Roma arrived in Eastern Europe around the same time that the Romanian-speaking states were emerging. Despite similarity in names, the Romanian and the Romani/Roma/Gypsy peoples are two distinct ethnic groups. They differ in appearance, language, dress, and culture. This paper uses both the term *Gypsies* and *Roma* depending on the historical context. *Gypsies* was the term used throughout the centuries to identify the group, while *Roma* is a new term used especially after the recent emancipation movement.⁴

The first Gypsy groups reached Romania around the year 1241.⁵ Some continued their migration towards the West and the North of Europe, while others settled towards the end of the 14th century in what is today Romania. From the beginning, due to their nomadic lifestyle, the Roma were in conflict with the general population that practiced agriculture and no longer employed hunter-gatherer lifestyles. Considered prisoners of war, all captured Gypsies were declared slaves. The first documents that clearly attest Gypsies in the Romanian states of Moldova and Walachia are from 1428 and 1385 respectively, and refer to the Gypsies as “goods” owned by some monasteries, in other words, slaves.⁶ At the time Gypsies could be owned as slaves by the Prince, the state, the boyars (noblemen), or monasteries. From the 14th to the 16th century the words “Gypsy” and “slave” were used interchangeably. The only right of a slave was that to his/her own life. In special circumstances, a Gypsy slave could be freed by his master and made a free man. Most freed Gypsies returned to their nomadic lifestyles, however some integrated successfully into mainstream Romanian society of the day, the most relevant example being that of Ștefan Răzvan, a Gypsy slave that after being freed became a boyar and later the Prince of Moldova in 1595.⁷ After the year 1600, the word “serf” was introduced in the Romanian states, so as to distinguish the enslaved Gypsies from the free ones. In the 18th century, 400 years after the beginning of slavery, laws protecting slaves were passed. Also, during this period, more and more Gypsies, both free and enslaved, started picking up trades, such as iron processing: making pots, pans, horseshoes, etc. Many used their nomadic lifestyle to their advantage, turning themselves into travelling salesmen. These trades were used as sources of income by the Gypsies for centuries to come. Despite this economic emancipation, however, Gypsies continued to have a very hierarchical society, based on tribal affiliations, each tribe or Gypsy camp having its own “bulibașă” or Gypsy King. This meant that freedom from the slave-owner did not lead to

⁴ Achim 2004: 1.

⁵ Achim 2004: 27-28.

⁶ Piturca 2010: 79.

⁷ Grigore *et alii* 2005: 28.

a major improvement in a Gypsy's life. Without a family of his/her own, a freed Gypsy was left with one of two choices. One option was to live in primitivism in the wild, depending on what nature could provide. The other option was to join a Gypsy camp, where he/she would have to obey the Gypsy king, a small dictator. Gypsy camps allowed for no democratic voting or dissenting opinions. Hierarchy was not based on personal attributes or hard work, but on seniority and family ties to the Gypsy King. Women were bought and sold from a young age, and marriages were routinely arranged. Such was the reality that Gypsies lived in for most of the centuries that marching towards modernity was an impossible task. A freed Gypsy would have to choose between a hunter-gatherer lifestyle, basically going back in time on the evolutionary ladder, or a nomadic life under a dictatorial regime. The social institution of the Gypsy camp was well cemented and self-perpetuating. It could exist separately from, and almost completely undisturbed by the rest of society. Because of this, unlike most other minorities in the Romanian states, the Roma did not evolve at the same time with the overall Romanian society. Their seclusion ensured not only their continued existence, but also the preservation of hierarchy and the conservation of particular customs. Usually, modern historians, archaeologists, anthropologists and ethnologists rejoice when identifying ethnic groups which have maintained their lifestyle undisturbed for centuries, as they provide a unique portal into the past. However, many of the customs preserved in the Roma communities, such as selling and buying underage girls for marriage, go directly against established human rights standards and are incompatible with European practices. Thus, parts of the Roma customs were and still are at odds with modernity itself.

As early as 1837 the Gypsies from the Romanian states were aware of the fact that they had come from a different part of the world and were different from the majority of people inhabiting the region, but also from other minorities. In that year, during his travels throughout Eastern Europe, when he was crossing through Wallachia, the Russian prince M. Anatole de Demidoff noted in his travel book, later published worldwide, about the non-integration of the Gypsies and how they themselves knew that they came from the Indian subcontinent:

"We now come to the Gipsies, or Tsigans, as their Wallachian hosts call them - those wandering tribes known by as many names as there are countries in Europe; everywhere rejected, yet everywhere tolerated. Idlers and shameless thieves, haughty beggars, wrapped in ostentatious rags; these unfortunate wretches exhibit, nevertheless, beneath the filth and brutish degradation of vice, the noblest of refined physiognomies which the beautiful Caucasian type can present. The Tsigans of Wallachia, where they are very numerous, seemed to us to corroborate the opinion that they have been driven into Europe from the beautiful climate of India. There is a vast difference between the outward features of this race

and those which characterize the Gitanas of Spain, in whom the admixture of Moorish blood is manifest".⁸

Later, when crossing through Moldavia, Demidoff noted the great number of Gypsies living in the state. Although slavery of the Gypsies had not been banned yet, Demidoff noted that the vast majority of them were servants at the time. This may imply indentured servitude, as opposed to outright exploitation slavery as in the American South. Nevertheless, the state of the Gypsies was considered to be dire by Demidoff.⁹

As the abolitionist movement took shape in the Romanian states in the 1840s and 1850s and the banning of slavery became a reality in 1856, it became clear that freedom did not lead to real emancipation for the Gypsies.¹⁰ Even after the banning of slavery, generations of Gypsies struggled in destitute poverty and entered the vicious cycle of crime, where the Gypsy camp at many times became the substitute for a gang, and the Gypsy King a substitute for the gang leader. Also, demand for the products of their trade (iron processing) massively decreased as pots, pans, and horseshoes started being produced in factories as opposed to being handmade. Despite the changing structure of the economy, Gypsies remained socially un-integrated into Romanian society and at the same time discriminated against by said society. In 1882, James Samuelson wrote in his comprehensive book about Romania that:

"as regards to the gipsies themselves, concerning whom our readers no doubt have heard a great deal in connection with this country, they formed, until recently, a nation within a nation, and even now they speak a language of their own, and to some extent stand aloof from the remaining population. They are the same people variously named Bohemians by the French, Zigeuner by the Germans, Gitanos in Spain, Tschinghenneh by the Turks and Tsigani by the Roumanians, who look upon them pretty much as the white man regards the negro, between whose nature and that of the Roumanian gipsy is much that is analogous".¹¹

Moreover, the Gypsies rarely represented more than 5% of the population at any time, so it was (and still is) easy for the general society to simply ignore the fact that they exist.¹² Samuelson importantly points out that the Gypsy community from Romania was organized "into distinct castes".¹³ Thus, despite having no legal status, the social institution of the cast, more generally referred to as the Gypsy camp, maintained itself in the Gypsy community.

Throughout the Interwar Period, Romania had a liberal Constitution, based on the Belgian model, which was very progressive

⁸ Demidoff 1853: Chapter III.

⁹ Demidoff 1853: Chapter IV.

¹⁰ Achim 2004: 95.

¹¹ Samuelson 1882: Chapter IV.

¹² National Agency for the Roma.

¹³ Samuelson 1882: Chapter IV.

towards minorities. Passed in 1923, the Constitution allowed for voting and running for office. Civil rights and freedoms were recognized for all citizens, regardless of ethnicity, language, religion or social class. Moreover, the Romanian state guaranteed freedom of expression and assembly, of conscience, and of religion.¹⁴ Many minorities in Romania started their own political parties and made their voices heard. The Hungarians founded their party in 1922, the Germans in 1929, the Jews in 1931. The Gypsy minority never founded a political party of their own. Lack of democratic values in the Gypsy community became very obvious as the country was moving forward and as other minorities were taking advantage of the liberal constitution. This lack of democratic values within the Gypsy community would reverberate in the 21st century, as we will see later on in the paper.

The Second World War was probably the hardest period for the Gypsies from Romania in their entire history as a people. After Romania allied itself with Nazi Germany, the government took part in the Holocaust and deported 25,000 Roma people to Transnistria (Transdniestra). Of these deportees, 11,000 died.¹⁵ During Communism in Romania (1945-1989) a process of forced assimilation was started, many Gypsies being forced to give up their nomadic lifestyle and instead move to villages, towns, and cities, to live in houses and flats like everybody else. This process, however, did not relinquish Gypsy social order, as many times entire tribes were moved together, thus preserving their hierarchy.

Since the Romanian anti-communist revolution in 1989 and the country returning to democracy, a lot of attention has been paid to the Gypsy minority, from now on called Roma, to how it can be integrated into mainstream society and the discrimination against it put to an end. Despite the spending of billions of Euros by the European Commission and The World Bank for improving education levels and lowering crime in the Roma community, many issues still remain. On one hand, discrimination is still rampant against the Roma. The Romanian President calling a journalist "a stinky Gypsy" in 2007 triggered an international scandal and an official investigation.¹⁶ Failure to integrate the Roma happened not just in Romania, but all over Europe. At the same time, some states and societies blatantly discriminated against the Roma communities in their respective countries. In France, President Sarkozy launched a massive deportation of Roma in 2010. Over 10,000 Roma were deported from France to their countries of origin: Romania and Bulgaria.¹⁷ Eventually, the European Commission intervened and officially sanctioned France for the illegal activity. The situation of the Roma is even worse in Hungary, where direct

¹⁴ Stoica 2007: 89-90.

¹⁵ The report of the International Commission on the Holocaust in Romania (2004).

¹⁶ Ciocan 2015.

¹⁷ Sergiu 2010.

attacks against the Roma, including fire bombings, beatings, and burning of swastikas in Roma communities have been happening for years. On the other hand, there are multiple issues that are dragging the Roma community down and that start from the community itself. These issues include sex slavery, banning of education for Roma children past a certain age, and forced child marriage.

In 2003, Ana Maria Cioabă, a girl of only 12 years of age and the child of Florin Cioabă, the King of Roma from Romania, was forced to marry Mihai Biriță, a boy 3 years older than her, although an official marriage ceremony did not take place as the minimum legal age for marriage in Romania was 16. Ana Maria Cioabă ran away from the wedding, but her father hunted her down and forced her to marry. Even more horrific for a 21st century European country was the fact that the groom had, in line with tradition, to display to the participants after the wedding a bloodied bed sheet as proof that the marriage had been consummated. At the time, the age of consent in Romania was 15, so sexual intercourse with a 12-year old was forbidden by law.¹⁸

Other problems are when it comes to the democratic process. Although the hierarchy in the Gypsy communities has gradually been eroding over that past centuries, many of the current Roma groups still obey their leaders without ever questioning them. This has led to some Roma leaders taking advantage of their power in new ways, more adapted to the modern society, but exploitative nonetheless. They accept money from political leaders in order to demand their respective communities to vote for a particular candidate. Thus, instead of using their own decision-making processes and capabilities and voting for a candidate that they see fit for office, Roma individuals are ordered to vote for the person that the Roma leader wants to win. This is a widespread activity that is taking place throughout Romania and not only negatively affecting the voting rights of Roma individuals, but also distorts the democratic process for Romania as a country. So far, the Romanian government has done very little to stop or at least limit this practice. As mentioned previously, this lack of interest in, and lack of respect for democratic values by many in the Roma community had become obvious from the Interwar Period, when the Gypsies were the only major minority group in Romania which did not take advantage of the liberal Constitution that Romania had at the time in order to found a political party.

The most shocking practice in which some of the Roma in Romania still engage in today is even more unacceptable and surprising for 21st century Europe. It is so horrific that it made the news all around the world. In July of 2016, the Romanian authorities became aware of a Roma community in South-Central Romania in the village of Gămăcești where dozens of people were held in captivity as slaves. The slaves, many of which

¹⁸ Reuters 2003.

were children, had been exploited for over 8 years as beggars, but also as forced labourers for different works, mostly illegal logging.¹⁹ The most shocking part was the fact that the total number of slaves was estimated to be 40, some of which were literally held in chains. They were tortured and sexually abused, besides being forced to work.²⁰ This time, the Romanian authorities took the necessary measures, conducted multiple arrests and put many suspects on trial.²¹ It seemed, however, that this was not even the first case of slavery that had existed in that particular Roma community in the 21st century. As early as 2004, the Romanian authorities had investigated the enslavement of a man who subsequently died under suspicious circumstances during the investigation.²² On the one hand, it may seem paradoxical how a community that had struggled under slavery in its almost entirety in the past has slavery within itself today. On the other hand, the separation between the Roma community and the rest of Romanian society has been a persistent reality which allowed for outdated and barbaric practices worthy of the Middle Ages to be preserved in some places. Such practices, however, will most likely be a source of further discrimination against all Roma in the future. This is so because they paint an unwanted image for the entire Roma community in Romania and make the Roma people seem backward. Like in many other cases, the illegal and immoral behaviour of certain individuals from an ethnicity will undoubtedly be reflected negatively on the ethnicity as a whole.

When it comes to minority rights in Romania today, the most sensitive issue is when the Romanian government or other governments can legitimately intervene in the Roma community to stop particular practices and when the Roma community has the right to defend its customs. It is true that the Romanian government and Romanian society have been discriminatory towards the Roma in the past. One can easily point to slavery or the Holocaust as the most salient examples, but also to more recent discrimination practices such as the deportations of Roma from France. However, nowadays many Roma leaders use these cases in order to say that the government has no right to interfere and prevent them from doing whatever they want to do to their subordinates or their families. It is thus very hard to explain to a minority group that has been enslaved and partially exterminated why the government has a legitimate right to stop them from doing certain things to their children or relatives, be it selling them into sex slavery, arranging child weddings, or preventing them from having an education. In consequence, many of the social institutions of the Roma community will most likely continue to exist for decades to come and due to that the community itself will be unable to integrate into

¹⁹ Badea 2: 2016.

²⁰ Badea 1: 2016.

²¹ Jianu 2016.

²² Cana 2016.

the broader Romanian society and at the same time will continue to be discriminated against by said society.

REFERENCES

- Achim, Viorel (2004). *The Roma in Romanian History*. Central European University Press.
- Brezianu, Andrei & Spânu, Vlad (2007). *Historical Dictionary of Moldova*. Lanham: The Scarecrow Press.
- (de) Demidoff, M. Anatole (1853). *Travels in Southern Russia, and the Crimea; through Hungary, Wallachia, & Moldavia, during the Year 1837*, London: John Mitchell.
- Grigore, Delia, Petcut, Petre & Sandu, Mariana (2005). *Istoria și tradițiile minorității rromani*. Bucharest: Sigma.
- Pop, Ioan Aurel (2011). *Din mânile vlahilor schismatici*. Bucharest: Litera.
- Pop, Ioan Aurel (1999). *Romanians and Romania: A Brief History*. New York: Columbia University Press.
- Piturca, Aurel (2010). Țiganii – trecut, prezent și viitor, *Revista de Științe Politice*, Nr. 25, 2010.
- Samuelson, James (1882). *Roumania Past and Present*, London: Longmans, Green, and Co.
- Stoica, Stan (2007). *Dicționar de Istorie a României* (coord), Bucharest: Merona.

Online Sources

- Badea, Camelia (2016, July 13/1). Clipul zilei: Sclavi în mijlocul României. Available at *Ziare.com*: <http://www.ziare.com/stiri/diicot/clipul-zilei-sclavi-in-mijlocul-romaniei-1428981>
- Badea, Camelia (2016, July 14/2). Sclavi în mijlocul României: Cum a fost posibil ca zeci de oameni să fie batjocorați timp de 8 ani și autoritățile să nu facă nimic?. Available at *Ziare.com*: <http://www.ziare.com/social/romani/sclavi-in-mijlocul-romaniei-cum-a-fost-posibil-ca-zeci-de-oameni-sa-fie-batjocoriti-timp-de-8-ani-si-autoritatile-sa-nu-faca-nimic-1429140>
- Cana, Petrisor (2016, July 15). Sclavi în secolul XXI. EVZ dezvăluie care sunt grupările care au comis ororile de la Berevoești. Un copil a ajuns rob pentru o datorie a mamei sale. Available at *Evenimentul Zilei*: <http://www.evz.ro/sclavi-in-secolul-xxi-ororile-de-la-berevoesti-un-copil-a-ajuns-rob-pentru-o-datorie-a-mamei-sale.html>
- Ciocan, Otilia (2015, May 25). Judecătorii confirmă redeschiderea cercetărilor penale în cazul «țigancă împuștată». Available online at *Mediafax*: <http://www.mediafax.ro/social/judecatorii-confirmă-redeschiderea-cercetărilor-penale-in-cazul-tiganca-imputita-14332992>

- EC Moves to Sanction France on Roma Expulsion (2010, September 29). Available online at Novinite.com: http://www.novinite.com/view_news.php?id=120610
- Jianu, Ana (2016, July 19). Pronunțare previzibilă în cazul stăpânilor de sclavi: rămân la răcoare mult și bine! Available online at Bitpress: <http://www.bitpress.ro/justitie/pronuntare-previzibila-in-cazul-stapanilor-de-sclavi-raman-la-racoare-mult-si-bine-1245026>
- National Agency for the Roma: <http://www.anr.gov.ro>
- Sarkozy vows to continue expulsions of Roma from France (2010, August 26). Available online at BBC: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11080315>
- The report of the International Commission on the Holocaust in Romania - *The Deportation of the Roma and their treatment in Transnistria*, November 11th 2004. Available online at the Jewish Virtual Library: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Romania/eight.pdf>
- Wedding of 12-year-old gypsy princess not recognized (2003, October 2). Available online at Reuters: <http://www.smh.com.au/articles/2003/10/01/1064988272280.html?from=storyrhs>

Recenzii și note bibliografice
Book reviews and bibliographical notes

Maria Alexandra Pantea, *Medalioane ale preoților și învățătorilor din Protopopiatul Ortodox Român Arad (1812-1918)*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2017, 272 p.

Cunoscută peisajului cultural și celui istoriografic românesc prin cercetările publicate ca autoare, respectiv: *Preoți și învățători români din protopopiatul ortodox al Aradului (1812-1918)* (Cluj-Napoca: Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2015) și *Relatări din Primul Război Mondial prezentate în presa eclesiastică din Banat* (București: Editura Tritonic, 2017), sau prin editarea volumului lui Petru Pipoș, de istorie a pedagogiei (*Istoria pedagogiei*, ediție îngrijită de Ioan Stelean Boia, Maria Alexandra Pantea, Arad: „Vasile Goldiș” University Press, 2012), Maria-Alexandra Pantea revine în fața cititorilor cu o nouă lucrare, ce antologizează și aduce la lumină într-un mod interesant și frumos deopotrivă chipurile preoților și învățătorilor care au activat în Protopopiatul Ortodox Român Arad între anii 1812 și 1918.

Prezentarea biografiilor, întocmită sub forma unui adevărat dicționar, este precedată de o prefată ce poartă semnătura lui Viorel Gh. Tigu (pp. 5-6), în care acesta, după ce subliniază complementaritatea ce există între acest volum și teza de doctorat a autoarei, arată că: „Preoții și învățătorii, adevărăți «anonimi ai istoriei», după cum îi numește și autoarea acestui volum, au fost elita măruntă a românilor, care nu doar că au răspândit știința de carte sau învățăturile religioase, dar au ajutat și la ridicarea generală a poporului din care proveneau, prin activitatea lor din afara școlii și a bisericii, prin exemplul lor personal” (p. 5).

Motivația lui este de altfel și cea de la care pornește Maria Pantea, care în paginile studiului introductiv (pp. 7-16) vorbește despre rolul preoților și al învățătorilor din teritoriul menționat în perioada avută în vedere, scoțând de sub colbul uitării chipurile acestor truditori care au fost „răsplătiți” adesea pe nedrept cu uitarea. După ce realizează o trecere în revistă a contextului istoric în care au activat cei prezentați, contribuind prin aceasta la realizarea unei perspective holistice și făcând referiri la aspecte complementare ale prezentării, precum istoria mentalităților sau legislație (p. 8), autoarea prezintă lista preoților și învățătorilor din protopopiatul Arad (pp. 17-253), oferind în cazul fiecărui o biografie bine documentată și contribuind astfel la restituirea biografică a unor oameni

despre care nici măcar publicul localnic nu știa foarte multe lucruri, în ciuda importanței lor.

Urmează apoi concluziile (pp. 254-156), în cadrul cărora autoarea rezumă principalele aspecte prezentate și ține să sublinieze rolul pe care l-au avut înființarea Preparandiei arădene și cea a Institutului Teologic de acolo, ca formatoare a elitei satelor: „Ca urmare a înființării Preparandiei în 1818, și apoi a Institutului Teologic în 1822, preoții și învățătorii s-au afirmat ca reprezentanți ai unei elite minore, dar prin activitatea lor au contribuit la luminarea poporului și formarea unor intelectuali” (p. 254).

La final, volumul conține o listă amplă a bibliografiei selective (pp. 257-263), dar și o anexă foto-documentară, cuprinzând facsimiluri după periodicele cu care au colaborat intelectualii avuți în vedere (pp. 264-266), instantanee din viața acestora (p. 267), dar și alte documente cu valoare de izvor istoric (pp. 268-271), completând prin aceasta informațiile enunțate anterior și oferind o ilustrare a lor.

Pentru toate aspectele prezentate aici, dar și pentru altele a căror descoperire o lăsăm însă în grija cititorului, volumul Mariei Alexandra Pantea se constituie într-o contribuție interesantă, amplă și utilă, ce aduce în atenție nu doar o perioadă importantă din istoria culturală a Aradului, ci și elemente importante din istoria românilor ardeleni. De aceea, o recomandăm atât cititorilor zonei, cărora le pune în față o adevărată panoplie de restituiri biografice, cât și și istoricilor români și străini preoccupați de evenimentele din secolul al XIX-lea și prima parte a secolului XX, cărora le oferă o sursă serioasă, utilă în cercetările lor.

Iuliu-Marius MORARIU*

* PhD Candidate, “Babeș-Bolyai” University, Cluj-Napoca, Romania;
e-mail: maxim@radiorenasterea.ro.

STUDIUM

Revista studenților, masteranzilor și doctoranzilor în istorie

The Journal of BA, MA and PhD Students in History

Volume X / 2017

CUPRINS / CONTENTS

Cronică / Chronicle

Petrișor-Aurelian LAZĂR

Dowry papers in XVI-XVIIIth century Moldova: composition and validation. Norms for drawing-up dowry papers, as contained by the 1784 Jassy Codex.....

5

Nicole CACHO

Little complaint, much grievance: the failure of the French Directory (1795-1799).....

41

Oleksii ILIN

The ratio of urban and rural population of Southern Bessarabia (according to the materials of the first general census of the Russian Empire in 1897).....

63

Nikolay SEMYONOV

Daily life in Budjak during the First World War.....

73

Mihai-Octavian GROZA, Diana-Maria DĂIAN

Lucian Blaga: memorialist of the First World War and the events preceding the Great Union....

81

Roland OLAH

„Free Romania Group” – the anti-Ceaușescu organization of Romanian refugees in Budapest.....

95

Cezarina CHIRICA

Turkey's secularism after the 2016 failed military coup and the state's degülenization.....

107

Paradigme / Paradigms

Ştefan BEJAN

Theories and hypotheses on the formation of the Gagaouz people.....

117

Tomáš NIKODYM, Lukáš NIKODYM

Nazism and the concept of economic democracy.....

129

Salman SIDDIQI

Religious nationalism and conflict – a comparative analysis between Zionism and Pakistani nationalism.....

145

Olga DEMCHENKO

The actualization of future mariners' professional communication in realizing geopolitical interests of the state.....

157

Stoica Cristinel POPA

The trials and tribulations of the Roma minority from Romania on their way to modernity.....

165

Recenzii și note bibliografice / Book reviews and bibliographical notes

Maria Alexandra Pantea, *Medalioane ale preoților și învățătorilor din Protopopiatul Ortodox Român Arad (1812-1918)*, Timișoara, Editura Eurostampă, 2017, 272 p. (Iuliu-Marius MORARIU).....

175

ISSN 2248 – 2164